

MNiSW

Projekt

Mobilność Naukowców w Polsce

Raport opracowany przez Zespół Interdyscyplinarny do spraw mobilności i karier naukowych

Warszawa, listopad 2007 r.

Spis treści

Wprowadzenie

1. Formy mobilności naukowców
2. Analiza stanu aktualnego
  - 2.1. Swobodny przepływ pracowników naukowo-badawczych w świetle strategii europejskiej
  - 2.2. Mobilność kadry naukowej a polityka krajowa
  - 2.3. Międzynarodowe i krajowe programy wspierania mobilności naukowej
  - 2.4. Obowiązujące w Polsce uregulowania prawne w zakresie swobodnego przepływu kadry naukowej
  - 2.5. Otoczenie administracyjne a mobilność naukowców
3. Wspieranie mobilność kadry naukowej na poziomie krajowym
  - 3.1. Wpływ mobilności na karierę naukową
  - 3.2. Rozwijanie mobilności doktorantów
  - 3.3. Inne formy mobilności
  - 3.4. Usuwanie barier ograniczających mobilność kadry naukowej
4. Rekomendacje

Aneksy

1. Bibliografia
2. Wybrane polskie akty prawne dotyczące mobilności naukowców

Wprowadzenie

Zarządzeniem z dnia 9 października 2006 r. Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego powołał Zespół Interdyscyplinarny do Spraw Mobilności i Karier Naukowych w składzie:

Przewodniczący Zespołu - Jerzy Woźnicki

Członkowie Zespołu: Aleksander Anikowski
Wiesław Andrzej Kamiński
Zofia Kędzior
Marcin Łuszczynski
Waldemar Łazuga
Jarosław Mizera
Mateusz Molasy
Tomasz Perkowski
Andrzej Sitarz
Anna Wiśniewska
Małgorzata Witko

Sekretarz Zespołu - Magdalena Maciejewska

Wśród zadań Zespołu Minister wskazał:

- 1) doradzanie ministrowi właściwemu do spraw nauki, zwanemu dalej „Ministrem”, w zakresie tworzenia polityki odnoszącej się do mobilności naukowców;
- 2) doradzanie Ministrowi w zakresie zmian ram prawnych wpływających na przebieg i rozwój karier naukowych;
- 3) proponowanie rozwiązań mających na celu efektywne wdrażanie założeń *Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych*;
- 4) identyfikowanie barier dla mobilności naukowców;
- 5) przygotowanie rekomendacji dotyczących instrumentów mających na celu wspomaganie mobilności naukowców;
- 6) przygotowywanie rekomendacji dotyczących zwiększania zainteresowania młodych ludzi karierami naukowymi.

Zespół rozpoczął swoją działalność po wręczeniu nominacji przez Ministra w dniu 14 grudnia 2006 roku. Zespół zdecydował o szczegółowym planie, zakresie i harmonogramie swych prac przyjmując dokument pt: „*Założenia i formuła prac Zespołu*”, który został następnie przekazany Ministrowi.

Zgodnie z tym planem Zespół podjął prace nad Raportem pt: „*Mobilność naukowców w Polsce*” powołując grupę redakcyjną w składzie: prof. J. Mizera - przewodniczący, M. Łuszczynski, M. Molasy, dr T. Perkowski, A. Wiśniewska.

Opracowany przez Zespół projekt formuły Raportu, a w tym projekt jego spisu treści, został przyjęty przez Zespół na posiedzeniu w dniu 23 lipca br., a następnie w dniu 27 lipca br. przedstawiony Ministrowi K. J. Kurzydłowskiemu. W dniu 3 sierpnia br. Minister poinformował Zespół o zaakceptowaniu przedłożonych mu propozycji, co dotyczyło także harmonogramu prac. Zespół przedstawia niniejszy Raport zgodnie z tymi ustaleniami.

Tekst Raportu został w dniu 15 listopada 2007 r. przyjęty przez Zespół oraz przekazany Ministrowi wraz z wnioskiem o opublikowanie tego opracowania i przekazanie go zainteresowanym instytucjom i osobom, a w tym zwłaszcza szkołom wyższym, a także o udostępnienie tekstu Raportu w wersji elektronicznej.

Przewodniczący Zespołu

prof. dr hab. Jerzy Woźnicki

1. Formy mobilności naukowców

Mobilność naukowców jest pojęciem szerokim, przez które należy rozumieć swobodny przepływ pracowników naukowych zarówno pomiędzy różnymi krajami, jak i sektorami, czy dyscyplinami. Jej nadrzędnym celem jest wzrost konkurencyjności nauki na arenie międzynarodowej. Jednym z motorów wzrostu wartości potencjału naukowego jest właśnie mobilność. Jest ona niezwykle ważnym sposobem poszerzania wiedzy oraz wspierania rozwoju zawodowego naukowców na każdym etapie kariery. W procesie oceny pracowników naukowych należy zatem uwzględniać ich doświadczenie związane z mobilnością w obrębie własnej ścieżki kariery.

Dyskusja nad mechanizmami wspierania mobilności wymaga ich ogólnego podziału ze względów geograficznych (mobilność w kraju, mobilność pomiędzy krajami), sektorowych (mobilność pomiędzy nauką, biznesem i/lub organizacjami pozarządowymi lub instytucjami rządowymi lub międzynarodowymi), ze względu na kierunek migracji (z kraju lub do kraju), oraz etap rozwoju kariery naukowej.

Podziału form mobilności naukowców można dokonać w oparciu o różne kryteria. Poniższy podział nie obejmując wszystkich możliwości rozróżnia mobilność w zależności od:

1. Stopnia i/lub tytułu naukowego

Mobilność:

- doktorantów
- doktorów
- doktorów habilitowanych i profesorów

2. Miejsca (geografii)

Mobilność:

- w obrębie kraju
- zagraniczna
  - wyjazdy z Polski
  - powroty z zagranicy
  - przyjazdy cudzoziemców

3. Miejsca pracy (instytucji)

Mobilność:

- pomiędzy jednostkami naukowymi (w tym uczelniami)
- międzysektorowa pomiędzy sferą nauki a gospodarką

4. Dyscypliny naukowej

Mobilność

- interdyscyplinarna
- trans-dyscyplinarna

2. Analiza stanu aktualnego

2.1 Swobodny przepływ pracowników naukowo-badawczych w świetle strategii Unii Europejskiej

Swobodny przepływ pracowników w obrębie Unii Europejskiej jest przedmiotem szczegółowych polityk oraz licznych regulacji i analiz od samego początku istnienia Wspólnoty. Mobilność naukowców jako jeden z ważnych czynników wzrostu gospodarczego krajów Unii i kluczowych elementów tworzonej Europejskiej Przestrzeni Badawczej (ERA) została dostrzeżona na początku 2000 roku¹. W tym samym roku Rada Europejska, na posiedzeniu w Lizbonie zwróciła się do Komisji Europejskiej z prośbą o podjęcie niezbędnych kroków mających na celu likwidację barier ograniczających swobodny przepływ kadry naukowej (do 2002 r.) oraz zainicjowanie działań zwiększających liczbę naukowców pracujących w Europie. Tego typu strategia ma przyczynić się do uczynienia ze Wspólnoty najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej, opartej na wiedzy, gospodarki na świecie.

Ówczesny Komisarz ds. badań powołał międzynarodową grupę ekspertów (*High-Level Expert Group on Improving Mobility of Researchers – HLG*), celem przeprowadzenia analizy aktualnego stanu mobilności międzynarodowej i międzysektorowej na poziomie europejskim. W ogłoszonym Raporcie² (kwiecień 2001r.) eksperci zwrócili uwagę na to, że istniejące bariery w głównej mierze dotyczą tych pracowników ze stopniem naukowym doktora (oraz ich rodzin), którzy wyjeżdżają na pobyty o średnim okresie trwania, tj. od 2 do 5 lat. W raporcie zidentyfikowane ograniczenia mające wpływ na swobodny przepływ kadry naukowej w obrębie Wspólnoty podzielono na następujące grupy:

1. prawne i administracyjne bariery dotyczące mobilności międzynarodowej

powstające między innymi w wyniku stosowania do naukowców tych samych zasad jak do wszystkich innych kategorii pracowników, a także istnienia różnic w tym zakresie pomiędzy krajami członkowskimi (np. traktowanie doktorantów jako pracowników lub jako studentów). Podkreślono problem wjazdu i swobodnego poruszania się naukowców z krajów trzecich w obrębie UE, opłacania przez przyjeżdżające osoby różnego rodzaju obowiązkowych składek (np. gwarantowane świadczenia pracownicze, składka na fundusz pracy) z których nie mogą skorzystać oraz utratę określonych przywilejów (składki emerytalne) z powodu wyjazdu z kraju goszczącego, spowodowanych brakiem odpowiednich regulacji prawnych.

---

¹ Communication „Towards a European Research Area”, 18 stycznia 2000; *COM (2000) 6 final*

² Final Report “High-level Expert Group on Improving Mobility of Researchers”, 04 kwietnia 2001

2. społeczne, kulturowe i praktyczne bariery dotyczące mobilności międzynarodowej
to głównie problem z dostępem do informacji dotyczącej aspektów prawno-administracyjnych związanych z przyjazdem, pobytem i zatrudnieniem naukowca oraz członków jego rodziny, a także brakiem informacji o ofertach stypendialnych, staży i miejscach pracy. Naukowcy przyjeżdżający do instytucji zagranicznej często są pozostawiani bez pomocy przy uregulowaniu pobytu, zamieszkania czy podjęcia pracy; co przy braku znajomości języka danego kraju jest jednym z mechanizmów zniechęcających do przyjazdu.

3. bariery odnoszące się do europejskiego wymiaru kariery naukowej
dotyczą między innymi problemów z powrotem do kraju po pobycie zagranicznym czy też z brakiem uznania tego etapu jako ważnego elementu rozwoju kariery naukowej. Ograniczanie obcokrajowcom możliwości pozyskania krajowych funduszy na badania czy podjęcia pracy jest kolejną barierą. Uznawanie zagranicznych dyplomów i kwalifikacji stanowi problem w większości krajów europejskich.

4. bariery dotyczące mobilności międzysektorowej
nie tylko odnoszą się do aspektów administracyjno-prawnych, ale w dużej mierze są związane z brakiem zrozumienia specyfiki jednego sektora przez drugi, problemami z własnością intelektualną oraz istnieniem dużych różnic w wynagrodzeniach.

Wymienione powyżej ograniczenia oraz zaproponowane rekomendacje stały się podstawą do aktywnego inicjowania przez KE różnych działań na poziomie europejskim oraz proponowania rządów państw członkowskich realizowanie jej zaleceń. W kolejnych latach KE sukcesywnie wprowadza w życie propozycje zawarte w Raporcie.

W czerwcu 2001 r. KE ogłosiła **strategię³ tworzenia korzystnego otoczenia prawnego, administracyjnego i finansowego dla wspierania mobilności naukowców w ramach Europejskiej Przestrzeni Badawczej**, bez względu na dziedzinę naukową, sektor, typ instytucji i etap rozwoju kariery naukowej. Położono nacisk na wspieranie mobilności międzysektorowej oraz regionalnej pomiędzy słabszymi i bardziej rozwiniętymi regionami Unii, mającej na celu zmniejszanie zjawiska „drenażu mózgow” w obrębie Wspólnoty. Przyjęto, że strategia będzie realizowana poprzez wdrażanie następujących działań⁴:

---

³Communication “A mobility strategy for the European Research Area”, 20 czerwca 2001; *COM(2001) 331 final*

⁴Council Resolution concerning the reinforcement of the mobility strategy within the European Research Area, 21 grudnia 2001; *2001/C 367/01*

- utworzenie Portalu, na poziomie europejskim, prezentującego krajowe regulacje i procedury, praktyczne informacje związane z wjazdem i pobytem w danym kraju, zawierającego bazę dostępnych ofert stypendialnych i możliwości podjęcia pracy przez naukowców;
- podjęcie ścisłej współpracy pomiędzy narodowymi biurami statystycznymi celem zbierania jednolitych, wiarygodnych i pełnych danych na temat mobilności naukowców;
- wspomaganie utworzenia Centrów Informacji dla Naukowców w krajach członkowskich oferujących pomoc mobilnym naukowcom w aspektach prawno-administracyjnych i kulturowych;
- zachęcenie państw członkowskich do ogłaszania krajowych ofert pracy i stypendiów na forum międzynarodowym oraz usuwania barier uniemożliwiających udział obcokrajowców w krajowych gremiach ewaluacyjnych;
- organizowanie spotkań przedstawicieli różnych ministerstw na temat istniejących ograniczeń, warsztatów poświęconych wymianie dobrych praktyk i polepszenia możliwości wymiany pracowników naukowych;
- przygotowanie przez KE „Kodeksu Jakości” zawierającego zasady przyjmowania naukowców zagranicznych oraz oferowania im pomocy przez instytucje goszczące;
- wprowadzenie wizy naukowej umożliwiającej naukowcom z krajów trzecich łatwiejszy wjazd i przemieszczanie się w obrębie UE;
- uproszczenie regulacji dotyczących ubezpieczeń społecznych oraz zachęcanie państw członkowskich do zawierania umów dwustronnych z krajami trzecimi w tym zakresie.

Na początku 2002 r. KE ogłosiła Plan Działań⁵, w którym mówi o **zagrożeniach, potrzebach i wyzwaniach jakie stoją przed Wspólnotą w zakresie międzynarodowej mobilności pracowników, studentów i uczniów**. Pomimo braku w nim jednoznacznego wskazania na istniejącą odrębność społeczności naukowej, która wynika ze specyfiki sektora B+R i rodzaju wykonywanej pracy, znajdują się w nim odniesienia do takich istotnych elementów jak: uznawalność kwalifikacji i wykształcenia, mobilność międzysektorowa czy bariery prawne dotyczące ubezpieczeń społecznych.

Działania KE oraz współpraca z państwami członkowskimi **zostały zintensyfikowane na początku 2003 r.** po ogłoszeniu tezy o konieczności⁶ wykształcenia i zatrudnienia

⁵Communication “ Commission’s Action Plan for skills and mobility”, 13 lutego 2002; *COM(2002)72 final*

⁶Communication „Investing in research: an action plan for Europe”, 03 kwietnia 2002; *COM(2003)226 final* oraz *SEC(2003)489*

dodatkowych 700 tys. naukowców realizujących prace badawcze w Europie. Wyzwanie to jest efektem zaproponowanego przez Radę Europejską (Barcelona, marzec 2002) wzrostu nakładów na badania do poziomu równego 3% PKB w krajach UE do roku 2010 r. Znalazło to między innymi odzwierciedlenie w Komunikacie KE⁷ z 2004 r., w którym jest mowa o konieczności zwiększenia liczby naukowców z dzisiejszego wskaźnika sześciu przypadających na 1000 pracowników do ośmiu. Na początku KE zajęła się analizą⁸ różnych czynników charakteryzujących **zawód naukowca** oraz zdefiniowaniem **elementów rozwoju ścieżki kariery naukowej** na poziomie europejskim. Zaliczyła do nich, między innymi, rolę i charakter szkoleń badawczych, metody rekrutacji, aspekty finansowe, warunki zatrudnienia i pracy, mechanizmy oceny i perspektywy rozwoju kariery (szczególnie kobiet), współpracę pomiędzy sektorem nauki i przemysłu, uznawalność kwalifikacji. Poruszyła także kwestię koordynacji europejskiej strategii zwiększającej wśród obywateli państw członkowskich zainteresowanie podejmowaniem kariery zawodowej w sektorze badań i rozwoju. W powyższym dokumencie po raz pierwszy podano oficjalne definicje **badania naukowych** oraz **naukowca**, zaproponowane w Frascati Manual⁹, których to pojęć KE zaczęła używać w kolejnych dokumentach, np. dyrektywie dotyczącej wjazdu naukowców z krajów trzecich.

BADANIA NAUKOWE: „Research and experimental development (R&D) comprise creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of man, culture and society, and the use of his stock of knowledge to devise new applications”

NAUKOWCY: “Professionals engaged in the conception or creation of new knowledge, products, processes, methods and systems, and in the management of the projects concerned”

W zakresie kształtowania europejskiej ścieżki kariery naukowej, zwrócono uwagę na **sytuację doktorantów**. KE, między innymi, zdecydowała się na zainicjowanie utworzenia spisu dotyczącego studiów doktoranckich realizowanych przez kraje członkowskie, w tym ich struktury i stawianych kandydatom wymagań. Państwom członkowskim proponuje zaś wzięcie pod uwagę potrzeb rynku pracy przy opracowywaniu programów szkoleń w kontekście integracji studiów doktoranckich ustalonych przez Proces Boloński; zapewnienie

---

⁷ Communication “Nauka i technologia-kluczowe dziedziny dla przyszłości Europy-kierunki polityki wspierania badań naukowych w Unii, 16 czerwca 2004: *COM(2004)353 final*

⁸ Communication „Researchers in the European Research Area: one profession, multiple careers”, 18 lipca 2003; *COM(2003)436 final* zwana “Career Communication”

⁹ „Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development”, Frascati Manual, OECD, 2002

doktorantom lepszego dostępu do promotorów, a w razie konieczności - powołanie niezależnego rzecznika lub komitetu wspomagającego doktorantów w przypadku potrzeby zmiany opiekuna; zapewnienie doktorantom dostępu do odpowiednich funduszy w formie grantów, pożyczek lub wynagrodzeń włączając w to minimalne ubezpieczenia społeczne i zasiłek rodzinny.

Konkretnym efektem realizowanej przez KE strategii w zakresie swobodnego przepływu kadry naukowej jest opublikowanie w 2005 roku **Europejskiej Karty Naukowca i Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych**¹⁰, w których jest mowa o roli, odpowiedzialności i uprawnieniach naukowców oraz ich pracodawców lub instytucji oferujących fundusze na badania. Kodeks odnosi się do procesu rekrutacyjnego i rozwoju kariery naukowej, przy czym stosowanie się do zawartych w obu dokumentach zaleceń jest dobrowolne.

Kolejne działania podejmowane przez KE koncentrują się nad wprowadzaniem rozwiązań likwidujących istniejące bariery administracyjne, o których była mowa w raporcie ekspertów z 2001 r. W 2003 roku zostaje uruchomiony **Europejski Portal dla Mobilnych Naukowców** (zobacz rozdział 2.5) oraz przygotowany jest pakiet instrumentów służących rozwiązaniu problemów z **przyjmowaniem naukowców z krajów trzecich**. W tym celu po raz pierwszy w obszarze mobilności kadry naukowej, powstaje Dyrektywa¹¹ z terminem wdrożenia przez kraje członkowskie na 12 października 2007 r. oraz dwa zalecenia, których realizacja oparta jest na zasadzie dobrowolności. W dokumentach tych jest mowa o tworzeniu specjalnych zezwoleń na pobyt dla pracowników z krajów trzecich, bez względu na rodzaj zawieranego kontraktu. Główną rolę w procesie akredytacji mają pełnić przyjmujące instytucje, których zadaniem jest potwierdzanie w zawieranej umowie z naukowcem: jego statusu, projektu badawczego, w ramach którego ma on pracować, posiadanie przez niego wymaganych kwalifikacji w świetle celów badań, zabezpieczenia finansowego i ubezpieczenia zdrowotnego. Naukowiec, który otrzyma pozwolenie (okres oczekiwania max

---

¹⁰ Zalecenie KE w sprawie Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych, 11 marca 2005: C(2005)576 final

¹¹ Dyrektywa Rady z dnia 12 października 2005 w sprawie szczegółowej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych; 2005/71/WE

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 września 2005 r. w celu ułatwienia wydawania przez Państwa Członkowskie jednolitych wiz krótkoterminowych dla naukowców z państw trzecich podróżujących w ramach Wspólnoty w celu prowadzenia badań naukowych; 2005/761/WE

Zalecenie Rady z dnia 12 października 2005 r. dotyczące ułatwienia przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych we Wspólnocie Europejskiej; 2005/762/WE

30 dni) będzie mógł bez żadnych dodatkowych wymagań poruszać się swobodnie w obrębie państw członkowskich UE, co do tej pory nie było możliwe. Podobna Dyrektywa¹² ale dotycząca podejmowania studiów przez studentów z krajów trzecich, w tym doktorantów, powstała w 2004 r.

Jedną z podstawowych barier prawno-administracyjnych istotnie wpływających na mobilność naukowców są **ubezpieczenia społeczne**. Wynika to z istniejącego mechanizmu podpisywania umów bilateralnych pomiędzy poszczególnymi krajami, tak członkowskimi, jak i pomiędzy krajami członkowskimi i trzecimi. Przy czym trzeba podkreślić, że trudności są spowodowane brakiem wyodrębnionego zawodu „naukowiec”, co powoduje, że pracownicy naukowcy są różnie traktowani w zależności od sektora, dziedziny i rodzaju podpisywanej umowy. Obszar ten leży w gestii krajów członkowskich, a rola Komisji sprawdza się jedynie do koordynacji na poziomie europejskim. KE podejmuje różnego rodzaju działania, począwszy od konsultacji w obrębie odpowiednich ciał UE, organizowania spotkań i warsztatów z krajami członkowskimi oraz przygotowując kolejne propozycje dyrektyw, zaleceń czy komunikatów dotyczących tego obszaru. Działania koncentrują się przede wszystkim na wprowadzeniu poprawek do Rozporządzenia Rady (EWG) 1408/71¹³ w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie, w tym ubezpieczeń zdrowotnych (Rozporządzenie 574/72).

Następnym obszarem zainteresowania są **podatki, głównie od dochodów osobistych**, które podobnie jak ubezpieczenia społeczne są przedmiotem umów dwustronnych zabezpieczających podatnika przed podwójną zapłatą podatku, w tym emerytalnego. Tworzenie prawa w tym zakresie leży całkowicie w kompetencji krajów członkowskich, przy czym państwa muszą respektować zasady Traktatu mówiące np. o nie dyskryminowaniu osób i o swobodnym przepływie pracowników¹⁴. W Komunikacie¹⁵ z 2005 roku podkreśla się, że naukowcy w dalszym ciągu stają przed problemami prawno-administracyjnymi, zwłaszcza w

---

¹² Dyrektywa Rady z 13 grudnia 2004r. w sprawie warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie; 2004/114/WE

¹³ Regulation (EEC) No 1408/71 on the coordination of social security systems; 14 czerwca 1971

¹⁴ Communication “Tax Policies in the EU-Priorities for the Years Ahead”, 23 maja 2001; *COM(2001) 260*

¹⁵ Komunikat Komisji „Badania naukowe i innowacje jako inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia – wspólna koncepcja” *COM(2005)488 final*

kwestiach podatkowych i ubezpieczeń społecznych. W listopadzie 2006 r. został opublikowany dokument „W kierunku bardziej skutecznego stosowania zachęt podatkowych na rzecz badań i rozwoju”¹⁶, w którym między innymi jest mowa o upraszczaniu otoczenia administracyjnego w zakresie podatków oraz o zwalnianiu niektórych rodzajów kosztów związanych z mobilnością naukowców z płacenia podatku dochodowego od osób fizycznych.

W kwestiach dotyczących **statystyk** korygowany jest „*International Standard Classification of Occupation*” (ISCO) z przewidywaną datą zakończenia w roku 2008. Jedną z nowości ma być wprowadzenie osobnej grupy zawodowej „naukowiec” zdefiniowanej zgodnie z wyżej podaną definicją Frascatiego. Obecnie, dane są zbierane zgodnie z Rozporządzeniem 753/2004, które nie pozwala na szczegółową analizę sytuacji społeczno-ekonomicznej tej grupy. Należy zwrócić uwagę, że proponowane zmiany muszą zostać zaakceptowane przez organizacje międzynarodowe, w tym Międzynarodową Organizację Pracy. **Statystyki dotyczące doktorantów** są koordynowane na poziomie międzynarodowym przez takie organizacje jak Eurostat, OECD i UNESCO. Obecnie realizowane są badania w 17 krajach. Mają one jednak różnie określone cele, populacje i częstotliwość realizacji. W 2004 roku trzy wyżej wymienione organizacje podjęły wspólną decyzję o zharmonizowaniu działań w tym zakresie.

Działania w sferze **mobilności międzysektorowej** skupiają się przede wszystkim na organizowaniu szkoleń, warsztatów i konsultacji, których wyniki są brane pod uwagę przez KE przy opracowywaniu różnych dokumentów. W 2006 r. pojawił się Raport „*Mobility of Researchers between Academia and Industry: 12 Practical Recommendations*” adresowany do instytucji naukowych, uniwersytetów, przedsiębiorstw oraz rządów.

Ostatnio podjętym działaniem przez KE jest opublikowana na początku 2007 roku **Zielona Księga** „*The European Research Area: new perspective*”¹⁷ poddana szerokim społecznym konsultacjom w okresie maj-sierpień 2007 r. Pod dyskusję zostało wybranych sześć obszarów, w tym „właściwy przepływ wykwalifikowanej kadry naukowej” możliwy przy stworzeniu jednolitego rynku pracy dla naukowców. Wyniki mają posłużyć KE do przygotowania przyszłych działań umożliwiających realizację pełnej idei Europejskiej

---

¹⁶ Komunikat KE „W kierunku bardziej skutecznego stosowania zachęt podatkowych na rzecz badań i rozwoju”, 22 listopada 2006: *SEC(2006) 1515*

¹⁷ Zielona Księga. Europejska Przestrzeń Badawcza: Nowe perspektywy”, 04 kwietnia 2007; *SEK(2007) 412*

Przestrzeni Badawczej. Jest ona rozpatrywana w trzech wzajemnie powiązanych aspektach: europejskiego wewnętrznego rynku badań naukowych, w ramach którego możliwy jest nieograniczony przepływ pracowników naukowych, technologii i wiedzy; skutecznej koordynacji krajowych i regionalnych działań, programów naukowo-badawczych, a także odnośnej polityki; oraz inicjatyw wdrażanych i finansowanych na poziomie europejskim.

Koordinacja działań na poziomie europejskim

Wdrażanie strategii dotyczącej swobodnego przepływu kadr naukowych odbywa się obecnie przy pomocy tzw. **Otwartej Metody Koordynacji** (*Open Method of Coordination; OMC*)¹⁸, która po raz pierwszy została zastosowana w 1997 r. przy realizacji polityki dotyczącej zatrudnienia. Jednak jej obecna nazwa, definicja i szersze stosowanie ma związek z realizacją Strategii Lizbońskiej. OMC jest zdecentralizowaną, miękką metodą perswazji na rzecz zbliżania polityki państw członkowskich Unii Europejskiej dla osiągnięcia wspólnie uzgodnionych celów, składającą się z następujących etapów:

- uzgodnienie wspólnych celów (przewodniki, zalecenia),
- przeniesienie tych celów do programów narodowych lub regionalnych,
- uzgodnienie sposobów mierzenia realizacji tych celów (wskaźniki),
- monitorowanie, ocena i porównanie między sobą najlepszych przykładów w danej dziedzinie działania.

Ze względu na charakter OMC jako dobrowolnego mechanizmu realizacji wspólnie ustalonych przedsięwzięć, wiele zaleceń KE nie jest realizowanych przez kraje członkowskie. W efekcie, w Europie istnieje duża dysproporcja w usuwaniu ograniczeń dotyczących mobilności pracowników naukowych, w tworzeniu jednolitego rynku pracy czy kształtowania europejskiej kariery naukowej. Szczególnie sytuacja ta dotyczy nowych krajów członkowskich, które borykają się z trudnymi problemami w wielu dziedzinach, choć niektóre z nich mają tutaj znaczne osiągnięcia (Słowenia, Estonia). Nie wszystkie stare kraje członkowskie realizują zalecenia KE i być może jest to jeden z powodów odpływu ich naukowców (Włochy, Hiszpania) do innych części Europy.

KE w różnych dokumentach zwraca uwagę na brak implementowania działań zgodnie z założeniami i często wysuwa postulat o konieczności ściślejszej koordynacji, czego przykładem jest Zielona Księga¹⁷.

---

¹⁸ <http://www.mps.gov.pl/integracja/?mleft=10>

Zrealizowane działania na poziomie europejskim

Zgodnie z wytycznymi i wskazówkami zawartymi w dokumentach strategicznych i aktach prawnych opracowanych na poziomie Wspólnoty, Komisja Europejska podejmowała sukcesywnie odpowiednie kroki mające na celu ich realizację. Do najważniejszych osiągnięć KE można zaliczyć:

- utworzenie w lutym 2002 „*Steering Group on Human Resources and Mobility*”, której zadaniem jest monitorowanie realizacji strategii dotyczącej mobilności naukowców. Składa się ona z przedstawicieli krajów członkowskich i stowarzyszonych, nominowanych przez Ministrów odpowiadających za badania. Członkowie grupy mają zapewnić ciągłość koordynacji działań oraz rozpowszechnianie informacji i istniejących praktyk na poziomie europejskim i krajowym (np. koordynowanie działań związanych z mobilnością, leżących w kompetencji różnych ministerstw). Spotkania grupy są organizowane kilka razy do roku.
- opracowywanie **raportów**, przy współpracy członków *Mobility Steering Group*, dotyczących **realizacji strategii mobilności naukowców** na poziomie europejskim i krajowym. Do tej pory zostały opublikowane następujące raporty:
  1. w roku 2003 za okres: czerwiec 2001- grudzień 2002¹⁹
  2. w roku 2004 za okres: styczeń 2003 - grudzień 2003²⁰
  3. w roku 2005 za okres: styczeń 2004 - grudzień 2004²¹
  4. w roku 2006 za okres: styczeń 2005 - grudzień 2005²²
  5. w roku 2007 za okres: styczeń 2006 - grudzień 2006²³

Raport pierwszy przedstawia działania zainicjowane i zrealizowane przez KE, kolejne ilustrują najważniejsze osiągnięcia zarówno Wspólnoty, jak i poszczególnych krajów członkowskich. Raporty są rzeczywistym kompendium wiedzy na temat realizacji strategii dotyczącej swobodnego przepływu pracowników naukowych a także umożliwiają porównanie działań realizowanych przez poszczególne kraje.

---

¹⁹ Commission staff working paper: First Implementation report on „A Mobility Strategy for the European Research Area”, 4 luty 2003; *SEC(2002) 146*

²⁰ Commission staff working paper: Second Implementation report on „A Mobility Strategy for the European Research Area”, 1 kwietnia 2004; *SEC(2004) 412*

²¹ Commission staff working document: Implementation report 2004 on „A Mobility Strategy for the European Research Area” and “Researchers in the ERA: one profession, multiple careers”, 6 kwietnia 2005; *SEC(2005) 474*

²² Commission staff working document: Mobility of Researchers and Career Development. Implementation report 2005, 10 lipca 2006; *SEC(2006)971*

²³ Commission staff working document: Mobility of Researchers and Career Development- Implementation Report 2006, 8 sierpnia 2007; *SEC(2007)1074*

- otwarcie w lipcu 2003 roku europejskiego **Portalu dla Mobilnych Naukowców** (http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm) oferującego bazę ofert stypendialnych i możliwości podjęcia pracy naukowej we wszystkich krajach członkowskich. Zawiera on także informacje o uwarunkowaniach prawno-administracyjnych dotyczących wjazdu, pobytu i pracy. Dostarcza informacji na temat polityki z zakresu mobilności naukowców (zobacz rozdział 2.5).
- utworzenie **europejskiej sieci Centrów Informacji dla Naukowców ERA-MORE** (European Research Area – MOre REsearchers) w 2004 roku, której głównym zadaniem jest bezpośrednia pomoc naukowcom zagranicznym oraz ich rodzinom w różnych aspektach związanych z przyjazdem, pobytem i podjęciem pracy w kraju goszczącym. (Zobacz rozdział 2.5)
- przekształcenie Wspólnotowych programów stypendialnych w jeden z czterech filarów 7. Programu Ramowego (program szczegółowy PEOPLE) oraz zwiększenie jego budżetu na projekty badawczo-szkoleniowe w ramach akcji stypendialnych Marie Curie:
  - 6PR (2002-2006): budżet 1,58 euro mld - wzrost o około 70% w porównaniu do 5PR
  - 7PR (2007-2013): budżet 4,75 euro mld - wzrost o około 40% w porównaniu do 6PR
- przyjęcie dyrektywy i zaleceń w zakresie udzielania pozwoleń na pobyt i poruszanie się w obrębie Europy **naukowcom z krajów trzecich**.
- dokonanie zmian w Rozporządzeniu Rady 1408/71 dotyczącym **koordynacji systemów ubezpieczeń społecznych**, mających na celu: zlikwidowanie barier swobodnego przepływu osób, bez względu na ich statut; rozszerzenie regulacji na osoby narodowości krajów trzecich; zachowanie nabytych praw emerytalnych; objęcie ubezpieczeniem rodzin pracowników. Obecnie w przygotowaniu są nowe akty regulujące koordynacje ubezpieczeń społecznych w Europie, które mają zastąpić dotychczasowe Rozporządzenie z 1971 roku.
- opublikowanie w 2005 roku **Europejskiej Karty Naukowca i Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych** mówiących o roli, odpowiedzialności i uprawnieniach naukowców oraz ich pracodawców.
- utworzenie sieci współpracy z europejskim naukowcami pracującymi w Stanach Zjednoczonych - **ERA-LINK** (<http://cordis.europa.eu/eralink>). Strona internetowa zawiera informacje o europejskich badaniach, polityce naukowej oraz o dostępnych funduszach na prowadzenie badań w Europie. Pod koniec 2004 została przeprowadzona ankieta (1912 odpowiedzi) na temat potrzeb i zainteresowania naukowców podtrzymywaniem kontaktów

z Europą. Obecnie liczba zarejestrowanych naukowców (członków „stowarzyszenia ERA-LINK) wynosi 3 tys. i stale rośnie.

- prowadzenie działań **promujących zawód naukowca** poprzez organizowanie od 2005 r. konkursów finansujących projekty ukierunkowane na udział obywateli w organizowanych wydarzeniach, np. festiwalach nauki. W kolejnych latach, tego samego dnia, jesienią we wszystkich krajach członkowskich organizowana jest „Noc Naukowców”.

2.2 Mobilność kadry naukowej a polityka krajowa

Dotychczas w Polsce nie powstała jednolita strategia wspierania mobilności pracowników naukowych. Pozytywnym aspektem jest podejmowanie od wielu lat przez różne podmioty inicjatyw w tym zakresie, przy czym dotyczą one przede wszystkim tworzenia różnych form wspierania (stypendia, granty) przepływu pracowników naukowych w wymiarze międzynarodowym, a ostatnio także międzysektorowym. Oferta finansowania mobilności naukowców zwiększa się z roku na rok, i jest proponowana tak przez polskie, jak i zagraniczne instytucje, w tym w ramach programów ramowych Wspólnoty w zakresie badań i rozwoju technologicznego oraz funduszy strukturalnych (zobacz rozdział 2.3). Brak jest natomiast **spójnych działań usuwania barier administracyjno-prawnych**, które są obecnie istotnym ograniczeniem mobilności naukowców – jednym z kluczowych aspektów rozwoju nauki w zakresie transferu wiedzy, jak i rozwoju instytucji badawczych oraz budowaniu indywidualnej ścieżki kariery naukowej. Trudno także byłoby odwołać się do aktualnych opracowań czy raportów na poziomie krajowym w zakresie swobodnego przepływu kadry naukowej. Na stronach internetowych MNiSW pojawiła się strona dedykowana mobilności, co jest faktem pozytywnym. Niestety oprócz informacji o Europejskiej Karcie i Kodeksie nie zawiera ona innych informacji, nawet tych związanych z programami Ministra czy polityki unijnej.

Od 1991 r. pewne standardy w zakresie mobilności na arenie krajowej są tworzone przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej²⁴, która wspiera mobilność pracowników naukowych poprzez szereg programów i form stypendialnych. Obecnie realizuje ona projekt MAPA NAUKI, który ma na celu inicjowanie badań nad różnymi aspektami stanu nauki w Polsce. Pierwszym projektem jest **analiza mobilności młodych polskich naukowców**, rozpoczęta w 2006 r., która ma na celu dokonanie przeglądu skali, częstotliwości, dynamiki, kierunków, przyczyn oraz skutków dzisiejszej migracji młodego pokolenia badaczy.

Innym opracowaniem jest ekspertyza powstała w 2006 r. na zlecenie MNiSW przez Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce nt. **„Wspierania mobilności naukowców między sektorem nauki i gospodarki w Polsce”**. W dokumencie tym między innymi zwraca się uwagę na istniejącą lukę, jeśli chodzi o transfer pracowników, czy też prowadzenie wspólnych badań przez przedsiębiorstwa i instytucje naukowe. Jako przyczyny wymienia się między innymi brak zachęt podatkowych dla

---

²⁴ Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, http://www.fnp.org.pl/programy_aktualne/projekt_mapa_nauki.html

przedsiębiorstw zatrudniających naukowców czy też problemy z prawami własności intelektualnej i zachowania poufności wyników badań oraz czynniki o charakterze informacyjnym i społeczno-kulturowym.

Sytuacja w zakresie aktualnego wspierania rozwoju kadr naukowych, także poprzez pobudzanie mobilności, powoli ulega zmianie, szczególnie po wejściu Polski do Unii Europejskiej, która kładzie duży nacisk na wspieranie mobilności pracowników naukowych oraz ujednocnianie rozwiązań prawnych na poziomie Wspólnoty. Koordynacja działań w tym zakresie leży między innymi w kompetencjach, utworzonej na początku 2002 r. **Mobility Steering Group**, w pracach której bierze udział przedstawiciel MNiSW. Wydaje się jednak, że do tej pory udział Polski ma raczej charakter pasywny, między innymi wynikający z braku krajowej polityki dotyczącej tej sfery. Przy czym należy podkreślić, że działania i inicjatywy UE w obszarze mobilności pracowników naukowych, opisane w poprzednim rozdziale, są wdrażane przez wiele organów krajowej administracji państwowej. Brak efektywnej koordynacji podejmowanych działań powoduje jednak, że polskie prawo w tym zakresie jest niespójne i wywołuje liczne problemy, z którymi borykają się tak instytucje, jak i indywidualni polscy i zagraniczni naukowcy.

Do inicjatyw KE, wdrożonych na poziomie krajowym, dla przykładu można wymienić:

- **Europejską Kartę Naukowca i Kodeks postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych.**

Kilka miesięcy po przyjęciu obu dokumentów przez Komisję Europejską, co miało miejsce 11 marca 2005 r., MNiSW na jesieni 2005 r. sporządziło obszerną analizę prawną dotyczącą relacji pomiędzy polskimi przepisami prawa a powyższymi dokumentami unijnymi. Analiza odnosiła się do trzech ustaw, które regulują działanie jednostek naukowych, mianowicie do ówczesnie obowiązującej ustawy o szkolnictwie wyższym, ustawy o Polskiej Akademii Nauk oraz ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych. Efekt analizy był pozytywny, gdyż w zasadzie nie stwierdzono żadnych przeszkód w implementacji obu dokumentów. Jedyną przeszkodą był fakt braku w ustawie o PAN przepisów mówiących o uprawnieniu pracowników naukowych PAN do urlopu naukowego (*sabbatical leave*). W ogólnym rozliczeniu polskie przepisy nie stanowią bariery dla stosowania przepisów Karty i Kodeksu, natomiast nie stanowią też zachęty dla ich implementowania. Brak jest też przepisów, które

wyraźnie upoważniałyby władze publiczne do tworzenia zachęt dla jednostek naukowych oraz przedsiębiorstw do aktywnego podejścia do stosowania Karty i Kodeksu.

Jednym z pierwszych działań dotyczących rozpowszechnienia wiedzy o Europejskiej Karcie Naukowca i Kodeksie postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych było opublikowanie na stronach internetowych Ministerstwa w marcu 2006 roku listu Podsekretarza Stanu w MNiSW Prof. K. J. Kurzydłowskiego do kierowników jednostek naukowych, w którym pojawiła się prośba o ujęcie w statutach, regulaminach wewnętrznych i innych dokumentach regulujących działalność kierowanych przez nich jednostek, zapisów dotyczących rekrutacji i oceny pracowników naukowych zawartych w Karcie i Kodeksie. W grudniu 2006 roku z inicjatywy MNiSW podjęto działanie mające na celu monitorowanie stanu wdrażania zapisów obu dokumentów w aktach regulujących działanie jednostek naukowych. W tym celu została rozesłana ankieta przez Ośrodek Przetwarzania Informacji do kierowników jednostek naukowych z zapytaniami dotyczącymi stanu realizacji zaleceń Karty i Kodeksu, stanu świadomości kierowników jednostek naukowych na temat Karty i Kodeksu i stanu dostosowania się do prośby Ministra z marca 2006 r. Na dzień dzisiejszy brak jest informacji o wynikach ankiety.

- **utworzenie w 2004 roku polskiej Sieci Centrów Informacji dla Naukowców**, koordynowanej przez Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych UE²⁵ (zobacz rozdział 2.1 oraz 2.5). Dotychczasowa działalność polskich centrów wskazuje na istniejącą wśród środowiska naukowego potrzebę istnienia tego typu instytucji. Pytania i zgłaszane problemy odnoszą się przede wszystkim do aspektów prawno-administracyjnych mobilności pracowników naukowych, tak polskich, jak i zagranicznych oraz możliwości uzyskania funduszy na prowadzenie prac badawczych poza granicami kraju. Rosnąco lawinowo liczba pytań powoli przekracza możliwości udzielenia pomocy przez pracowników sieci. Obecnie istnieje konieczność określenia zadań i wpisania dalszego rozwoju sieci w ramy polityki wspierania rozwoju kadr naukowych w Polsce. Przy tworzeniu czy modyfikacji ram prawnych należałoby skorzystać z doświadczeń zebranych przez pracowników sieci.

- **zmianę Ustawy o Cudzoziemcach**²⁶ będącej efektem wdrożenia do polskiego systemu prawnego dwu dyrektyw UE, tj. dyrektywy²⁷ w sprawie szczególnej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych oraz dyrektywy²⁸ w sprawie

---

²⁵ Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych UE; <http://www.kpk.gov.pl>

²⁶ Ustawa z dnia 24 maja 2007 o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw; Dz. U. 2007 r. Nr 120, poz. 818

²⁷ Dyrektywa Rady 2005/71/WE z 12 października 2005r, w sprawie szczególnej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych; Dz. U. UE L 289 z 3.11.2005, str. 15-22

warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie. Nowa ustawa wprowadza bezpośrednio lub pośrednio zmiany w 17 aktach prawnych rangi ustawowej, do których zostały już w części wydane rozporządzenia wykonawcze. Nowelizacja obejmuje szeroki wachlarz zmian, wystarczy wymienić tu zaliczenie Konfederacji Szwajcarskiej do grupy państw korzystających z preferencyjnych przepisów dotyczących przemieszczania się i legalizacji pobytu na terytorium RP. Podstawowe zmiany dotyczące sfery badawczej to między innymi wprowadzenie definicji badań naukowych i naukowców; utworzenie nowej kategorii wize (wize dla naukowców, tj. wize pobytowej w celu naukowym, szkoleniowym i dydaktycznym dla osób podejmujących zatrudnienie); określenie warunków podpisania przez placówkę naukową umowy z naukowcem o przyjęcie go w celu realizacji projektu badawczego; ustanowienie procedury zatwierdzania statusu jednostki przez ministra właściwego ds. nauki, zainteresowanej przyjmowaniem osób z krajów trzecich a także obarczenie odpowiedzialnością finansową instytucji za niedopełnienie obowiązków związanych z legalizacją pobytu cudzoziemca w Polsce.

Obecnie w Polsce przeprowadzana jest reforma wspierania rozwoju sfery badawczo-rozwojowej, w tym kadr naukowych. Między innymi wynika ona z zasad wdrażania funduszy strukturalnych. W niniejszym raporcie zostaną omówione ostatnio opracowywane strategie, ponieważ w wielu wypadkach zastępują one dotychczas obowiązujące dokumenty.

Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK)²⁹ przyjęta w listopadzie 2006 r., jest podstawowym dokumentem strategicznym, pokrywającym się z nowym okresem perspektywy finansowej UE, określającym cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić. Jednym z proponowanych kierunków rozwojowych jest konsekwentne zwiększanie nakładów w sektorze nauki, rozwój infrastruktury badawczej i kadr naukowych oraz zwiększenie wykorzystania wyników prac badawczo-rozwojowych przez podmioty gospodarcze. Prowadzenie racjonalnej polityki migracyjnej, tak dotyczącej zatrudniania cudzoziemców, jak i tworzenia warunków w kraju dających możliwość wykorzystania nabytej za granicą wiedzy i umiejętności w działalności gospodarczej Polski jest jednym z priorytetów. Przewiduje się

---

²⁸ Dyrektywa Rady 2004/114/WE z 13 grudnia 2004r. w sprawie warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie; Dz. U. UE L 375 z dnia 23.12.2004, str. 12-18

²⁹ Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego; <http://www.mrr.gov.pl/srk>

uporządkowanie przepisów z zakresu prawa pracy i zabezpieczenia społecznego, systemu ochrony zdrowia i systemu emerytalnego, równoległe z dążeniem do zapewnienia zgodności prawa krajowego z prawem unijnym.

SRK wyznacza strategiczne kierunki dla rozwoju kraju, następnie uszczegóławiane w dokumentach odnoszących się do konkretnych obszarów, dla których podstawą prawną jest Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju³⁰. W czerwcu 2007 r. MNiSW opublikowało projekt **Strategii rozwoju nauki w Polsce do 2015r.**, która ma zastąpić dotychczas opracowane strategie i założenia polityki naukowej i naukowo-technicznej państwa. Nadrzędnym celem strategii jest wzrost międzynarodowej konkurencyjności polskiej nauki, który może być osiągnięty pod warunkiem posiadania wysokiej jakości kadr i bazy badawczej. Przewidywane znaczne zwiększenie nakładów pozabudżetowych na naukę do poziomu średniego UE będzie wymagało znaczącego wzrostu zatrudnienia w przemyśle zasobów kadrowych ze sfery B+R. W związku z tym jednym z czterech wyznaczonych celów szczegółowych jest poprawa ilościowa i jakościowa poziomu polskiej kadry naukowej, głównie poprzez różnego rodzaju szkolenia i granty. Powyższy dokument określa ogólne strategiczne kierunki rozwojowe, ale także wspomina się w nim o instrumentach ich realizacji. Między innymi proponuje się utworzenie przy Prezesie Rady Ministrów rady do spraw nauki i innowacyjności, która pełniłaby funkcje koordynacyjne w realizacji polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa. W dokumencie mowa jest o ocenie parametrycznej jednostek, przy czym brak jest informacji o braniu pod uwagę przy ocenie stopnia efektywności jednostek naukowych np. udziału w międzynarodowych programach badawczych, będących istotnym źródłem finansowania mobilności międzynarodowej, szczególnie przyjazdu zagranicznych naukowców do Polski. Na dzień dzisiejszy w harmonogramie wdrażania strategii nie przewiduje się analizy aktów prawnych i podejmowania ewentualnych kroków mających na celu usuwanie barier prawno-administracyjnych w obszarze swobodnego przepływu kadry naukowej. Trzeba podkreślić, że zwiększanie funduszy na szkolenie kadr naukowych jest pozytywnym działaniem, przy czym na ich pełne wykorzystanie negatywny wpływ może mieć obecnie istniejące otoczenie prawno-administracyjne.

Jednym z instrumentów realizacji powyższej strategii jest nowy system organizacji i finansowania badań naukowych wprowadzony w życie na początku 2005 r. na podstawie

---

³⁰ Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 o zasadach prowadzenia polityki rozwoju; Dz.U. Nr 277, poz. 1658

Ustawy o zasadach finansowania nauki³¹ (przy czym od 1 lipca 2007 r. obowiązuje zmieniona ustawa³²). Zgodnie z projektem Strategii rozwoju nauki do 2015 r., planowane jest zastąpienie, w połowie 2008 roku, powyższego aktu prawnego ustawą o organizacji i finansowaniu badań naukowych. Ustawa o finansowaniu nauki wprowadziła wiele korzystnych zmian w systemie polskiej sfery badawczo-rozwojowej. Między innymi umożliwiła ona finansowanie programów lub przedsięwzięć określonych przez ministra właściwego do spraw nauki, w tym dostosowania kadr naukowych do warunków międzynarodowej współpracy naukowej i naukowo-technicznej, tworzenia warunków dla zatrudnienia wybitnych uczonych oraz rozwoju kadr naukowych, w szczególności młodych naukowców. Od 2004 roku wspieranie rozwoju karier młodych naukowców odbywa się poprzez programu POL-POSTDOC. W jego ramach ogłaszane są konkursy na projekty zamawiane realizowane przez osobę poniżej 35 roku życia, posiadającą stopień doktora, uzyskany w innej jednostce niż ta, w której projekt będzie realizowany. Kolejną propozycją otwartą w 2006 r. jest program „Wsparcie międzynarodowej mobilności naukowców” skierowany do polskich badaczy zainteresowanych prowadzeniem badań w zagranicznych jednostkach naukowych.

Kolejnym etapem reformy systemu badań naukowych i prac rozwojowych jest rozdzielenie funkcji kreowania i wdrażania polityki naukowej państwa, obecnie scentralizowanych w Ministerstwie Nauki. W tym celu zostało powołane **Narodowe Centrum Badań i Rozwoju**³³ (NCBR). Do jego zadań między innymi należy wspieranie rozwoju kadry naukowej, w szczególności udziału młodych naukowców w programach badawczych oraz realizacja międzynarodowych programów mobilności naukowców. Prawdopodobnie na początku 2008 roku zostaną zaproponowane konkretne działania w tych obszarach.

Coraz większe znaczenie w przeprowadzaniu reform w sferze badawczo-rozwojowej i wspieraniu rozwoju kadr naukowych mają **fundusze strukturalne**. W latach 2004-2006 były one głównie ukierunkowane na transfer wiedzy pomiędzy sferą badawczo-rozwojową a przemysłem, poprzez finansowanie staży i praktyk studenckich w przedsiębiorstwach. W strategii opracowanej przez Ministerstwo Gospodarki na lata 2007-2013³⁴ podkreśla się, że

---

³¹ Ustawa z dnia 8 października 2004 o zasadach finansowania nauki; Dz. U. Nr 238, poz. 2390

³² Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki, Dz. U. Nr 115, poz. 795

³³ Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju, Dz. U. Nr 115, poz. 789

³⁴ Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007-2013, Ministerstwo Gospodarki, 19 sierpnia 2006

dalsze „działania powinny koncentrować się na wspieraniu transferu wiedzy pomiędzy sferą B+R a gospodarką poprzez udzielanie wsparcia finansowego projektom związanym ze stażami pracowników naukowych, doktorantów oraz studentów w przedsiębiorstwach oraz wspieranie zakupu wyników prac badawczo-rozwojowych poprzez finansowanie staży pracowników przedsiębiorstw w jednostkach naukowych prowadzących dla firmy prace badawczo-rozwojowe”. Tego typu działania zostały ujęte w projekcie (z 3 sierpnia 2007 r.) Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, priorytet VIII –Regionalne Kadry Gospodarki, opracowywanego na lata 2007-2013.

W powyższym projekcie, w ramach priorytetu IV „Szkolnictwo wyższe i Nauka” przewiduje się finansowanie dwóch obszarów: wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego szkolnictwa wyższego oraz rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R. Przewidywane wsparcie „zostanie przeznaczone na analizę stanu polskiego szkolnictwa wyższego, wskazanie deficytów oraz wypracowanie efektywnych narzędzi zarządzania i zapewnienia wysokiej jakości kształcenia. Ponadto prace w zakresie opracowywania i modernizacji metod i programów kształcenia oraz standardów międzynarodowej uznawalności akredytacji przyczynią się do zwiększenia otwartości i mobilności środowisk akademickich.” Jednym z proponowanych typów projektów jest organizowanie staży i szkoleń w wiodących zagranicznych i krajowych ośrodkach akademickich i naukowo-badawczych dla kadry dydaktycznej uczelni oraz stypendia dla uczestników studiów doktoranckich, młodych doktorów i profesorów wizytujących realizujących proces dydaktyczny w instytucjach szkolnictwa wyższego. Z powyższego dokumentu nie wynika, czy instytucje pozauczelniane będą miały prawo ubiegać się o środki na finansowanie powyższych działań. Wydaje się to istotnym ograniczeniem i nierównym traktowaniem, np. doktorantów realizujących projekty w instytutach Polskiej Akademii Nauk, którzy nie będą mogli skorzystać z tego typu działań finansowanych z funduszy strukturalnych. Wydaje się, że dla spójnego rozwoju polskich kadr naukowych, należałoby wprowadzić mechanizmy równego traktowania pracowników naukowych bez względu na rodzaj instytucji w której prowadzą badania naukowe.

2.3 Międzynarodowe i krajowe programy wspierania mobilność naukowców

Polscy naukowcy mają bardzo różnorodne możliwości stypendialne. Najbardziej zróżnicowaną ofertę kieruje do naukowców FNP. Pozytywnym symptomem jest zwrócenie uwagi na problem stypendiów dla naukowców przez MNiSW, który w ostatnich latach utworzył kilka programów stypendialnych, adresowanych zwłaszcza do młodych naukowców.

W porównaniu z wieloma krajami europejskimi Polska ma bardzo skromną ofertę dla zagranicznych naukowców na prowadzenie badań w Polsce. Stypendiów udziela FNP i Kasa Mianowskiego, brak jest natomiast programów krajowych. Ma to negatywny wpływ na renomę kraju i polskich jednostek naukowych na arenie międzynarodowej.

Wraz z naszym przystąpieniem do Unii Europejskiej znacznie ograniczone zostały rządowe programy stypendialne adresowane bezpośrednio do Polaków, zwłaszcza w przypadku krajów europejskich i obecnie takich programów prawie nie ma. Znacznie wzrósł natomiast dostęp polskich naukowców do stypendiów oferowanych przez instytucje europejskie – zarówno publiczne, jak i prywatne – obywatelom państw Unii Europejskiej. Największym źródłem wsparcia są programy ramowe UE, przede wszystkim oferowane w ramach akcji Marie Curie. Oficjalne dane Komisji Europejskiej mówią o co najmniej 10 700 stypendiach typu post-doc przyznanych w Europie w 2004 r.³⁵. Dane te są przy tym najprawdopodobniej niedoszacowane z uwagi na rozproszenie oferty stypendialnej.

Dostępność europejskiej oferty stypendialnej znacząco podnoszą także próby jej usystematyzowania. Dzięki inicjatywie KE w 2003r. powstał portal poświęcony mobilności naukowców na terenie Unii Europejskiej (opisany w rozdziale 2.5) Zawiera on informacje o aktualnych ofertach stypendialnych, stażach i wakatach na uczelniach i w innych ośrodkach badawczych. Nadal jednak jest to oferta bardzo rozproszona i zróżnicowana. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że poruszanie się wśród ofert stypendialnych jest sprawą dużego indywidualnego wysiłku i wymaga sporej przedsiębiorczości, a wybór stypendium jest często kwestią przypadku. Analizując propozycje stypendialne zagranicznych instytucji

---

³⁵ European Commission, Research Directorate-General, Note for the File - Inventory of Post-doctoral Schemes in Europe, Brussels, October 2005

trudno jednoznacznie stwierdzić, na ile są one dostępne dla polskich naukowców, na ile są przedmiotem ich zainteresowania i w jakim stopniu przyciągają tych najwybitniejszych.

Wśród instytucji oferujących stypendia są wyspecjalizowane instytuty badawcze, które wspierają wąskie grupy specjalistów, są też instytucje udzielające granty na dużą skalę i bez ograniczeń co do dziedziny nauki. Zróżnicowana jest dostępność finansowania ze względu na poziom naukowych osiągnięć. Dużymi możliwościami sprowadzenia najwybitniejszych czy najbardziej obiecujących młodych naukowców dysponuje większość prestiżowych uniwersytetów i instytutów naukowych. Finansowanie przyznawane bezpośrednio przez jednostkę badawczą gwarantuje często większą stabilność, możliwość elastycznego przedłużenia stypendium/stażu/zatrudnienia. Chętne do ściągnięcia najwybitniejszych naukowców, oferują one częściej możliwości dłuższego pobytu. Instytucje te korzystają przy tym często z finansowania związanego z programami badawczymi UE (działania Marie Curie).

Najwięcej stypendiów europejskich – biorąc pod uwagę również źródła krajowe - oferowanych jest w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Francji. Te kraje wydają się też najbardziej aktywne w finansowaniu pobytów naukowców z zagranicy (np. z Polski). Większość programów w tych krajach jest otwarta dla obcokrajowców. Rzadziej zdarzają się programy przeznaczone wyłącznie dla cudzoziemców i nastawione na „ściągnięcie” najwybitniejszych fachowców. Zdarzają się jeszcze (choć coraz rzadziej) programy adresowane wprost do Polaków (czy naukowców z Europy Środkowowschodniej).

Coraz częściej wśród propozycji stypendialnych można znaleźć takie, które nie „przywiązują” stypendysty do konkretnego ośrodka badawczego, ani nawet kraju, umożliwiając mu opuszczenie kraju, w którym otrzymał stypendium (pieniądze podążają za projektem badawczym).

Według danych z 2004 r. przeciętna długość stypendium typu post-doc wynosiła w Europie 2 lata, a jego wysokość 22.700 euro rocznie. Coraz częściej stypendia stają się dłuższe, np. 5-letnie, umożliwiając prowadzenie dużych projektów badawczych. Można się spodziewać, że kryteria wyboru kandydatów na takie stypendia są przystosowane do wyłowienia najwybitniejszych osób, na których instytucji zapraszającej zdecydowanie zależy.

W przypadku krajów poza europejskich zdecydowanie najbogatszą ofertę stypendialną mają Stany Zjednoczone, gdzie silne uniwersytety oraz setki prywatnych instytucji umożliwiają finansowanie indywidualnych studiów i projektów badawczych. Specjalne stypendia dla Polaków oferuje Polsko-Amerykańska Komisja Fulbrighta (środki rządowe), Fundacja Kościuszkowska oraz Fundacja Mellona.

Programy krajowe

Programy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

- *Wsparcie międzynarodowej mobilności naukowców* – celem programu jest finansowanie udziału polskich naukowców w projektach badawczych realizowanych zagranicą. Stypendia przeznaczone są dla młodych naukowców ze stopniem doktora (od momentu jego uzyskania do chwili złożenia wniosku nie może upłynąć więcej niż 7 lat). Wysokość stypendium wynosi 10 tys. zł miesięcznie (stypendyście przysługuje również dodatek na podróże i ubezpieczenie). Stypendia przyznawane są na badania prowadzone w dziedzinach nauki określanych osobno dla każdej edycji programu.

Program został wprowadzony w 2006 r. i obecnie trwa jego druga edycja. W pierwszej edycji wpłynęły 24 wnioski, a przyznano 18 stypendiów (wg danych MNiSW). Stypendyści wyjeżdżają głównie do Europy (fundusze na takie wyjazdy mogą czerpać z wielu innych źródeł). Program nie ma ustalonego budżetu, na razie w ministerstwie zarezerwowano na niego kwotę 1 mln zł rocznie.

Jest to oferta w pewnym sensie najbliższa polskim naukowcom - stypendia /granty są przeznaczone wprost dla nich, a kontakt z rodzimą instytucją grantodawczą jest łatwiejszy niż w przypadku instytucji zagranicznej.

- *POL-POSTDOC III* to stypendium przyznawane na projekty badawcze przygotowywane i realizowane przez osoby po doktoracie. Wniosek składa jednostka badawcza planująca zatrudnienie takiej osoby w roli kierownika projektu. Co istotne, nie może być to jednostka, w której kandydat uzyskał stopień doktora ani ta, w której jest aktualnie zatrudniony. Jednym z celów tej inicjatywy jest wymuszenie mobilności młodych naukowców. Finansowanie można uzyskać na 3 lata, a jego wysokość wynosi maksymalnie 80 tys. zł, z czego 60 tys. zł może być przeznaczone na wynagrodzenie kierownika projektu. Rocznie w dwóch konkursach wybieranych jest

ok. 80 projektów. Od 2008 r. *POL-POSTDOC III*, realizowany obecnie w ramach *Projektów Badawczych* zamawianych zyska status programu ministra.

Programy Fundacji na rzecz Nauki Polskiej

- *Krajowe stypendia wyjazdowe – Program WSPÓŁPRACA KRAJOWA* - ma na celu wspieranie rozwoju kadry naukowej poprzez stworzenie młodym uczonym możliwości kilkumiesięcznych wyjazdów do najważniejszych ośrodków badawczych w Polsce. Stypendium może być przyznane na okres od 1 do 3 miesięcy na pobyt w jednym lub - w uzasadnionych przypadkach - w większej liczbie krajowych ośrodków naukowych, znajdujących się w innej miejscowości niż ośrodek zatrudniający stypendystę. O stypendia mogą ubiegać się osoby, które m.in. posiadają stopień naukowy doktora, mają obywatelstwo polskie lub kartę stałego pobytu i nie przekroczyły wieku 35 lat lub 37 lat w przypadku kandydatów, którzy korzystali z urlopów wychowawczych. Podstawę oceny kandydata stanowią: dorobek naukowy, realizowany projekt badawczy uzasadniający celowość wyjazdu oraz ranga ośrodka naukowego wybranego na miejsce pobytu. Wysokość stypendiów zależy od miejsca i warunków odbywania stypendium i wynosi od 4.000. do 5.000. zł miesięcznie. W związku z planami uruchomienia podobnej inicjatywy Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Fundacja rozważa zamknięcie tego programu.
- *Subsydia dla powracających - Program POWROTY (HOMING)* - program jest skierowany do osób powracających z dłuższego (ponad 9 miesięcy) zagranicznego pobytu naukowego. O subsydiu mogą ubiegać się osoby, które posiadają co najmniej stopień naukowy doktora i znajdują się na wczesnym etapie kariery naukowej (do czterech lat po doktoracie); pracują naukowo za granicą albo przebywają na stażu zagranicznym i planują w ciągu 6 miesięcy powrót do kraju lub powróciły do niego nie wcześniej niż 12 miesięcy przed upływem terminu przyjmowania wniosków; mają obywatelstwo polskie lub kartę stałego pobytu i są zatrudnione w chwili odpisania umowy subsydialnej z FNP w krajowych instytucjach, do których celów statutowych należy prowadzenie badań naukowych. Preferowani są kandydaci zatrudnieni w jednostce innej niż ta, w której uzyskali stopień doktora. Fundacja przyznaje około 15 subsydiów rocznie, każde w wysokości co najmniej 50 000 zł rocznie. Subsydia

zostają przyznane na okres 2 lat, z możliwością przedłużenia o jeden rok. Program jest współfinansowany ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Podstawę oceny kandydata stanowią: dorobek naukowy (ze szczególnym uwzględnieniem publikacji będących rezultatem wyjazdu zagranicznego) oraz projekt badawczy, który kandydat zamierza realizować w trakcie subsydium. Kwota subsydium obejmuje: imienne stypendium laureata; środki na realizację projektu badawczego oraz kontynuację współpracy zagranicznej.

- *Stypendia dla młodych doktorów – Program KOLUMB*- stypendia te mają umożliwić najlepszym spośród młodych uczonych, którzy po uzyskaniu stopnia doktora nie odbywali jeszcze długoterminowych staży zagranicznych (dłuższych niż 6 miesięcy), wyjazdy na pobyty badawcze do wiodących ośrodków naukowych na świecie. Stypendium może być przyznane na okres od 6 do 12 miesięcy na pobyt w jednym lub - w uzasadnionych przypadkach – w kilku ośrodkach naukowych. Rocznie Fundacja przyznaje do 16 stypendiów zagranicznych. O stypendia mogą się ubiegać osoby, które posiadają stopień naukowy doktora; nie przekroczyły wieku 35 lat (lub 37 lat w przypadku kandydatów, którzy korzystali z urlopów wychowawczych) i posiadają obywatelstwo polskie lub kartę stałego pobytu. Podstawą oceny są: dotychczasowy dorobek naukowy, przedstawiony program badań, jaki kandydat chciałby realizować za granicą, oraz ranga naukowa wybranego ośrodka.

Średnia wysokość stypendium odpowiada wysokości stypendiów podoktorskich przyznawanych osobom o podobnych kwalifikacjach w wybranym przez kandydata ośrodku i wynosi od 2500 do 3800 euro miesięcznie (lub równowartość tej kwoty w innej walucie), w zależności od miejsca odbywania stażu. Fundacja pokrywa ponadto koszty podróży stypendysty i jego współmałżonka oraz koszty ubezpieczenia stypendysty w czasie pobytu za granicą. Opierając się na porozumieniu z National Institutes of Health w Stanach Zjednoczonych młodzi uczeni z Polski ze stopniem doktora zaproszeni są do udziału w odbyciu stażu podoktorskiego w laboratoriach NIH. Stypendium przyznawane będzie przez NIH na okres trzech lat. Fundacja w tym przypadku pokrywa finansowanie biletów lotniczych na wyjazd oraz na okresowe (raz w roku) odwiedziny swego miejsca pracy w Polsce i utrzymywanie kontaktów naukowych z Polską.

Laureaci programu mogą ubiegać się po zakończeniu stypendium i powrocie do kraju o grant wspomagający, który ma im ułatwić lepsze wykorzystanie wiedzy zdobytej dzięki stypendium FNP. Wysokość grantów określana jest corocznie przez Zarząd FNP. W 2007 roku wynosił ona 40 000 zł.

Stypendia na kwerendy za granicą – Program KWERENDA - w ramach programu Fundacja przyznaje stypendia na prowadzenie za granicą kwerend archiwistycznych, których celem jest poszukiwanie i analizowanie materiałów źródłowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych niezbędnych do dalszych badań naukowych, a w Polsce niedostępnych. O stypendia mogą się ubiegać osoby, które posiadają co najmniej stopień naukowy doktora i mają obywatelstwo polskie lub kartę stałego pobytu. Stypendium może być przyznane na okres od 1 do 3 miesięcy na prowadzenie kwerendy w jednej lub - w uzasadnionych przypadkach - większej liczbie bibliotek czy archiwów za granicą. Wysokość stypendium ustalana jest w zależności od miejsca realizacji stypendium i wynosi średnio 2200 euro miesięcznie (lub równowartość tej kwoty w innej walucie).

Stypendia konferencyjne - Celem tego programu jest dofinansowanie uczestnictwa polskich uczonych w międzynarodowych kongresach, sympozjach i konferencjach naukowych w Polsce lub za granicą. O stypendium mogą ubiegać się osoby w wieku do 35 lat, które mają udokumentowany dorobek naukowy w dziedzinie odpowiadającej tematycznie konferencji, zamierzają wygłosić na konferencji zaaprobowany przez organizatorów referat, komunikat lub przedstawić plakat, i mają obywatelstwo polskie.

Stypendium może być przeznaczone na dofinansowanie kosztów podróży, opłat konferencyjnych, zakwaterowania bądź wyżywienia w trakcie trwania konferencji.

Procedurą konkursową związaną z przyznawaniem stypendiów konferencyjnych FNP zajmuje się Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

Powyższe programy skierowane są do osób będących w zależności od programu – doktorantami lub pracownikami polskich instytucji, których jednym z celów statutowych jest prowadzenie badań naukowych.

- *Stypendia dla naukowców zagranicznych na badania w Polsce* - na podstawie porozumienia zawartego przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej z Fundacją Popierania Nauki - Kasą im. Józefa Mianowskiego realizowany jest wspólny program stypendialny dla uczonych z zagranicy, głównie z krajów Europy Środkowowschodniej, zainteresowanych prowadzeniem badań w polskich placówkach naukowych. Wysokość stypendium, przyznawanego na okres od 1 do 12 miesięcy, odpowiada średniej pensji na analogicznym stanowisku w Polsce oraz uwzględnia koszty zakwaterowania. Stypendia przyznawane są w trybie konkursu, który prowadzi Kasa im. J. Mianowskiego.

Ponadto, Fundacja w ramach działania 1.2. Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka: „Wzmocnienia potencjału kadrowego nauki”, zamierza uruchomić program *Międzynarodowych projektów doktoranckich*, którego celem będzie rozwój karier młodych naukowców poprzez umożliwienie im udziału w pracach w silnym naukowo, międzynarodowym środowisku. Do aplikowania do programu są upoważnione instytucje naukowe w Polsce prowadzące studia doktoranckie, posiadające znaczący dorobek naukowy z zakresu, którego dotyczyć będą studia doktoranckie oraz udokumentowaną współpracę z liczącym się naukowo partnerem zagranicznym prowadzącym studia doktoranckie. Wybór uczestników studium musi nastąpić na drodze otwartego konkursu. Preferencje będą przyznawane projektom zakładającym m.in. udział doktorantów z krajów Unii Europejskiej lub krajów trzecich, stworzenie ponad regionalnych konsorcjów naukowych oraz interdyscyplinarny charakter tematyki studium.

Dwa inne programy, które będą realizowane od 2007 r. w ramach działania 1.2. przez Fundację – TEAM oraz WELCOME zakładają możliwość zatrudniania naukowców z zagranicy wyłonionych w otwartych międzynarodowych konkursach. Konkursy te będą skierowane w szczególności do młodych naukowców.

Programy międzynarodowe i zagraniczne

Programy Komisji Europejskiej

Programy Ramowe w zakresie badań UE- Program szczegółowy LUDZIE

Europejskie programy stypendialne to przede wszystkim *projekty badawczo-szkoleniowe Marie Curie* realizowane w ramach programów ramowych UE. Oferują one różne mechanizmy finansowania naukowców będących na różnych szczeblach kariery zawodowej. Dzielą się one na działania skierowane do indywidualnych naukowców oraz na programy adresowane do instytucji naukowych. W tym drugim wariancie konsorcja różnych instytucji (uczelnie, instytuty badawcze, przedsiębiorstwa) aplikują o środki finansowe do KE, a po ich otrzymaniu poszukują interesujących stypendystów, organizując własne konkursy. W obecnie realizowanym 7. Programie Ramowym (2007-2013) finansowanych jest 8 typów stypendiów, poniżej przedstawiono najbardziej popularne spośród nich.

- *Intra-European Fellowships* - stypendia wyjazdowe oferowane bezpośrednio naukowcom. Stypendia przeznaczone są dla naukowców z doktoratem lub co najmniej 4-letnim doświadczeniem badawczym. Mogą więc z niego korzystać zarówno osoby młode (post-docs), jak i bardziej doświadczeni naukowcy i do nich przede wszystkim adresowany jest program. W ramach stypendium można wyjechać na 1-2 lata do europejskiej instytucji badawczej, a jego wysokość uzależniona jest od formy zatrudnienia, doświadczenia naukowca (4-10 lat doświadczenia badawczego – 52.000 euro, powyżej 10 lat – 78.000 euro rocznie) oraz kraju pobytu (stawki są indeksowane). Kwota ta jest uzupełniana o rozmaite dodatki. Instytucja goszcząca otrzymuje między innymi fundusze na pokrycie kosztów badań naukowca, jego udziału w szkoleniach i konferencjach oraz kosztów zarządzania projektem

Jest to najbardziej popularne wśród Polaków stypendium. Według danych Krajowego Punktu Kontaktowego, w 6 PR (2002-2006) o stypendium ubiegało się 559 polskich naukowców, a finansowanie otrzymało 79 badaczy.

- *International Outgoing Fellowship* - stypendium przeznaczone dla doktorów lub osób z co najmniej 4-letnim doświadczeniem badawczym. Umożliwia ono wyjazd do instytucji naukowej w kraju znajdującym się poza Unią Europejską (długość pobytu: 1-2 lata) oraz obowiązkowy powrót i kontynuację badań w Europie (obligatoryjnie 1 rok). Wysokość stypendium, tak jak w przypadku *Intra-European Fellowship*, uzależniona jest od doświadczenia stypendysty oraz miejsca pobytu. W latach 2004-2006 ze stypendium tego łącznie skorzystało 2 naukowców z Polski (12 zgłoszeń).

European Reintegration Grants - stypendia reintegracyjne dla naukowców, którzy brali udział w projektach Marie Curie. Co istotne, reintegracja nie musi dotyczyć macierzystej uczelni stypendysty, ale dowolnej europejskiej instytucji badawczej, w której chce on zostać zatrudniony po powrocie z poprzedniego stypendium wyjazdowego i w której chce realizować projekt wykorzystujący wiedzę, doświadczenia i kontakty zdobyte podczas tego stypendium. Warunkiem uzyskania stypendium jest przedstawienie przez kandydata oraz planującej zatrudnienie go instytucji projektu badawczego uwzględniającego element reintegracji, czyli wykorzystania doświadczeń wynikających z międzynarodowej mobilności. Stypendium w stałej wysokości 15 tys. euro rocznie przez 3 lata przekazywane jest instytucji zatrudniającej stypendystę jako dofinansowanie kosztów jego wynagrodzenia lub kosztów realizowanego przez niego projektu badawczego (np. kosztów zatrudnienia innych członków zespołu badawczego). W latach 2002-2006 przyznano w sumie grant 28 polskim naukowcom na 29 ubiegających się.

- *International Reintegration Grant* - stypendia przeznaczone dla naukowców powracających po co najmniej 3 –letnim pobycie poza Europą (Unią Europejską). W odróżnieniu od poprzedniego typu stypendium reintegracyjnego, w tym przypadku pobyt nie musi mieć związku z żadnym z programów Marie Curie – chodzi o skuteczny mechanizm ściągnięcia do Europy możliwie wielu wybitnych europejskich naukowców prowadzących badania poza nią. Stypendium może być przyznane na maksymalnie 4 lata, podczas których stała kwota 25 tys. euro rocznie przekazywana jest instytucji zatrudniającej powracającego naukowca na dofinansowanie kosztów

jego wynagrodzenia oraz prowadzenia przez niego projektu badawczego. W 2006 r. stypendium to uzyskało 3 Polaków (4 wnioski), a w 2005 - 7 (7 wniosków). Wcześniej żaden naukowiec z Polski o to stypendium się nie starał.

- *Initial Training Networks* to program adresowany do sieci instytucji naukowych, którego celem jest zapewnienie początkującym naukowcom (5 pierwszych lat kariery naukowej) udziału w międzynarodowych projektach badawczych. Oferowane sieciom w ramach programu wsparcie służy finansowaniu stypendiów dla *początkujących naukowców* (pierwsze 4 lata po magisterium) oraz *doświadczonych* posiadających już doktorat lub ponad 4-letnie doświadczenie badawcze. W pierwszym przypadku długość stypendium wynosi 3-36 miesięcy, w drugim – maksymalnie 2 lata. Wysokość pojedynczego stypendium jest kalkulowana wg stawek (33.800 euro rocznie dla początkujących badaczy i 52.000 dla doświadczonych badaczy), ale ostateczna jego wysokość uzależniona jest od kraju, w którym się znajduje instytucja goszcząca. Wykorzystanie przez indywidualnych polskich naukowców tego typu mechanizmów stypendialnych wymaga odnalezienia instytucji, które otrzymały finansowanie, przeanalizowania ich konkretnej oferty i udziału w organizowanych przez nie konkursach.

Programy Ramowe w zakresie badań UE- inne możliwości

- 7PR: Program szczegółowy POMYSŁY wspiera najbardziej twórcze i nowatorskie pomysły we wszystkich dziedzinach wiedzy. Finansowane są badania poznawcze, pionierskie (*frontier research*), na granicy wiedzy, o wysokim ryzyku naukowym. Projekty, najlepiej interdyscyplinarne, powinny prowadzić do fundamentalnych odkryć, przełomowych wyników, a mogą obejmować badania zarówno podstawowe, jak i stosowane. Programem zarządza Europejska Rada Badań Osobne projekty przeznaczone są dla naukowców początkujących i doświadczonych:
  - . **ERC Starting Grant** – grant przeznaczony jest dla naukowców z 2-9-letnim doświadczeniem badawczym, a jego celem jest wspieranie samodzielnych projektów realizowanych przez młodych naukowców tworzących pierwsze swoje zespoły badawcze. Granty w kwocie 100.000-500.000 euro rocznie przyznawane są na max. 5 lat. Projekt musi być prowadzony w instytucji naukowej na obszarze Unii Europejskiej. Planowana liczba stypendiów: ok. 200 rocznie;
  - **ERC Advanced Investigator Grant** - grant ma być przeznaczony dla bardziej doświadczonych badaczy, ale jego szczegóły nie są jeszcze znane (mają zostać podane pod koniec listopada).

- *7PR: Infrastruktury badawcze* - celem programu jest finansowanie infrastruktury badawczej przewidziane dla instytucji zaangażowanych w badania naukowe. Finansowanie obejmuje także udostępnianie infrastruktury badaczom z innych ośrodków, co oznacza, że indywidualni naukowcy mogą starać się o max. 3 miesięczny pobyt. Instytucja w ramach otrzymanych środków pokrywa koszty dojazdu, pobytu i prowadzenie badań..
- *Joint Research Center* - centrum badawcze będące zapleczem Komisji Europejskiej (formalnie przynależne do niej), do którego należy 7 instytucji badawczych z różnych krajów europejskich. Oferują one pracę (kontraktową i tymczasową) oraz udział w programach badawczych (stypendia, staże, warsztaty, delegowanie ekspertów) zarówno doświadczonym, jak i początkującym naukowcom. Z roku na rok do JRC trafia coraz więcej naukowców z Polski. Obecnie w instytutach tych przebywa ich. ok. 50, przy czym najwięcej osób korzysta z kontraktowej formy zatrudnienia.

Publiczne i prywatne stypendia wyjazdowe do krajów UE

Międzynarodowe instytucje w Europie

CERN (European Organization for Nuclear Research):

- stypendia w kwocie ok. 47.300 euro rocznie przyznawane są młodym naukowcom z tytułem doktora (limit wieku: 35 lat) na roczny (z możliwością przedłużenia na drugi rok) pobyt i badania w dziedzinie teoretycznej i eksperymentalnej fizyki. Rocznie przyznawanych jest ok. 130 stypendiów.

EMBO (The European Molecular Biology Organization):

- stypendia dla młodych naukowców po doktoracie (maksymalnie 4 lata po doktoracie) na projekty badawcze w dziedzinie biologii molekularnej. Wysokość stypendium wynosi 30.000 euro rocznie i jest ono przyznawane na 1-2 lata. Rocznie przyznawanych jest ok. 90 stypendiów;
- stypendia dla doktorantów i młodych naukowców umożliwiające krótkie (do 3 miesięcy) pobyty w wybranych laboratoriach. Stypendium pokrywa koszty podróży i zakwaterowania. Rocznie przyznawanych jest ok. 30 tego typu stypendiów;

- *Young Investigator Programme* – 3-letnie stypendia dla samodzielnych naukowców (2-8 lat po doktoracie) na prowadzenie badań w dowolnym obszarze biologii molekularnej. Roczna wysokość stypendium: 15.000 euro. Organizacja przyznaje 20 stypendiów rocznie.

ERCIM (European Research Consortium for Informatics and Mathematics):

- *Alain Bensoussan Fellowship Programme* oferuje młodym naukowcom (post-docs) stypendia na 18-miesięczny pobyt w dwóch wybranych instytutach ERCIM lub 12 miesięczny pobyt w jednym z instytutów. Wysokość stypendium wynosi 2.000 euro miesięcznie w zależności od kraju pobytu. Rocznie udzielanych jest ok. 15-20 stypendiów. W ostatnich dwóch edycjach programu było po jednym stypendyście z Polski.

ESA (European Space Agency):

- dwuletnie stypendia dla młodych naukowców po doktoracie umożliwiające odbycie badań:
  - w instytutach ESA (internal fellowship). Rocznie przyznawanych jest 20 stypendiów w wysokości 2.000-2.700 euro miesięcznie
  - w innej uczelni lub instytucie badawczym, o ile tematyka badań jest związana z projektami ESA (external fellowship). Rocznie przyznawanych jest 20 stypendiów w wysokości ok. 2500 euro miesięcznie (w zależności od kraju pobytu).

ESO (European Southern Observatory):

- 3,5 letnie stypendia badawcze dla młodych naukowców (po doktoracie) umożliwiające im pobyt w jednym z najlepszych obserwatoriów astronomicznych. Kwota stypendium wynosi ok 32 tys. euro rocznie. Organizacja przyznaje rocznie 9 stypendiów, w 2007 r. wśród stypendystów był 1 Polak.

EUI (European University Institute):

- *Max Weber Fellowships* – ufundowane przez Komisję Europejską stypendia dla młodych uczonych, którzy obronili doktorat w dziedzinie nauk społecznych w ciągu ostatnich 5 lat. Stypendia przyznawane są w kwocie 2.000 euro miesięcznie na 12-24 miesiące i umożliwiają prowadzenie badań w European University Institute lub

Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Organizacja udziela 40 stypendiów rocznie;

- *Jean Monnet Fellowship Programme* – roczne stypendia dla naukowców, którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 7 lat na badania w wybranych obszarach tematycznych prowadzone w Robert Schuman Centre for Advanced Studies pod kierunkiem tamtejszych mentorów. Wysokość stypendium wynosi 2.000 euro miesięcznie. Rocznie przyznawanych jest 15-20 stypendiów;
- *Fernand Braudel Senior Fellowship Programme* – celem programu jest sprowadzenie do instytutu doświadczonych uczonych z międzynarodową renomą na okres 3-10 miesięcy, podczas których prowadzą oni badania oraz uczestniczą w bieżącej działalności instytutu. Wysokość stypendium wynosi 3.000 euro miesięcznie.

European Science Foundation

European Young Investigator Award – celem programu jest umożliwienie wybitnym młodym naukowcom (2-8 lat po doktoracie) stworzenie własnego zespołu i prowadzenie własnego projektu badawczego w dowolnej dziedzinie, ale na terenie Europy. Finansowanie przyznawane jest na 5 lat w kwocie ok. 1,25 mln euro. Rocznie przyznawanych jest 25 nagród.

HFSP (Human Frontier Science Program):

- *Research grants* przeznaczone są dla międzynarodowych zespołów badawczych złożonych z 2-3 osób, z których każda pochodzi z innego kraju. Zapewniają finansowanie 3-letnich interdyscyplinarnych projektów badawczych łączących biologię, fizykę, chemię, matematykę, informatykę i nauki inżynierskie. W ramach programu przyznawane są *Young Investigators' Grants* (dla młodych zespołów) oraz *Program Grants* (dla samodzielnych badaczy w dowolnej fazie naukowej kariery). Wysokość grantu waha się od 250.000 do 450.000 USD. Rocznie udzielanych jest 18 stypendiów;
- *Long-term Fellowships* – stypendia przeznaczone dla młodych naukowców świeżo po doktoracie (post-docs), zapewniając im 3-letni pobyt badawczy w renomowanym zagranicznym laboratorium. Wysokość stypendium wynosi 45.000 USD rocznie. Ostatni, trzeci rok stypendium może być wykorzystany na kontynuację pobytu w goszczącym laboratorium lub powrót do kraju. Stypendyści, którzy zdecydują się na

powrót do kraju po zakończeniu stypendium mogą ubiegać się o *Career Development Award*. Organizacja udziela 90 tego typu stypendiów rocznie.

- *Career Development Awards* – program przeznaczony dla stypendystów *Long-Term Fellowships* oraz *Cross-Disciplinary Fellowships*, którzy, po wykorzystaniu stypendium, wracają do kraju macierzystego. Nagroda wynosi 180.000 USD i przyznawana jest na 3 lata. Rocznie organizacja przynaje 17 nagród;
- *Cross-Disciplinary Fellowships* - stypendia przyznawane młodym naukowcom po doktoracie w dziedzinie fizyki, chemii, matematyki, informatyki i nauk inżynierskich, którzy chcą odbyć studia w dziedzinie biologii. Warunki stypendium są takie, jak w przypadku *Long-term Fellowships*;
- *Short-term Fellowships* – stypendia umożliwiające krótkie (2-12 tygodni) wyjazdy w celu nawiązania współpracy międzynarodowej. Wysokość stypendium uzależniona jest od długości i miejsca pobytu. Rocznie przyznawanych jest 29 stypendiów.

IIASA (The International Institute for Applied Systems Analysis):

- stypendia dla młodych naukowców po doktoracie umożliwiający pobyt (12-24 miesięcy) w Instytucie i prowadzenie interdyscyplinarnych badań w dziedzinie nauk społecznych, środowiska i nowych technologii.

AUSTRIA

Ambasada austriacka nie prowadzi programu rządowych stypendiów dla naukowców z Polski.

Ministerstwo Edukacji, Nauki i Kultury:

- *Stipendia Ernsta Macha* – stypendia przeznaczone dla doktorantów i młodych doktorów (limit wieku: 35 lat) z zagranicy, umożliwiające 1-4 miesięczny pobyt w austriackim ośrodku badawczym. Wysokość stypendium wynosi ok. 1000 euro miesięcznie. Liczba przyznawanych stypendiów nie jest z góry określona.

FWF Der Wissenschaftsfonds (Austriacka Fundacja Nauki):

- *Lise Meitner Program* – stypendia umożliwiające naukowcom po doktoracie (limit wieku: 40 lat) przyjazd do Austrii i prowadzenie tam badań w dowolnej dziedzinie

nauki. Długość pobytu wynosi 12-24 miesiące, a kwota stypendium: ok. 60.000 euro rocznie. Fundacja przyznaje ok. 35 tego typu stypendiów rocznie;

- *APART (Austrian Programme for Advanced Research and Technology)* – 3-letnie stypendia dla młodych naukowców (limit wieku: 35 lat w przypadku doktorów i 40 w przypadku adiunktów) na prowadzenie badań w dowolnej austriackiej uczelni lub ośrodku badawczym. Wysokość stypendium to ok. 45.100 euro rocznie. Rocznie przyznawanych jest 10-15 tego typu stypendiów;
- *CEE Scholarship* – stypendia dla wybitnych młodych naukowców z Europy Środkowoschodniej (limit wieku: 35 lub 40 lat w zależności od stażu naukowca) przyznawane na 3 lata w kwocie 45.100 euro miesięcznie na prowadzenie badań w dziedzinie ekonomii i prawa w austriackiej lub międzynarodowej instytucji badawczej.

Institut für die Wissenschaften vom Menschen:

- Josef Tischner Fellowship – stypendium przeznaczone dla doktorantów lub młodych doktorów (limit wieku 35 lat) w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych. Stypendium umożliwia realizację projektu badawczego podczas 6-miesięcznego pobytu w Instytucie w Wiedniu. Instytut przyznaje 1 stypendium rocznie w wysokości 8.000 euro.

Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society (IAS-STS)

- stypendia dla młodych naukowców umożliwiające pobyt badawczy (do 9 miesięcy) w Instytucie. Prowadzone w ramach stypendium badania muszą mieć charakter interdyscyplinarny, a ich znaczenie musi wykraczać poza naukę. Wysokość stypendium to 1.000 euro miesięcznie. Fundacja przyznaje ok. 12 stypendiów rocznie.
- Visiting scholars – stypendia przeznaczone dla samodzielnych badaczy umożliwiające krótkie (maksymalnie 1 miesiąc) pobyty w Instytucie.

Wśród dotychczasowych stypendystów brak Polaków.

Inne: Institute of the Molecular Pathology, Konrad Lorentz Institute for Evolution and Cognition Research.

BELGIA

Ambasada belgijska nie prowadzi żadnego programu stypendialnego przeznaczonego dla naukowców z Polski, ale istnieją umowy w tej kwestii między rządem RP a wspólnotami flamandzką i francuską.

Wspólnota Francuska Belgii wspólnie z rządem RP oferuje 2 stypendia specjalistyczne dla magistrantów i pracowników naukowych na okres 9 miesięcy oraz stypendia badawcze dla studentów i absolwentów wyższych uczelni na okres co najmniej 1 miesiąc. Ogólna liczba przyznanych stypendiów zależy od ich długości (łączna liczba finansowanych ze stypendium miesięcy nie może przekroczyć 29).

Rząd Flandrii we współpracy z rządem RP oferuje:

- stypendia specjalizacyjne dla magistrantów i młodych pracowników naukowych (limit wieku: 36 lat) m.in. z zakresu niderlandystyki. Stypendia przyznawane są na 10 miesięcy. Rocznie przyznawanych jest 6 stypendiów;
- stypendia badawcze dla magistrantów i absolwentów wyższych uczelni (limit wieku: 36 lat) m.in. dla niderlandystów, przyznawane na okres co najmniej 1 miesiąca. Roczna liczba stypendiów to 30 miesięcy stypendialnych;
- krótkie stypendia konferencyjne dla pracowników naukowych, umożliwiające udział w konferencjach. Łączna dni stypendialnych to 14.

Belgian Science Policy Office:

- Research Fellowships for Central and Eastern Europe – stypendia na okres 6-12 miesięcy dla naukowców z Europy Środkowowschodniej (limit wieku: 45 lat). Roczna wysokość stypendium wynosi 20.000 euro. Rocznie przyznawanych jest 40-45 stypendiów.

FWO - Vlaanderen (Research Foundation – Flanders):

- *Odysseus programme* – program oferujący wybitnym naukowcom możliwość prowadzenia badań we Flandrii. Obejmuje wszystkie dziedziny nauki, łącznie z naukami humanistycznymi i społecznymi. Program adresowany jest do dwóch grup beneficjentów: osób z dużym doświadczeniem badawczym i kierujących własnymi

zespołami badawczymi oraz młodszych naukowców (minimum 3 lata praktyki od uzyskania doktoratu), którzy zapowiadają się na samodzielnych uczonych - liderów zespołów badawczych. Finansowanie przyznawane jest na 5 lat. W przypadku pierwszej grupy grantobiorców wynosi 400.000-1.500.000 euro, a drugiej – 100.000-200.000 euro rocznie. Warunkiem uzyskania stypendium jest uzyskanie czasowego zatrudnienia na flamandzkiej uczelni - grant z fundacji pokrywa koszty projektu, podczas gdy wynagrodzenie wypłacane jest grantobiorcom przez uczelnię;

- *Visiting postdoctoral Fellowships* – program umożliwiający pobyty badawcze na flamandzkiej uczelni (max. 1 rok) młodym naukowcom (którzy uzyskali doktorat w ciągu ostatnich 5 lat) oraz bardziej doświadczonym badaczom (5-10 lat praktyki po doktoracie). Wysokość stypendium w pierwszym przypadku jest równa pensji asystenta, w drugim – wynosi 2.100 euro mies.

Institute for Promoting Scientific Research and Innovation in Brussels (ISRIB):

- *Research in Brussels* - stypendia, które służą przyciągnięciu do brukselskich instytutów badawczych zagranicznych naukowców (zarówno młodych doktorów, jak i bardziej doświadczonych badaczy) w celu nawiązania i pogłębienia współpracy międzynarodowej. Stypendia przyznawane są na 10-12 miesięcy (w przypadku młodych naukowców) i 3-9 miesięcy (w przypadku bardziej doświadczonych naukowców). Miesięczna wysokość stypendium wynosi: w pierwszym przypadku ok. 1.500 euro miesięcznie, a w drugim – 2.500 euro. Rocznie przyznawanych jest ok. 12 stypendiów.

Inne: **Institute for the Promotion of Innovation by Science and Technology in Flanders, Fonds National de la Recherche Scientifique (FNRS)**

CHORWACJA

The National Foundation for Science:

- *Visitor* – program stypendialny dla naukowców z zagranicy, dysponujących co najmniej 5-letnim doświadczeniem badawczym po obronie doktoratu, umożliwiający im prowadzenie badań na chorwackiej uczelni. Finansowanie obejmuje 3-12 miesięcy, a wysokość stypendium wynosi 75.000 euro rocznie, z czego na wynagrodzenie naukowca przypada maksymalnie 3.500 euro miesięcznie;

- *Postdoc* – program stypendialny dla młodych naukowców, świeżo po doktoracie otwarty dla cudzoziemców. Stypendia umożliwia pobyt badawczy w chorwackiej uczelni (3-12 miesięcy), a jego wysokość wynosi 20.000 euro rocznie;
- *Senior Fellowship* - program umożliwiający pobyt badawczy (3-12 miesięcy) profesora z zagranicy. Roczna wysokość stypendium wynosi 100.000 euro. Podobnie jak w wyżej wymienionych programach fundacji wymagany jest 30 proc. udział w kosztach stypendium instytucji zapraszającej naukowców.

DANIA

Ambasada Danii nie prowadzi obecnie żadnych programów stypendialnych dla polskich naukowców. W ramach programu międzyrządowego z 1998 r. udzielane są stypendia:

- dla studentów i młodych pracowników naukowych (do 35. roku życia) umożliwiające 4-8 miesięczne staże naukowe. Rocznie przyznawanych jest 6-12 stypendiów;
- dla starszych pracowników naukowych przyznawane na okres 3-6 miesięcy. Rocznie przyznawanych jest 8-16 takich stypendiów.

Inne: **Danish Scientific Research Councils**, Aalborg University, Technical University Of Denmark, Danish University of Pharmaceutical Sciences, Roskilde University, University of Aarhus.

FINLANDIA

Ambasada fińska nie prowadzi programu stypendialnego dla naukowców z Polski, ale międzyrządowy program dla studentów studiów podyplomowych i pracowników naukowych umożliwia staże naukowe (3-9 miesięcy) oraz krótkie wizyty studyjne (do 7 dni) w Finlandii. Łączna długość przyznawanych stypendiów to 44 miesiące.

Academy of Finland:

Research Grants – granty dla zespołów badawczych złożonych z młodych naukowców (z doktoratem) udzielane na maksymalnie 4 lata;

Grants for Hiring Senior Scientists – granty umożliwiające fińskiej uczelni lub ośrodkowi badawczemu zatrudnienie wybitnego, doświadczonego naukowca o międzynarodowej

renomie. Granty przyznawane są na 1 rok i pokrywają koszty wynagrodzenia naukowca w wysokości 109.000 euro;

Postdoctoral Researcher's Project – 3-letnie granty w wysokości 63.000 euro na realizację projektów młodych uczonych (do 4 lat po doktoracie);

Academy Research Fellows – możliwość 5-letniego zatrudnienia w fińskim ośrodku badawczym w celu realizacji samodzielnego projektu badawczego. Dotyczy wszystkich dziedzin nauki. Warunkiem koniecznym jest obroniony doktorat.

Inne: **Finnish National Fund for Research and Development (SITRA), National Technology Agency (TEKES), Sigrid Justus Foundation.**

FRANCJA

Ambasada francuska, jako jedna z niewielu ambasad krajów europejskich nadal prowadzi programy stypendialne przeznaczone dla Polaków, w tym dla naukowców po doktoracie:

- *stypendia naukowo-badawcze* – przeznaczone dla studentów V roku, doktorantów i asystentów, którzy nie ukończyli 35 lat. Stypendium obejmuje wszystkie dziedziny nauki. Udzielane jest na 1-4 miesiące, jego wysokość wynosi 770-920 euro miesięcznie. Rocznie ambasada udziela 80 takich stypendiów;
- *Stypendia dla absolwentów szkół wyższych* – przeznaczone są dla absolwentów dowolnego kierunku (limit wieku: 35 lat), władających biegle językiem francuskim, którzy chcieliby odbyć studia uzupełniające we Francji. Stypendium w kwocie 763 euro miesięcznie przyznawane jest na 1-9 miesięcy. Rocznie otrzymuje je ok. 20 osób.

Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche:

- *Accueil de jeunes chercheurs étrangers en séjour de recherche post-doctorale* – stypendia dla młodych (limit wieku: 35 lat) utalentowanych doktorów z zagranicy na prowadzenie badań we francuskim ośrodku badawczym. Stypendium przyznawane jest na 1 rok z możliwością przedłużenia o 6 miesięcy, a jego wysokość wynosi 1.830 euro miesięcznie. Przyznawanych jest ok. 100 stypendiów rocznie;
- *Post doc* – stypendia dla naukowców z tytułem doktora (limit wieku: 40 lat) na prowadzenie badań we francuskim ośrodku badawczym. Przyznawane jest na 1 rok z możliwością przedłużenia o kolejne 6 miesięcy, w kwocie 2.150 euro miesięcznie.

Rocznie Ministerstwo przyznaje ok. 300-200 tego typu stypendiów, z czego 34 proc. trafia do naukowców z zagranicy. Większa część stypendiów przekazywana jest bezpośrednio do ośrodków badawczych, które same organizują konkursy stypendialne.

Centre National de la Recherche Scientifique:

- *Postdoctoral positions* – oferta dla naukowców z obronionym doktoratem (limit wieku: 40 lat) umożliwiająca udział w badaniach prowadzonych w sieci ośrodków badawczych CNRS w niemal wszystkich dziedzinach nauki. Finansowanie w wysokości 2.1509 euro miesięcznie przyznawane jest na 1-2 lata bez możliwości przedłużenia. Rocznie organizacja przyznaje ok. 300 tego typu stypendiów;
- *Temporary reserachers* – oferta czasowego zatrudnienia w ośrodkach badawczych CNRS (1-3 lata z możliwością przedłużenia) dla naukowców z tytułem doktora. W zależności od wieku i doświadczenia badacza oferowane są stanowiska: research associate (minimum 4 lata praktyki badawczej) z wynagrodzeniem: 2.000-3.700 euro miesięcznie) oraz senior research associate (minimum 8 lat praktyki badawczej) z wynagrodzeniem: 3.000-6.000 euro miesięcznie. W 2006 r. takie zatrudnienie otrzymało ok. 200 osób;
- *Permanent researchers* – oferta stałego zatrudnienia w ośrodkach badawczych CNRS, z wynagrodzeniem uzależnionym od doświadczenia naukowca (jak wyżej). W 2006 r. oferta obejmowała ponad 400 stanowisk.

Research Association against Cancer:

- *Allocation post-doctorale pour etrangers en France* - stypendia dla zagranicznych naukowców z tytułem doktora na prowadzenie badań we Francji. Stypendia przyznawane są na rok z możliwością przedłużenia na kolejny rok w wysokości ok. 27.600 euro rocznie. Rocznie przyznawanych jest ok. 30 tego typu stypendiów.

Fondation de l'Ecole Normale Superieure:

- Blaise Pascal Research Chairs – celem nagrody jest zaproszenie wybitnych uczonych o międzynarodowej renomie do uczelni i instytutów badawczych w rejonie Paris/Ile-de-France na 1 rok, z możliwością przedłużenia o kolejny rok. Rocznie przyznawanych jest 5 nagród.

Fyssen Foundation:

- *Post-doctoral study grants* – stypendia oferowane młodym naukowcom z tytułem doktora (limit wieku: 35 lat), którzy obronili doktorat w ciągu ostatniego roku na badania w dziedzinie neurobiologii, antropologii, etnologii, archeologii. Wysokość stypendium wynosi 22.000 euro rocznie.

Inne: Institute Pasteur, French National Institute for Health and Medical Research (INSERM), Bureau de recherches géologiques et minières, Agence nationale de la recherche, Cemagref, Institut national de recherches marines (l'Ifremer), Institut de matériaux Jean Rouxel, l'Institut Curie, The National Institute for Research in computer Science and Control, Pierre et Marie Curie University, Université Claude Bernard Lyon, Université Victor Segalen Bordeaux, Université d'Aix-Marseille, Université de Poitiers, Université de Saint-Etienne, Université de Tours, Université de Méditerranée.

HISZPANIA

Ambasada hiszpańska nie prowadzi obecnie żadnego programu stypendialnego dla naukowców z Polski.

Becas MAEC-AECI - rządowe stypendia dla młodych naukowców (do 35 r. życia) na pobyty badawcze w Hiszpanii. Stypendia przyznawane są na 1 rok, bez ograniczeń co do dziedziny nauki. Wysokość stypendium wynosi 1200 euro miesięcznie. Z roku na rok spada liczba stypendiów przyznanych naszym naukowcom, a w 2007 r. (mimo kilkudziesięciu wniosków) nie otrzymał go już żaden kandydat z Polski.

Inne: Ministry of Education and Science, Instituto de Astrofísica de Canarias (IAC), Telecommunications Technological Center Of Catalonia, University Of Santiago De Compostela.

HOLANDIA

Ambasada Holandii nie prowadzi obecnie żadnych programów stypendialnych dla polskich naukowców. Został jedynie program studiów magisterskich przeznaczony dla studentów 5 roku studiów.

Dutch Science Council:

- *Innovational Research Incentives Scheme* – program umożliwiający prowadzenie badań w holenderskich ośrodkach badawczych, adresowany do naukowców na różnych etapach naukowej kariery:
  - Veni –stypendia dla osób, które obroniły doktorat w ciągu trzech ostatnich lat przewidziane na 3 lata. Łączna wysokość stypendium to 200.000 euro. Fundacja przyznaje ok. 125 takich stypendiów rocznie;
  - Vidi - stypendia dla doświadczonych badaczy (3-8 lat po doktoracie) przyznawane na 5 lat. Łączna wysokość stypendium to 600.000 euro. Fundacja przyznaje ok. 75 takich stypendiów rocznie;
  - Vici – granty dla profesorów (8-15 lat doświadczenia badawczego po doktoracie lub do 3 lat po uzyskaniu profesury) przyznawane na 5 lat w wysokości 1.250.000 euro. Fundacja przyznaje ok. 25 takich stypendiów rocznie;

Inne: **Uniwersytet Wageningen** (inżynieria wodna, nauki o życiu), **Politechnika w Delft** (biotechnologia, chemia), **Uniwersytet Groningen** oraz **Uniwersytet Maastricht** (nauki społeczne, politologia).

IRLANDIA

Irish Research Council for Science, Engineering and Technology:

- *Embark Postdoctoral Fellowship* - celem programu jest umożliwienie młodemu naukowcom, świeżo po doktoracie udziału w pierwszorzędnym zespołach badawczych. Stypendia przyznawane są na 2 lata w wysokości 33.000 euro rocznie (plus 5.000 euro przeznaczone dla zespołu badawczego na pokrycie kosztów laboratoryjnych, podróży stypendysty). Z programu finansowane mogą być badania w dziedzinie nauk ścisłych, inżynierskich technologii. Fundacja udziela 55 stypendiów rocznie;

Science Foundation Ireland:

Research Frontiers Programme – 3-letnie granty dla młodych pracowników naukowych (wymagany doktorat) na prowadzenie samodzielnych badań w dziedzinie matematyki, nauk ścisłych i inżynierskich. Warunkiem uzyskania grantu jest

tymczasowe zatrudnienie na irlandzkiej uczelni. Łączna wysokość grantu wynosi 67.000- 209.000 euro.

LUKSEMBURG

Ministerstwo Kultury:

- *Bourse de formation recherche niveau post-doctoral* – 3-letnie stypendia na badania w dziedzinie nauk humanistycznych prowadzone w ośrodku badawczym „powiązany” z Luksemburgiem. Roczna kwota stypendium wynosi 18.000-21.000 euro. Rocznie przyznawanych jest ok. 12 stypendiów.

Fonds National de la Recherche Luxemburg;

- *Attract* - program umożliwiający doświadczonym naukowcom (2-8 lat po doktoracie) z zagranicy prowadzenie badań w Luksemburgu. Granty udzielane są na 5 lat w maksymalnej wysokości 200.000 euro rocznie.

NIEMCY

Prowadzone niegdyś przez niemiecką ambasadę programy stypendialne rządu RFN dla Polaków zostały w całości przekazane Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (DAAD).

DAAD (Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej):

- *Stypendia na pobyty badawcze dla doktorantów i młodych naukowców.* Stypendyści mogą wykorzystać je do pisania pracy doktorskiej w Niemczech lub w Polsce. Limit wieku to 32 lata w momencie rozpoczęcia stypendium w przypadku doktorantów i 36 lat w przypadku doktorów. Wysokość stypendium dla doktorów z 2-letnim stażem naukowym wynosi ok. 975 euro (miesięcznie) a długość pobytu 7-10 miesięcy dla drugiej. Program nie przewiduje ograniczeń co do dziedziny badań. W 2007 r. przyznano 38 takich stypendiów;

- *Stypendia na pobyty badawcze dla naukowców i nauczycieli akademickich* - stypendia przeznaczone są dla naukowców zatrudnionych w szkołach wyższych lub instytutach badawczych ich celem jest umożliwienie przeprowadzenia programu badawczego na jednej z niemieckich uczelni lub w instytucie naukowym. Długość pobytu ograniczona jest do 1-3 miesięcy. Wysokość stypendium w przypadku naukowców po doktoracie, adiunktów i docentów wynosi 1.800 euro miesięcznie, a w przypadku profesorów – 2.000 euro miesięcznie. W 2007 r. przyznano 22 stypendia;
- *Nowoczesne zastosowania biotechnologii* - program stypendialny prowadzony przez DAAD oraz Niemieckie Federalne Ministerstwo Edukacji i Nauk dla młodych naukowców (którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 3 lat). Celem stypendium jest przeprowadzenie prac z zakresu nowoczesnej biotechnologii (biotechnologia medyczna, techniczna, rolnicza oraz bionformatyka i biologia systemowa). Wysokość stypendium wynosi 1800 euro miesięcznie, a długość pobytu badawczego: 6-24 miesiące. Stypendium obejmuje też możliwość sfinansowania kursu jęz. niemieckiego. Ze stypendium tego w 2007 r. skorzystało dwóch naukowców z Polski;
- *Stypendia DAAD i Roche Diagnostics dla młodych naukowców* służą finansowaniu pobytów badawczych w wiodącym ośrodku biotechnologii (Penzberg k. Monachium). Program przeznaczony jest dla wybitnych młodych naukowców świeżo po doktoracie (nie dłużej niż 2 lata). Pobyt trwa 1-2 lata, a badania muszą dotyczyć określonych obszarów tematycznych;
- Wspólny program DAAD i MNiSzW służy wymianie osobowej, zwłaszcza młodej kadry naukowej. W ramach programu można uzyskać finansowanie kosztów podróży i krótkiego pobytu naukowców uczestniczących we wspólnych polsko-niemieckich projektach badawczych. Maksymalna długość projektu to 2 lata z możliwością przedłużenia o 1 rok. Maksymalna kwota finansowania wymiany osobowej w ramach projektu to 5.000-7.000 rocznie

Federalne Ministerstwo Edukacji i Nauki:

- *BioFuture* – konkurs przeznaczony dla wybitnych młodych naukowców (limit wieku: 35 lat) realizujących badania w sferze biotechnologii. Grant umożliwia prowadzenie własnego projektu badawczego i stworzenie własnego zespołu. Projekty (maksymalnie

5-letnie) mogą być finansowane do 100 proc. kosztów. Maksymalna wysokość grantu wynosi 1,5 mln euro. Konkurs dostępny dla naukowców z zagranicy, w tym z Polski, ale projekt musi być realizowany w Niemczech (celem programu jest wzmocnienie kadrowe niemieckich instytutów badawczych). Rocznie przyznawanych jest ok. 20 grantów.

DFG Niemiecka Wspólnota Badawcza

- *Research Training Groups/Graduiertenkollegs/Kolegia doktoranckie* – program służy budowaniu zespołów badawczych (15-25 doktorantów i 8-15 naukowców). Zespoły zajmują się przede wszystkim badaniami w zakresie nauk przyrodniczych i technicznych. Rekrutacja doktorantów i doktorów do programu odbywa się na zasadzie otwartego konkursu, i oferują stypendia dostępne także dla obcokrajowców. DFG zachęca młodych naukowców do ubiegania się o pracę także w innych finansowanych przez siebie programach. Podobnie, jak w przypadku kolegiów doktoranckich, informacji o aktualnych wakatach i konkursach należy szukać na stronach poszczególnych programów. Kolegia doktoranckie finansowane są też przez poszczególne kraje związkowe.
- *Temporary Position for Principal Investigators* – program umożliwiający młodym naukowcom z zagranicy czasowe zatrudnienie przy dowolnym projekcie badawczym realizowanym w Niemczech. Zatrudnienie musi obejmować 3 lata, przy czym stypendium przyznawane jest na 2 lata z możliwością przedłużenia o 1 rok;
- *Research Fellowship* – stypendia dla młodych naukowców z doktoratem. Program nie przewiduje ograniczeń co do tematyki badań, muszą one jednak być prowadzone w Niemczech. Stypendia przyznawane są maksymalnie na 2 lata, a ich wysokość wynosi 27.600 euro rocznie. Fundacja przyznaje ok. 400 takich stypendiów rocznie.
- *Emmy Noether Programme* – stypendia przeznaczone dla młodych naukowców, z 2-4 letnim międzynarodowym doświadczeniem badawczym po uzyskaniu doktoratu. Stypendium pozwala na prowadzenie samodzielnych badań w niemieckim ośrodku badawczym. Wysokość stypendium to 50.000 euro rocznie. Stypendia przyznawane są na 5 lat. Fundacja przyznaje 50 tego typu stypendiów rocznie.
- *Heisenberg Programme* – program umożliwia objęcie 5-letniej profesury na niemieckiej uczelni. Przeznaczony jest dla adiunktów o bogatym doświadczeniu

badawczym, przy czym kandydaci muszą przejść podwójny proces selekcji w DFG oraz wybranej uczelni. Uczelnia musi zadeklarować gotowość dalszego finansowania wynagrodzenia stypendysty, po zakończeniu 5-letniej umowy. Wysokość stypendium to 37.850 euro rocznie (plus dodatkowe środki związane z podróżami i akomodacją). Co roku Fundacja przyznaje 75 stypendiów.

Max Planck Society:

- *International Research School* oraz *International Junior Research Groups* – programy oferują stypendia i zatrudnienie w 49 ośrodkach badawczych powiązanych z Instytutami Maxa Plancka dla doktorantów i młodych doktorów. Co najmniej 50 proc. kadry związanej z programami to cudzoziemcy. Szczegóły aktualnych ofert podane są na stronach programów i poszczególnych ośrodków.

Alexander von Humboldt Stiftung

- *Research Fellowships for Postdoctoral Researchers/Experienced Researchers* – stypendia dla młodych naukowców (max. 4 lata po doktoracie) oraz doświadczonych naukowców (max. 12 lat po doktoracie). W przypadku pierwszej grupy stypendium wynosi 2.250 euro miesięcznie (oraz dodatki rodzinne i środki na prowadzenie projektu) i umożliwia 6-24 miesięczny pobyt w ośrodku badawczym w Niemczech. W przypadku drugiej grupy wysokość stypendium wynosi 2.450 euro miesięcznie (oraz dodatki rodzinne i środki na prowadzenie projektu), a długość pobytu to 6-18 miesięcy. W przypadku pobytu ponadrocznego istnieje możliwość spędzenia jego części (do 6 miesięcy) w innym ośrodku, poza Niemcami. Rocznie Fundacja oferuje do 600 stypendiów, bez ograniczeń co do dziedziny badań. W przeszłości polscy naukowcy dość licznie korzystali ze stypendiów - w latach 1990-2000 Fundacja miała 229 stypendystów z Polski. W ciągu ostatnich lat liczba ta wyraźnie spadła i obecnie średnio wynosi 14 rocznie;
- *Humboldt Research Awards* – nagroda przyznawana rocznie 100 naukowcom z międzynarodową renomą. Nagroda wynosi 60.000 euro i stanowi zaproszenie do prowadzenia samodzielnych badań we współpracy z niemieckimi partnerami. Długość projektu to 6-12 miesięcy. Nagrodę tę otrzymało 32 naukowców z Polski;
- *Friedrich Wilhelm Bessel Research Award* – nagroda finansowana przez Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań i przeznaczona dla wybitnych badaczy z zagranicy,

- którzy zdobyli doktorat w ciągu ostatnich 12 lat i cieszą się międzynarodowym uznaniem. Wysokość nagrody wynosi 45.000 euro rocznie. Co roku przyznawanych jest ok. 20 nagród. Wśród laureatów nie było dotychczas żadnego Polaka;
- *Sofja Kovalevskaja Award* – nagroda dla wybitnych młodych naukowców z zagranicy (max. 6 lat po doktoracie) umożliwiająca im stworzenie własnego zespołu badawczego i samodzielne przeprowadzenie w dowolnie wybranym niemieckim ośrodku badawczym pięcioletniego projektu badawczego. Wartość nagrody (łącznie koszt realizacji projektu i wynagrodzenia badacza oraz jego zespołu) to 1,65 mln. euro. Nagrodę uzyskało dotychczas dwóch naukowców z Polski;
  - *Helmholtz-Humboldt Research Award* - nagroda dla wybitnych naukowców z zagranicy z zaproszeniem do prowadzenia projektu we współpracy z niemieckimi naukowcami w jednym z 15 ośrodków stowarzyszonych z Helmholtz Association. Projekt musi być związany z nauką o Ziemi, środowisku lub nowymi technologiami i trwać 6-12 miesięcy. Łączna wysokość grantu 85.000 euro.

Volkswagen Stiftung:

- *Lichtenberg Professorship* – stypendium dla wybitnych naukowców na różnych etapach naukowej kariery na realizację innowacyjnych projektów badawczych w dowolnej dziedzinie nauki. Pierwsza grupa to młodzi doktorzy (max. 4 lata po obronie doktoratu), druga to naukowcy z 7-letnim doświadczeniem badawczym po doktoracie, a trzecia to uznani naukowcy z międzynarodową renomą. Stypendium udzielane jest na 5 lat (z możliwością przedłużenia o 3 lata lub 5 lat), a jego łączna kwota wynosi 0,8-1,5 mln euro. Finansowanie to jest uzupełniane o środki z uczelni zatrudniającej stypendystę. Specyfiką programu jest gwarancja zatrudnienia przez uczelnię przez kolejne 5 lat po zakończeniu stypendium. Rocznie Fundacja przyznaje 10-12 tego typu stypendiów;
- *Schumpeter Fellowships for Future Leaders in Business Studies* - stypendia dla wybitnych młodych naukowców (do 5 lat po doktoracie) na prowadzenie projektów badawczych w dziedzinie ekonomii, prawa i nauk społecznych. Finansowane są 5-letnie projekty z możliwością przedłużenia o 3 lata (a nawet o 5 lat). Łączna wysokość stypendium (5 lat) to maksymalnie 600.000 euro. Rocznie Fundacja przyznaje 8-10 stypendiów;

- *Dilthey Fellowships* - stypendia dla wybitnych młodych naukowców na prowadzenie długoterminowych projektów badawczych obarczonych dużym ryzykiem w dziedzinie nauk humanistycznych. Stypendia przyznawane są na 5 lat projekty z możliwością przedłużenia o 3 lata (a nawet o 5 lat). Łączna wysokość stypendium (5 lat) to 400.000 euro. Rocznie Fundacja przyznaje 8 stypendiów;
- *Key Issues in Humanities* – program grantowy zachęcający naukowców - humanistów do podejmowania interdyscyplinarnych międzynarodowych projektów o znaczeniu wykraczającym poza nauki humanistyczne. Finansowanie przyznawane jest na 5-letnie projekty realizowane przez zespoły badawcze skupione wokół doświadczonych liderów. Limit grantu nie jest z góry ustalony. W 2006 r. przyznano 6 grantów.

W ciągu ostatnich Fundacja nie miała żadnych stypendystów z Polski.

Ernst Schering Stiftung

Stypendia konferencyjne wyjazdowe przeznaczone dla młodych naukowców (limit wieku: 33 lata) na krótkie wyjazdy (do 3 miesięcy) do niemieckich lub europejskich ośrodków badawczych. Wysokość stypendiów to ok. 1.200 euro miesięcznie. Co roku Fundacja wybiera kraj, w którym udzielane są stypendia. W 2007 r. jest to Polska;

2-letnie stypendia dla młodych doktorów (limit wieku: 33 lata), umożliwiające przeprowadzenie projektów badawczych w dziedzinie biologii, diagnostyki molekularnej, endokrynologii, immunologii, onkologii i chemii w dowolnie wybranych ośrodkach badawczych na świecie. Wysokość stypendium wynosi ok. 1.900 euro miesięcznie. Rocznie Fundacja przyznaje ok. 9 takich stypendiów.

Stiftung Stipendien-Fonds des Verbandes der Chemischen Industrie:

- *Liebig Fellowship* – stypendia dla naukowców, którzy uzyskali doktorat w ciągu ostatnich 3 lat na prowadzenie badań w dziedzinie chemii i biochemii w niemieckim ośrodku badawczym. Stypendium przyznawane jest na 3 lata w kwocie 27.600 euro rocznie. Fundacja przyznaje ok. 8 stypendiów rocznie.

Fritz Thyssen Stiftung:

- 1-roczone stypendia dla młodych naukowców (max. 2 lata po obronie doktoratu) na badania w dziedzinie nauk humanistycznych, społecznych i medycyny. Wysokość stypendium to 15.600 euro rocznie.

Inne: Gottlieb Daimler und Karl Benz Stiftung, Deutsche Akademie der Naturforscher, Friedrich Ebert Stiftung, Boehringer Ingelheim Fonds, Robert Bosch Stiftung, Friedrich-Naumann Foundation, Helmholtz Association oraz inne fundacje, a także uniwersytety i jednostki badawcze, które często wykorzystują na ten cel środki unijne.

NORWEGIA

Ambasada Norwegii nie jest zaangażowana w prowadzenie żadnych programów stypendialnych dla polskich naukowców. W ramach programu międzyrządowego z 1993 r. udzielane są:

- *Stypendia dla studentów ostatnich lat studiów i młodych pracowników naukowych* (limit wieku: 40 lat) w dziedzinie nauk przyrodniczych, technicznych, społecznych, humanistycznych i artystycznych. Stypendium przyznawane jest na 4-9 miesięcy. Z programu finansowanych są łącznie 54 miesiące stypendialne;
- *Wizyty studyjne specjalistów* w dziedzinie nauk przyrodniczych, technicznych, humanistycznych i społecznych. Finansowanie obejmuje 1-3 tygodniowe pobyty. Łącznie finansowanych jest 30 tygodni pobytów polskich naukowców w norweskich uczelniach i ośrodkach badawczych.

Inne: Univeristy of Oslo, Norwegian University of Science and Technology.

SZWAJCARIA

Rząd Szwajcarii oferuje 4 stypendia 9-miesięczne stypendia dla pracowników naukowych lub słuchaczy studiów doktoranckich różnych dziedzin (limit wieku: 35 lat) na pobyty badawcze w szwajcarskich ośrodkach akademickich.

Inne: Swiss National Science Foundation (SNF), Biozentrum of the University of Basel, Swiss Federal Institute of Technology Lausanne, Swiss Federal Institute of Technology Zurich, University of Berne, University of Lausanne, University of Lugano, University of St. Gallen, University of Basel.

SZWECJA

Ambasada Szwecji nie jest zaangażowana w prowadzenie żadnych programów stypendialnych dla polskich naukowców. Brak też międzyrządowych programów w tej dziedzinie.

Swedish Institute:

- *Guest Scholarships* – stypendia dla doktorantów i doktorów (bez limitu wieku) z zagranicy, umożliwiające pobyt badawczy w szwedzkiej uczelni lub innym ośrodku badawczym. Stypendia przyznawane są na 1-3 lata w wysokości 9.000 SEK miesięcznie. Rocznie przyznawanych jest ok. 40 stypendiów.

Swedish Council for Working Life and Social Research (FAS):

- *Post-doc grants* – stypendia dla młodych doktorów na prowadzenie badań w dziedzinie nauk społecznych na szwedzkiej uczelni. Stypendia przyznawane są na 2 lata w wysokości 27.000 SEK miesięcznie. Rocznie przyznawanych jest 21 stypendiów.

Swedish Research Council

- *Grants for postdoctoral positions in Sweden* – stypendia dla naukowców, którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 3 lat umożliwiające zatrudnienie się na szwedzkiej uczelni. Stypendia przyznawane są na 6-24 miesiące w kwocie ok. 400.000 SEK rocznie. Liczba stypendiów: 21 rocznie.

Inne: **Karolinska Institute, Lund Institute, Goteborg University, Stockholm University, Karlstad University, Upsala Astronomical Observatory, Royal Institute of Technology.**

WIELKA BRYTANIA

Rządowe programy stypendialne dla naukowców z Polski realizowane przez ambasadę brytyjską i British Council są stopniowo ograniczane. Zamknięto już programy stypendiów im. Josepha Conrada i im. Romana Wasilewskiego. Obecnie British Council wraz z MNiSZW prowadzi:

- *Young Scientist Programme* - program przeznaczony dla doktorantów lub osób, które obroniły doktorat w ciągu ostatnich 5 lat. Oferowane są 2-miesięczne stypendia wyjazdowe do Wielkiej Brytanii w ramach większych 2-letnich projektów badawczych realizowanych we współpracy polsko-brytyjskiej. Program obejmuje wszystkie dziedziny nauki z wyjątkiem nauk humanistycznych. Rocznie oferowanych jest 20-30 stypendiów.

Biotechnology and Biological Science Research:

- *David Phillips Fellowships* – stypendia przeznaczone dla młodych naukowców (którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 5 lat) na prowadzenie samodzielnych badań w dziedzinie biologii i biotechnologii. Stypendia przyznawane są na 5 lat, a ich wysokość wynosi: ok. 40.800 euro rocznej pensji oraz 288.000 euro na łączne (5 lat) koszty projektu. Rocznie organizacja udziela ok. 10 stypendiów.

Engineering and Physical Science Research Council:

- *Advanced Research Fellowships* – stypendia dla doświadczonych naukowców (3-10 lat po doktoracie, bez limitu wieku) na realizację projektu badawczego w dziedzinie fizyki i nauk inżynierskich na brytyjskich uczelniach. Stypendia przyznawane są na 5 lat w wysokości 28.000-47.700 euro rocznie. Rocznie przyznawanych jest ok. 40 stypendiów;
- *Postdoctoral Research Fellowships* - stypendia dla naukowców, którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 3 lat i nie posiadających stałego zatrudnienia na uczelni na rozpoczęcie samodzielnej kariery w dziedzinie matematyki i fizyki teoretycznej na brytyjskiej uczelni. Stypendia przyznawane są na 3 lata. Wysokość stypendium to ok. 33.000-50.000 euro rocznego wynagrodzenia oraz ok. 8.400 euro rocznie na pokrycie kosztów projektu. Rocznie przyznawanych jest ok. 14 stypendiów.

Economic and Social Research Council:

- *Postdoctoral fellowships* – stypendia dla naukowców, którzy obronili doktorat w ciągu ostatnich 2 lat na rozpoczęcie samodzielnych badań w dziedzinie nauk społecznych na brytyjskiej uczelni. Stypendium przyznawane na 1 rok (lub 2 lata w przypadku pracy part-time). Wysokość stypendium to ok. 21.640 funtów rocznego wynagrodzenia oraz

ok. 4.000 funtów na pokrycie kosztów projektu. Rocznie przyznawanych jest ok. 100 stypendiów.

Medical Research Council:

- *Senior Clinical/Non-Clinical Fellowships* – prestiżowe granty dla wybitnych doświadczonych naukowców (co najmniej 3 lata po doktoracie). Celem grantu jest umożliwienie naukowcom skupienia swojego czasu i uwagi na nowych projektach w dziedzinie nauk biomedycznych, realizowanych na terenie Wielkiej Brytanii. Granty przyznawane są na maksymalnie 5 lat i obejmują wynagrodzenie i koszty realizacji projektu w tym koszty osobowe, koszty zakupu sprzętu oraz podróży i prowadzenia badań zagranicą. Organizacja przyznaje ok. 12 stypendiów rocznie.
- *Career Development Award* – stypendia/granty dla młodych naukowców (3-6 lat po doktoracie), których celem jest pomoc w dynamicznym rozpoczęciu samodzielnej kariery. Finansowanie przyznawane jest na 4-letnie badania w dziedzinie nauk biomedycznych na terenie Wielkiej Brytanii. Stypendium pokrywa koszty wynagrodzenia i prowadzenia projektu (koszty osobowe, sprzętu, podróży oraz dodatkowe koszty akomodacyjne dla cudzoziemców). Rocznie przyznawanych jest 10 tego typu stypendiów.
- *Special Research Training in Bioinformatics, Neuroinformatics and Computational Biology* – program skierowany do młodych naukowców, bezpośrednio po uzyskaniu doktoratu oraz doktorantów, którego celem jest zapewnienie interdyscyplinarnych studiów w dziedzinie bioinformatyki, neuroinformatyki i biologii obliczeniowej. Stypendium przyznawane jest na 4 lata. Rocznie organizacja przyznaje 6 stypendiów.

Natural Environmental Research Council:

- *NERC Fellowship Scheme* – stypendia dla młodych naukowców, przyznawane na 3-5 lat na prowadzenie badań w dziedzinie nauki o środowisku na obszarze Wielkiej Brytanii. Stypendium pokrywa koszty wynagrodzenia stypendysty. Rocznie przyznawanych jest ok. 30 stypendiów.

Particle Physics and Astronomy Research Council:

- *Postdoctoral Fellowships* – 3-letnie stypendia dla naukowców po doktoracie (maks. 4 lata po obronie doktoratu) na badania w dziedzinie fizyki cząstkowej, astronomii i astrofizyki prowadzone na uczelni brytyjskiej. Wysokość stypendium to ok. 30.000-41.000 euro rocznego wynagrodzenia oraz ok. 12.000 euro rocznie na prowadzenie projektu. Rocznie przyznawanych jest ok. 14 stypendiów.
- *Advanced fellowships* – stypendia dla wybitnych młodych naukowców z co najmniej 2-letnim doświadczeniem badawczym od obrony doktoratu. Stypendia przyznawane są na 5 lat na prowadzenie badań w dziedzinie fizyki cząstkowej, astronomii i astrofizyki na uczelni brytyjskiej. Wysokość stypendium to 28.000-50.500 euro rocznego wynagrodzenia oraz ok. 20.000 euro rocznie na pokrycie kosztów projektu. Rocznie przyznawanych jest ok. 13 stypendiów.

The Royal Society:

- *University Research Fellowships* – stypendia dla wybitnych naukowców z kilkuletnim (2-7 lat) doświadczeniem badawczym po obronie doktoratu na prowadzenie badań w dowolnej dziedzinie nauki na brytyjskiej uczelni. Stypendium przyznawane jest na 5 lat z możliwością przedłużenia do 10 lat. Wysokość stypendium to ok. 70.800 euro rocznie z czego 34.000-45.400 euro przeznaczone jest na miesięczne wynagrodzenie stypendysty. Rocznie przyznawanych jest ok. 40 stypendiów.

The Wellcome Trust:

- *Advanced Training Fellowships* – stypendia dla naukowców w dowolnej fazie naukowej kariery (minimum 2 lata po doktoracie), którzy chcą odbyć dodatkowe studia w nowej lub pokrewnej dziedzinie nauk biomedycznych (np. dla genetyka, który chce odbyć studia w dziedzinie fizjologii lub biologa, który chce zyskać umiejętności matematyczne). Stypendia przyznawane są na 3 lata i pokrywają koszty wynagrodzenia (w zależności od wieku i doświadczenia badacza), koszty prowadzenia badań oraz dodatkowe koszty związane z pobytem zagranicznym. Nie ma ustalonego limitu przyznawanych stypendiów.
- *Research Career Development Fellowships* – stypendia dla naukowców o 3-6- letnim doświadczeniu badawczym liczonym od obrony doktoratu w dziedzinie nauk

biomedycznych. Stypendium umożliwi prowadzenie 4-letniego projektu na terenie wielkiej Brytanii lub Irlandii, pokrywając koszty wynagrodzenia (w zależności od wieku i doświadczenia stypendysty) oraz koszty prowadzenia projektu a także ewentualnych dodatkowych szkoleń dla stypendysty. Rocznie przyznawanych jest kilkanaście stypendiów.

- *Research Career Development Fellowship in Tropical Medicine/Senior Clinical Fellowship in Tropical Medicine* – stypendia umożliwiające specjalistom w dziedzinie biomedycyny przeprowadzenie projektu naukowego w kraju, w którym panują choroby tropikalne. W pierwszym programie wymagany jest doktorat, w drugim - 3-8 lat doświadczenia badawczego od obrony doktoratu. Stypendia przyznawane są na 4 lata i obejmują koszty wynagrodzenia (w zależności od wieku i doświadczenia badacza) oraz prowadzenia projektu (40.000-200.000 funtów rocznie). Nie ma ustalonego limitu przyznawanych stypendiów.

Inne: **The Royal Society, The Royal Academy of Engineering, Royal Society of Chemistry, Royal Geographical Society, Royal Society of Edinburgh** oraz poszczególne uczelnie.

WŁOCHY

Ambasada włoska nie prowadzi obecnie żadnych programów stypendialnych dla naukowców z Polski. W przygotowaniu jest program międzyrządowy, który przewiduje:

- *Stypendia naukowo-badawcze* w zakresie różnych dziedzin naukowych dla magistrantów i młodych pracowników naukowych (limit wieku: 35 lat) przyznawane na okres 2-8 miesięcy;
- *Misje konsultacyjne ("profesorskie")* dla samodzielnej kadry naukowej. Stypendia będą przyznawane na 12-dniowe wizyty.

Oferta stypendialna na pobyty badawcze we Włoszech jest wyjątkowo rozproszona i trudno znaleźć fundacje grantodawcze, które finansowałyby stypendia dla naukowców na dużą skalę. Pojedyncze stypendia, staże badawcze i pracę oferują: **Istituto nazionale di fisica nucleare (INFN)**, Italia Interuniversity Consortium on Material Science and Technology, [Consorzio Mario Negri Sud](#), **The International Centre for Theoretical Physics; San Raffaele Scientific Institute** oraz **Universita di Catania, Universita degli studi di Padova, Universita degli studi di Roma,**

Universita degli studi di Trento, Universita di Pisa, Universita di Siena, Universita di Milano, Universita di Torino, Politecnica di Milano.

Publiczne i prywatne stypendia wyjazdowe poza Europę

STANY ZJEDNOCZONE

Ambasada amerykańska nie prowadzi obecnie żadnych programów stypendialnych dla naukowców z Polski.

Polish-US Fulbright Comission:

- *Research grants* - najpopularniejsze stypendia w ofercie Komisji Fulbrighta dla polskich naukowców są przeznaczone na realizację indywidualnych projektów badawczych. W przypadku samodzielnych naukowców (po doktoracie) wysokość stypendium waha się od 2.500 do 3.000 USD miesięcznie, a pobyt może trwać 3-9 miesięcy. W programie nie ma ograniczeń dotyczących dziedziny naukowej, z wyjątkiem nauk medycznych, gdzie dopuszcza się jedynie badania podstawowe. Z tego stypendium korzysta rocznie 25-32 Polaków;

The Kosciuszko Foundation:

- *Fellowships & Grants for Polish Citizens* - stypendia dla doktorantów i młodych doktorów na pobyty badawcze na amerykańskich uniwersytetach bez ograniczeń co do dziedziny badań. Wysokość stypendium wynosi 7.650-30.500 USD w zależności od długości pobytu. Długość pobytu waha się od 3 do 10 miesięcy. W 2006 r. Fundacja udziela ok. 30 stypendiów rocznie.

Mellon Foundation:

- *East Central European Research Fellowships* – stypendia przeznaczone dla naukowców z Europy Środkowowschodniej (warunkiem jest posiadanie doktoratu) pozwalające na prowadzenie badań w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych we współpracujących z Fundacją europejskich instytutów. Szczegóły ofert

uzależnione są od konkursów ogłaszanych przez poszczególne instytuty. Ostatnie dostępne dane mówią o 14 łącznie polskich stypendystach w 2003 r. i 12 w 2004 r.

Inne: National Science Foundation, American Mathematical Society, National Endowment for the Humanities, National Institute of Standards and Technology, Chemical Heritage Foundation, Grass Foundation, IBM Thomas J. Watson Research Center, Organization of American Historians, Rockefeller Foundation, Library of Congress, Metropolitan Museum of Art, American Physical Society, American Philosophical Society, Life Science Research Foundation, National Institute of Health, International Union of Biochemistry and Molecular Biology, Ford Foundation, The Smithsonian Institute, National Research Council, National Academy of Sciences, National Cancer Institute, Social Science Research Council, Economic & Social Research Council, Radcliffe Institute for Advanced Study, The Woodrow Wilson International Center for Scholars, International Society for Computational Biology, Duke University, Northern University, University of Illinois, Columbia University, Yale University, John Hopkins University, Harvard University, Boston University, University of Maryland, University of Chicago, University of Michigan, University of Washington, University of Pennsylvania.

JAPONIA

Ambasada Japonii nie prowadzi żadnego programu stypendialnego typu post-doc. Nie ma również międzyrządowych umów w tej kwestii (są jedynie programy dla magistrantów i magistrów).

Japan Society for Promotion of Science:

- *Invitation fellowship Programs for Research in Japan (long and short-term)* - program umożliwia japońskim naukowcom zaproszenie zagranicznych badaczy. Zapraszani naukowcy muszą mieć doktorat (od co najmniej 0,5 roku). Długość wizyty to: 2-10 miesięcy (long-term fellowship) lub 14-60 dni (short-term fellowship). Rocznie przyznawanych jest ok. 220 stypendiów typu short-term i ok. 70 stypendiów typu long-term.

Japan Foundation:

- *Fellowship for Intellectual Exchange* – program przeznaczony dla pracowników naukowych z Europy Środkowowschodniej, Środkowego Wschodu oraz Afryki w

wieku 20-45 lat. Stypendium umożliwia 2-4-miesięczny pobyt w badawczy w Japonii, a jego wysokość wynosi 2.000 jenów dziennie. Rocznie przyznawanych jest 12 stypendiów.

Matsumae International Foundation:

- Stypendia przyznawane osobom z doktoratem lub magistrom z co najmniej 2-letnią praktyką badawczą (limit wieku: 40 lat) na przeprowadzenie w Japonii badań w dziedzinie nauk przyrodniczych, technicznych i medycznych. Stypendia przyznawane są na 2-6 miesięcy w wysokości ok. 400.000 jenów. Rocznie Fundacja przyznaje ok. 20 stypendiów.

AUSTRALIA

Ambasada australijska nie prowadzi żadnego programu stypendialnego. Nie ma również międzyrządowych umów w tej kwestii.

Inne: Australia Research Council, Australia Academy of Science, Australia Academy of Technical Science and Technology, University of Melbourne, University of Sydney.

KANADA

Ambasada Kanadyjska w Warszawie prowadzi obecnie tylko jeden stypendialny związany z pogłębianiem wiedzy o Kanadzie *Faculty Research Program*. Program przeznaczony jest dla młodych pracowników naukowych (magistrów i doktorów), umożliwiając im krótkie (maksymalnie 4 tygodniowe) pobyty w Kanadzie poświęcone badaniu szeroko rozumianej problematyki kanadyjskiej.

2.4 Obowiązujące w Polsce uregulowania prawne w zakresie swobodnego przepływu kadry naukowej

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie stanu uregulowania problemu mobilności naukowców³⁶ w obowiązujących aktach prawnych. Omówienie mobilności polskich naukowców lub szerzej – naukowców w Polsce, koncentruje się na przepisach prawa krajowego, mających największy wpływ na skalę prezentowanego zjawiska, choć oczywiście tam, gdzie to niezbędne zostały uczynione odniesienia do prawa europejskiego (co zwłaszcza dotyczy mobilności międzynarodowej).

Dla nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce aktami prawnymi o podstawowym znaczeniu, określającymi ramy i podstawy funkcjonowania wspomnianych dziedzin życia społecznego, są następujące ustawy:

- *ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych* (Dz. U. z 2001 r. Nr 33, poz. 388, z późn. zm.),
- *ustawa z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk* (Dz. U. Nr 75, poz. 469, z późn. zm.),
- *ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.),
- *ustawa z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki* (Dz. U. Nr 238, poz. 2390, z późn. zm.),

---

³⁶ Przepisy przywoływanych, podstawowych ustaw dla nauki i szkolnictwa wyższego nie zawierają definicji legalnej terminu „naukowiec”. Ustawy: *o jednostkach badawczo-rozwojowych*; *o Polskiej Akademii Nauk*; *Prawo o szkolnictwie wyższym* posługują się jedynie pojęciem „pracownik naukowy” (lub dodatkowo, jak w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym*, „pracownik naukowo-dydaktyczny”), na oznaczenie osób zatrudnionych na uczelniach, w placówkach naukowych Polskiej Akademii Nauk lub jednostkach badawczo-rozwojowych. Nie wyczerpuje to jednak desygnatu pojęcia „naukowiec”, szczególnie w kontekście mobilności międzysektorowej.

Definicję pojęcia można natomiast znaleźć w *ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach* (Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 oraz z 2007 r. Nr 120, poz. 818). Art. 3 pkt 9 tejże ustawy stanowi, że naukowcem jest cudzoziemiec posiadający co najmniej tytuł zawodowy odpowiadający w Rzeczypospolitej Polskiej tytułowi zawodowemu magistra lub równorzędnemu, umożliwiający co najmniej dostęp do studiów doktoranckich. Trudno jednak zgodzić się z tak sformułowanym kryterium formalnym, które powoduje objęcie definicją naukowca niemalże wszystkie osoby, które ukończyły studia wyższe.

Pomocna natomiast może być definicja zawarta w tzw. *Podręczniku Frascati*. Zaproponowana tam definicja „naukowca” odwołuje się do dwóch kryteriów ujmowanych alternatywnie: zatrudnienia lub posiadania odpowiedniego stopnia naukowego. W ujęciu opartym na kryterium zatrudnienia „naukowcami” są: „professionals engaged in the conception or creation of new knowledge, products, processes, methods, and systems, and in the management of the projects concerned.” (*Main Definitions and Conventions for the Measurement of Research and Experimental Development (R&D). A summary of the Frascati Manual 1993*, OECD Paryż 1994, OECD/GD(94)84, s. 18).

Jednakże mimo podejmowanych prób zdefiniowania pojęcia „naukowiec” należy uznać, że jest ono pojęciem nieostrym.

- *ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.),
- *ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju* (Dz. U. Nr 115, poz. 789).

Regulacje prawne zawarte w powyższych ustawach mają fundamentalne znaczenie dla nauki i szkolnictwa wyższego. Tym samym wywierają również – a przynajmniej powinny – decydujący wpływ na stopień mobilności naukowców w Polsce. Spójne i komplementarne powinny stanowić ramowe ujęcie problematyki mobilności, znajdując wsparcie w przepisach innych aktów prawnych mających dla problematyki mobilności charakter niejako techniczny (jak np. *ustawa o cudzoziemcach* czy *ustawa o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin*). Powinny zawierać wyraźny obraz polityki państwa w zakresie mobilności naukowców.

Zgodnie z przyjętym w „*Raporcie ...*” ujęciem mobilności naukowców³⁷, zagadnienie to zostało przedstawione poniżej w ujęciu problemowym: mobilności naukowców pomiędzy jednostkami naukowymi (w tym uczelniami), mobilności międzysektorowej, mobilności międzynarodowej polskich naukowców, mobilności cudzoziemców.

Mobilność krajowa

Mobilność pomiędzy jednostkami naukowymi³⁸

Podejmując próbę opisu uwarunkowań dotyczących mobilności naukowców, ujmowanej jako zmiana miejsca pracy lub podejmowanie dodatkowego zatrudnienia, bądź odbywanie staży lub stypendiów naukowych poza macierzystą jednostką naukową i, najczęściej, poza dotychczasowym miejscem zamieszkania (mobilność w wymiarze

³⁷ Zob. str. 4 i n.

³⁸ Jednostkami naukowymi, zgodnie z art. 2 pkt 9 *ustawy o zasadach finansowania nauki* są:

- podstawowe jednostki organizacyjne uczelni w rozumieniu statutów tych uczelni,
- placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- międzynarodowe instytuty naukowe utworzone na podstawie odrębnych przepisów,
- jednostki organizacyjne posiadające status jednostki badawczo-rozwojowej,
- Polska Akademia Umiejętności,
- inne jednostki organizacyjne, niewymienione powyżej, posiadające osobowość prawną i siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej, w tym przedsiębiorcy posiadający status centrum badawczo-rozwojowego nadawany na podstawie *ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej* (Dz. U. Nr 179, poz. 1484 z późn. zm.)

geograficznym), należy przede wszystkim odnieść się do ustaw stanowiących podstawę funkcjonowania trzech pionów nauki:

- *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym,*
- *ustawy o Polskiej Akademii Nauk,*
- *ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych.*

Dla oceny uregulowań dotyczących mobilności podstawowe znaczenie mają przepisy odnoszące się do procesu rekrutacji i zatrudnienia naukowców, obowiązków, jakie są na nich nakładane, kształcenia kadry naukowej oraz oceny, jakiej są poddawani.

Z uwagi na fakt zatrudnienia przeważającej liczby pracowników sektora B+R na uczelniach³⁹ oraz odwoływania się pozostałych ustaw do przepisów dotyczących szkolnictwa wyższego (zob. art. 42 *ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych* czy art. 100 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk*), akty prawne regulujące tę sferę życia społecznego zostaną opisane w pierwszej kolejności.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym w dziale III *Pracownicy uczelni* jako podstawową kategorię pracowników ujmuje nauczycieli akademickich, wśród których wyróżnia pracowników naukowo-dydaktycznych i pracowników naukowych. Mogą oni być zatrudniani na stanowiskach: profesora zwyczajnego, profesora nadzwyczajnego, profesora wizytującego, adiunkta oraz asystenta. Dalej, w art. 114, ustawa określa wymogi formalne (odpowiedni stopień naukowy albo tytuł naukowy), jakie musi spełniać dana osoba, aby mogła być zatrudniona na odpowiednim stanowisku.

Podstawą stosunku pracy nauczyciela akademickiego jest mianowanie (przy zatrudnieniu w pełnym wymiarze czasu pracy i dla podstawowego miejsca pracy)⁴⁰ albo umowa o pracę.

---

³⁹ Według opracowania GUS „Nauka i Technika w 2005 r.” w szkolnictwie wyższym zatrudnionych w działalności B+R było 83,4 tys. osób; w placówkach naukowych PAN 6,7 tys. osób; w jednostkach badawczo-rozwojowych 21,7 tys. osób.

⁴⁰ Stosunek mianowania jest najmocniejszą z więzi łączących pracodawcę i pracownika. Rozwiązanie przez pracodawcę stosunku pracy za wypowiedzeniem z nauczycielem zatrudnionym na podstawie mianowania może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w art. 124 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*:

- czasowej niezdolności do pracy spowodowanej chorobą, jeżeli okres tej niezdolności przekracza okres zasiłkowy, a w przypadku stwierdzenia przez uprawnionego lekarza poprawy stanu zdrowia i możliwości powrotu do pracy, jeżeli okres ten przekracza dwa lata,
- wszczęcia postępowania w sprawie likwidacji uczelni,
- otrzymania przez nauczyciela akademickiego, w okresie nie krótszym niż rok, dwóch kolejnych ocen negatywnych, o których mowa w art. 132 ust. 1 i 2,
- podjęcia dodatkowego zatrudnienia lub prowadzenia działalności gospodarczej, bez uzyskania zgody rektora, o której mowa w art. 129 ust. 1,
- niezawiadomienia rektora o podjęciu dodatkowego zatrudnienia lub prowadzeniu działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 129 ust. 6.

Sam proces rekrutacji *ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym* pozostawia jednak uczelniom do określenia w statutach.

Podobne rozwiązania jak w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym* znajdziemy w *ustawie o Polskiej Akademii Nauk*, w rozdziale 7 *Pracownicy placówek naukowych, pomocniczych placówek naukowych i innych jednostek organizacyjnych*. Placówki naukowe oraz pomocnicze placówki naukowe PAN mogą zatrudniać osoby w charakterze pracowników naukowych na stanowiskach: profesora, docenta, adiunkta albo asystenta. Również w przypadku placówek PAN przepisy określają jedynie kryteria formalne w postaci odpowiednich stopni naukowych lub tytułu naukowego, jakie są wymagane do zatrudnienia na danym stanowisku.

Podstawą zatrudnienia w przypadku profesora jest, co do zasady, mianowanie⁴¹. Inni pracownicy naukowcy są zatrudniani na podstawie umowy o pracę.

Odnośnie do rekrutacji *ustawa o Polskiej Akademii Nauk*, w art. 72 ust. 5, dopuszcza możliwość przeprowadzenia konkursu poprzedzającego zatrudnienie pracownika naukowego.

Również *ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych* w rozdziałach 6 – 8 (*Pracownicy jednostki badawczo-rozwojowej; Pracownicy naukowcy; Pracownicy badawczo-techniczni*) zawiera podobne do powyższych uregulowania. Wśród kategorii pracowników jednostek badawczo-rozwojowych wymienieni są pracownicy naukowcy i pracownicy badawczo-techniczni. Pracownicy naukowcy mogą być zatrudniani na stanowiskach: profesora, docenta, adiunkta albo asystenta. W przeciwieństwie do *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* oraz *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* *ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych* określa wymóg formalny posiadania tytułu naukowego lub stopnia naukowego doktora habilitowanego tylko w przypadku stanowisk – odpowiednio – profesora oraz docenta.

Stosunek pracy z profesorem lub docentem nawiązuje się, co do zasady, na podstawie mianowania⁴². Z adiunktami oraz asystentami na podstawie umowy o pracę.

Podstawą rozwiązania stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim mogą być również „inne ważne przyczyny”, zgodnie z art. 125 ww. ustawy, zgodę wówczas musi wyrazić organ kolejalny wskazany w statucie uczelni.

⁴¹ Art. 72 ust. 1 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* określa, że na podstawie umowy o pracę na stanowisku profesora zatrudnia się osobę, która:

- nabyła uprawnienia emerytalne lub rentowe,
- jest zatrudniona w placówce Akademii w niepełnym wymiarze czasu pracy,
- jest zatrudniona w innej instytucji na podstawie mianowania.

⁴² Wyjątkiem jest zatrudnienie na podstawie umowy o pracę na czas określony za zgodą rady naukowej jednostki (art. 35 ust. 5 *ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych*).

Zgodnie z art. 44 ust. 2 *ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych* osoba ze stopniem naukowym doktora może być zatrudniona na stanowisku głównego specjalisty badawczo-technicznego na podstawie umowy o pracę.

Wszystkie trzy ww. ustawy bazują na tych samych schematach rozwiązań: określenie kategorii pracowników; podział kategorii na stanowiska z przypisaniem odpowiedniego warunku zatrudnienia w postaci bądź to właściwego tytułu naukowego, bądź stopnia naukowego; wskazanie podstawy stosunku pracy.

Na tle ogólnego obrazu zasad zatrudniania pracowników naukowych znaczącym wyjątkiem są uregulowania *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*. Rozwiązaniem, które ze względu na swoją istotę wprost wpisuje się w problematykę mobilności jest instytucja „profesora wizytującego” (w znacznej mierze również „profesora nadzwyczajnego”). Zgodnie z art. 114 ust. 3 ww. ustawy na stanowisku profesora wizytującego może być zatrudniona osoba będąca pracownikiem innej uczelni, posiadająca stopień naukowy doktora habilitowanego lub tytuł naukowy profesora⁴³. Ustawa dopuszcza zatrudnienia na stanowisku profesora wizytującego (dotyczy to również stanowiska profesora nadzwyczajnego) osób nie spełniających opisanych wymagań, o ile posiadają stopień naukowy doktora oraz znaczne i twórcze osiągnięcia w pracy naukowej, zawodowej lub artystycznej, potwierdzone w trybie określonym w statucie uczelni (art. 115 ust. 1)⁴⁴. Również w statucie, zgodnie z art. 116 ww. ustawy, uczelnia może określać dodatkowe, inne niż omówione powyżej wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnianych na stanowiskach profesora wizytującego lub profesora nadzwyczajnego.

Podobnych rozwiązań nie zawierają ustawy: *o Polskiej Akademii Nauk*; oraz *o jednostkach badawczo-rozwojowych*.

Wśród rozwiązań dotyczących zatrudnienia zawartych w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym* istotne, z uwagi na mobilność naukowców, są także przepisy ograniczające wieloletowość zatrudnienia nauczycieli akademickich. Art. 129 ust. 1 ww. ustawy stanowi, że nauczyciel akademicki, bez uzyskania wcześniejszej zgody rektora, może podjąć zatrudnienie, w ramach stosunku pracy, tylko u jednego dodatkowego pracodawcy⁴⁵. Niedopełnienie powyższego obowiązku stanowi podstawę rozwiązania

---

⁴³ W uczelni wojskowej na tym stanowisku może być zatrudniona osoba posiadająca stopień generała lub admirała.

⁴⁴ Pewnym utrudnieniem dla swobody prowadzenia polityki kadrowej uczelni jest wymóg uzyskania pozytywnej opinii Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów w przypadku zatrudniania na stanowisku profesora nadzwyczajnego (art. 115 ust. 2).

⁴⁵ Ograniczenie to nie dotyczy jednak zatrudnienia nauczycieli akademickich w ramach stosunku pracy w:

stosunku pracy za wypowiedzeniem w uczelni publicznej stanowiącej podstawowe miejsce pracy⁴⁶.

Przepis ten, wymuszając na nauczycielach akademickich dokonanie wyboru co do podstawowego miejsca pracy i jednego dodatkowego, niewątpliwie pozostaje w bezpośrednim związku z problemem mobilności.

O ile przepisy dotyczące zatrudniania naukowców można oceniać, generalnie, za neutralne (zob. uwagi poniżej), to regulacje odnoszące się do procesu rekrutacji budzą zastrzeżenia. W przypadku uczelni tryb postępowania określa statut. W placówkach naukowych PAN przeprowadzenie konkursu na stanowisko ma charakter opcjonalny. W przypadku jednostek badawczo-rozwojowych opcja konkursu nie jest nawet przewidziana.

W tym kontekście warto przywołać *zalecenie Komisji z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych (205/251/WE)*⁴⁷. Komisja Europejska w pkt 2 ww. zalecenia zwraca się do państw członkowskich, aby „ulepszali metody rekrutacji [...] pracowników w celu stworzenia bardziej przejrzystego, otwartego, równego i uznanego na świecie systemu rekrutacji oraz rozwoju kariery zawodowej, który stanowi warunek wstępny powstania rzeczywistego europejskiego rynku pracy dla pracowników naukowych.”

Kodeks postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych w „Ogólnych zasadach i wymaganiach kodeksu postępowania” odnosi się *explicite* do mobilności naukowców w kwestii uznania doświadczeń w zakresie mobilności⁴⁸, oceny doświadczeń pozanaukowych⁴⁹, uznawania kwalifikacji⁵⁰.

-
- urzędzie Kancelarii Sejmu, Senatu, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów; Sądzie Najwyższym; Biurze Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji; Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa; Krajowym Biurze Wyborczym; Państwowej Inspekcji Pracy; regionalnych izbach obrachunkowych; Biurze Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych; Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu; urzędach ministrów i przewodniczących komitetów wchodzących w skład Rady Ministrów oraz urzędach centralnych organów administracji rządowej;
  - organach towarzystw naukowych i zawodowych;
  - organach wymiaru sprawiedliwości;
  - instytucjach kultury, władzach Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności.

⁴⁶ Zgodnie z art. 119 ust. 2 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* podstawowym miejscem zatrudnienia nauczyciela akademickiego jest ta uczelnia, z którą pozostaje w stosunku pracy na podstawie mianowania.

⁴⁷ Dz. U. UE L 75, s. 67. Zalecenia Komisji Europejskiej należą do tzw. *soft law* – aktów prawnych niewiążących dla ich adresata. Nie oznaczają to jednak, że nie posiadają żadnego znaczenia prawnego. Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (sprawa *Salvadore Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles* (C-322/88)), zalecenia powinny być uwzględniane przy sądowej wykładni prawa krajowego. Celem wydawania zaleceń jest nakłonienie adresata do określonego zachowania (zob. *Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)*, red. Andrzej Wróbel, kantor wydawniczy Zakamycze 2002, str. 117).

⁴⁸ „**Uznawanie doświadczenia w zakresie mobilności.** Wszelkie doświadczenie w zakresie mobilności, np. pobyt w innym kraju/regionie lub w innym środowisku naukowym (w sektorze państwowym lub prywatnym), lub też zmianę dyscypliny lub sektora w ramach wstępnego szkolenia naukowego lub na późniejszym etapie kariery

Najistotniejszym z punktu widzenia mobilności jest, wymieniona wśród „Ogólnych zasad i wymagań obowiązujących pracodawców i grantodawców”, „wartość mobilności”. Odwołując się wprost do sformułowań Europejskiej Karty Naukowca: „pracodawcy powinni uznać wartość mobilności geograficznej, międzysektorowej, interdyscyplinarnej oraz wirtualnej, a także mobilności między sektorem państwowym a prywatnym jako ważnego sposobu poszerzania wiedzy naukowej oraz wspierania rozwoju zawodowego naukowców na każdym etapie kariery. W rezultacie, powinni uwzględniać takie możliwości w określonej strategii rozwoju zawodowego oraz w pełni docenić i uznawać wszelkie doświadczenie związane z mobilnością w obrębie własnego systemu rozwoju kariery i oceny pracowników. Wiąże się to również z wymogiem prowadzenia koniecznych instrumentów administracyjnych w celu umożliwienia przenoszenia zarówno grantów, jak i ubezpieczenia społecznego, zgodnie z przepisami ustawodawstwa krajowego.”⁵¹

Na uczelniach oraz jednostkach naukowych, jako pracodawcach, spoczywa więc wykonanie zaleceń Komisji Europejskiej. Warto jednak rozważyć (w przypadku uczelni uwzględniając poszanowanie ich autonomii) wprowadzenie rozwiązań – np. w postaci ogólnych zasad i kryteriów związanych z rekrutacją pracowników naukowych (naukowo-dydaktycznych) – służących transparentności i konkurencyjności zatrudnienia, tak aby służyło ono wyborowi i promowaniu najlepszych naukowców, przy uwzględnieniu znaczenia mobilności jako elementu oceny kandydatów.

---

naukowej, bądź doświadczenie w zakresie mobilności wirtualnej należy postrzegać jako cenny wkład w rozwój zawodowy naukowca.”

⁴⁹ „**Odstępstwa od porządku chronologicznego życiorysów.** Przerwy w przebiegu kariery lub odstępstwa od porządku chronologicznego w życiorysie nie powinny być krytykowane, lecz postrzegane jako ewolucja kariery, a w rezultacie - jako potencjalnie cenny wkład w rozwój zawodowy naukowców podążających wielowymiarową ścieżką kariery. Z tego względu należy umożliwić kandydatom składanie życiorysów wspartych dowodami, które odzwierciedlają reprezentatywną gamę osiągnięć i kwalifikacji mających znaczenie w kontekście stanowiska, którego dotyczy podanie o pracę.”

⁵⁰ „**Uznawanie kwalifikacji.** Grantodawcy i/lub pracodawcy powinni zapewnić właściwą ocenę kwalifikacji akademickich i zawodowych, w tym kwalifikacji nieformalnych, wszystkim naukowcom, w szczególności w kontekście mobilności międzynarodowej i zawodowej. Powinni oni nawzajem informować się, wszelkimi dostępnymi kanałami komunikacji, o zasadach, procedurach i normach określających uznawanie tego typu kwalifikacji oraz zdobyć ich pełne zrozumienie, a w rezultacie korzystać z obowiązującego prawa krajowego, konwencji i określonych zasad w sprawie uznawania tego typu kwalifikacji.”

⁵¹ Jak wynika z analizy prawnej zgodności przepisów prawa polskiego z zaleceniami Europejskiej Karty Naukowca sporządzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego odnośnie do cytowanego powyżej fragmentu: „Brak przepisów ograniczających swobodę pracodawców w zakresie uznawania wartości mobilności w systemach rozwoju kariery i oceny pracowników.” W kwestii przenoszenia grantów: „W obecnym stanie prawnym przenoszenie grantów do innej jednostki naukowej (w wyniku zmiany miejsca pracy przez naukowca, któremu przyznano grant) jest możliwe na zasadzie aneksu do umowy o przyznaniu środków finansowych na realizację projektu badawczego. Jest to zatem możliwość wynikająca z przepisów prawa cywilnego, nie jest natomiast explicite wskazana w ustawie o zasadach finansowania nauki.

Drugim z wymienionych obszarów mających znaczenie dla mobilności naukowców jest sfera obowiązków ciążących na naukowcach.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym określa, że obowiązkami pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych są: prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, rozwijanie twórczości naukowej albo artystycznej; uczestnictwo w pracach organizacyjnych uczelni (art. 111 ust. 1 i 2)⁵². Ponadto nauczyciele akademicy posiadający tytuł naukowy lub stopień naukowy doktora habilitowanego są zobowiązani do kształcenia kadry naukowej. Należy zauważyć, że o ile pracownicy dydaktyczni zobowiązani zostali do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych (art. 111 ust. 4), to wymóg ten nie znajduje się wśród obowiązków pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych.

Ustawa o Polskiej Akademii Nauk odnosi się do zagadnienia obowiązków pracowników naukowych bardzo lakonicznie, określając w art. 75 ust. 1, że do podstawowych obowiązków należy wykonywanie zadań statutowych placówki, w szczególności praca badawcza, ogłaszanie i upowszechnianie jej wyników oraz udział w realizacji podjętych przez placówkę zadań w zakresie kształcenia.

Najszerzej kwestię obowiązków pracowników naukowych ujmuje *ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych*, która w art. 36 zawiera katalog tychże obowiązków:

- twórczą działalność naukową polegającą na rozwiązywaniu problemów naukowych na użytek praktyki społecznej i gospodarczej,
- wprowadzanie do praktyki wyników badań naukowych,
- podnoszenie swoich kwalifikacji,
- upowszechnianie osiągnięć nauki, w tym poprzez publikacje oraz aktywny udział w życiu naukowym,
- kształcenie kadry naukowej,
- udział w pracach organizacyjnych jednostki badawczo-rozwojowej związanej z pracami naukowymi oraz działalnością dydaktyczną lub artystyczną, a w jednostce badawczo-rozwojowej nadzorowanej przez ministra właściwego do spraw zdrowia - także udzielanie świadczeń zdrowotnych w zakładzie opieki zdrowotnej prowadzonym przez tę jednostkę.

Wydaje się, że podobnie jak *ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych* również pozostałe omawiane ustawy *explicite* powinny wskazywać na obowiązek ciągłego doskonalenia się pracowników naukowych, którego elementem powinno być zdobywanie

---

⁵² Dodatkowym obowiązkiem pracowników naukowo-dydaktycznych jest kształcenie i wychowywanie studentów.

doświadczeń poprzez pracę, stypendium lub staż w innych jednostkach naukowych (bądź, oczywiście, w zagranicznych jednostkach naukowych lub w przedsiębiorstwach).

Jedynie w kontekście obowiązków spoczywających na pracownikach naukowych poruszana jest problematyka kształcenia kadr naukowych zarówno w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym* (art. 111 ust. 3), *ustawie o Polskiej Akademii Nauk* (art. 75 ust. 1), jak i *ustawie o jednostkach badawczo-rozwojowych* (art. 36 ust. 1 pkt 5). Przepisy nie zawierają żadnych wytycznych czy ogólnych standardów dotyczących kształcenia.

Kolejnym obszarem, w zakresie którego występuje zupełny brak odniesienia do kwestii mobilności, jest ocena pracowników naukowych.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym stanowi, że wszyscy nauczyciele akademicy podlegają okresowej ocenie, w szczególności w zakresie należytego wykonywania swoich obowiązków (art. 132 ust. 1 i 2). Jednakże określenie kryteriów oceny, trybu jej dokonywania oraz podmiotu dokonującego oceny ustawa pozostawiła uczelniom do uregulowania w statucie.

Również *ustawa o Polskiej Akademii Nauk* wskazując, że pracownicy naukowci podlegają „ocenom okresowym obejmującym wyniki ich pracy” (art. 76), radzie naukowej placówki powierza określenie (w regulaminie zatwierdzonym przez przewodniczącego wydziału) trybu i częstotliwości dokonywania ocen. Można by wnioskować, że skoro ocena obejmuje wyniki pracy to nie są one jedynym kryterium, jednak ustawa nie daje żadnego upoważnienia do dookreślenia i rozwinięcia kryteriów oceny.

Ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych w art. 35 ust. 5 określa, że pracownicy naukowci podlegają okresowym ocenom dorobku naukowego i technicznego, dokonywanego przez radę naukową jednostki. Sposób dokonania oceny określa *rozporządzenie Ministra Nauki z dnia 21 września 2001 r. w sprawie dokonywania okresowych ocen dorobku naukowego i technicznego pracowników naukowych zatrudnionych w jednostkach badawczo-rozwojowych* (Dz. U. Nr 113, poz. 1212). Rozporządzenie w § 3 ust. 1 wymienia kryteria oceny⁵³ pracownika, brak jest jednak pośród nich kryterium odnoszącego się do mobilności. Zgodnie z ust. 2 cyt. paragrafu rada naukowa może ustalić dodatkowe kryteria oceny uwzględniając aktywność pracownika w jego doskonaleniu zawodowym, w tym w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Należy rozważyć czy fakultatywność włączenia do

---

⁵³ Szczególnie wartościowe elementy w dorobku naukowym i technicznym; jakość i efektywność prowadzonej działalności naukowej i rozwojowej zmierzającej do realizacji celów zadań jednostki badawczo-rozwojowej; umiejętność pracy w zespole naukowo-badawczym lub umiejętność kierowania takim zespołem; zdolności analityczne i kreatywność.

kryteriów oceny podnoszenia kwalifikacji zawodowych jest właściwym rozwiązaniem skoro *ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych* w art. 36 ust. 1 pkt 3 nakłada taki obowiązek na pracowników naukowych. Uwaga ta odnosi się, odpowiednio, do pozostałych ustaw.

W nawiązaniu do kształcenia i oceny kadry naukowej szczególnie wyraźnie widoczny jest brak odniesienia do kwestii mobilności w *ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Określając kryteria, jakie muszą spełniać osoby ubiegające się o stopień doktora⁵⁴ czy doktora habilitowanego⁵⁵ ustawa nie zawiera żadnych wymogów odnoszących się do mobilności.

Poza uregulowaniami odnoszącymi się do obszarów wyniesionych ze względu na ich znaczenie dla problematyki mobilności, i które powinny mieć na nią bezpośrednie przełożenie, w wymienionych na początku niniejszego rozdziału ustawach znajdują się rozwiązania, które w sposób pośredni mogą oddziaływać na poziom mobilności pomiędzy uczelniami lub jednostkami naukowymi.

Ustawa o zasadach finansowania nauki przewiduje możliwość tworzenia sieci naukowych, tj. grupy jednostek naukowych podejmujących współpracę związaną z prowadzonymi przez nie w sposób ciągły wspólnymi badaniami naukowymi lub pracami rozwojowymi, służącymi rozwojowi specjalności sieci (art. 2 pkt 12). Sieć naukowa niewątpliwie przyczynia się do wzrostu integracji jednostek naukowych i pośrednio może mieć wpływ na przechodzenie naukowców pomiędzy jednostkami.

Podobną rolę spełniać mogą instytuty Polskiej Akademii Nauk tworzone na podstawie art. 56 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* wspólnie z organami administracji rządowej lub samorządowej, z uczelniami lub innymi instytucjami naukowymi. Rozwiązanie to sprzyja możliwościom wzrostu mobilności naukowców pomiędzy pionami nauki: PAN – uczelnie; oraz pomiędzy PAN a administracją publiczną.

Wartym odnotowania w kontekście mobilności, choć nie związanej bezpośrednio z kategorią „naukowcy” czy „kariera naukowa”, jest przewidziana w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym* możliwość tworzenia przez uczelnie makrokierunku studiów (obszaru kształcenia stanowiącego połączenie kierunków studiów mających podobne standardy kształcenia), studiów międzykierunkowych (studiów wyższych prowadzonych wspólnie

---

⁵⁴ Posiadanie tytułu zawodowego magistra, magistra inżyniera, lekarza lub równorzędnego; zdanie egzaminów doktorskich w zakresie określonym przez radę jednostki organizacyjnej; przedstawienie i obronienie rozprawy doktorskiej (art. 12 ust. 2 *ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*).

⁵⁵ Posiadanie stopnia naukowego doktora; znaczny dorobek naukowy lub artystyczny; przedstawienie rozprawy habilitacyjnej (art. 16 ww. ustawy).

na różnych kierunkach przez uprawnione jednostki organizacyjne jednej lub kilku uczelni) lub studiów prowadzonych wspólnie przez różne uczelnie i instytucje naukowe, w tym zagraniczne (studia tego rodzaju mogą być tworzone na podstawie porozumienia uczelni i instytucji naukowych, zgodnie z art. 168 ww. ustawy).

Wymienione formy studiów przyczyniają się do kształtowania „poczucia” mobilności w przyszłych naukowcach i przełamania głównej przeszkody na drodze wzrostu mobilności polskich naukowców, którą jest uznanie za normę przebiegu całej kariery naukowej na uczelni, a częstokroć na tym samym wydziale, na którym ukończyło się studia⁵⁶.

Próbując dokonać podsumowania uregulowania mobilności krajowej naukowców pomiędzy jednostkami naukowymi, należałoby stwierdzić, że nie są one rozwiązaniami optymalnymi. Choć przedstawione uregulowania dotyczące zatrudnienia można uznać, generalnie, za neutralne wobec problemu mobilności – cytowane przepisy nie zawierają rozwiązań mogących stanowić bariery dla przemieszczania się naukowców pomiędzy uczelniami czy jednostkami naukowymi – jednocześnie nie zawierają zachęt lub rozwiązań, które wymuszałyby na naukowcach zwiększenie swojej mobilności.

Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że nie ma potrzeby szczegółowej regulacji, a wręcz byłoby to rozwiązanie błędne. Pomijając chociażby zasadę autonomii uczelni, kształtowanie polityki kadrowej powinno pozostać wewnętrzną sprawą uczelni i jednostek naukowych, które poprzez odpowiedni dobór kadry naukowej budują swoją pozycję naukową oraz zdobywają miejsce na rynku usług edukacyjnych. Z drugiej strony problem mobilności nie jest zupełnie indyferentny prawnie. Państwo powinno dążyć do rozwoju swojego potencjału naukowego oraz zapewnienia swoim obywatelom możliwości zdobycia jak najlepszego wykształcenia. Elementem warunkującym osiągnięcie obu tych celów jest jak najlepsza kadra naukowo-dydaktyczna. W epoce globalizacji, gospodarki opartej na wiedzy jednym z wyznaczników wartości potencjału naukowego jest jego mobilność.

Dlatego stosowne rozwiązania należałoby ująć na poziomie ustawowym, wyznaczając pewne ramy, określając standardy, które szczegółowo powinny być rozwijane na poziomie aktów wewnętrznych poszczególnych jednostek (tak jak np. ma to miejsce w przypadku uczelni, którym *ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym* przekazuje do uregulowania szereg kwestii w statucie).

Nie usztywniając przepisów dotyczących rekrutacji pracowników naukowych, ich obowiązków, w tym kształcenia kadry naukowej, oraz ich oceny, podstawowe akty prawne

---

⁵⁶ Zob. prof. M. Szulczewski, *Drogi kariery w perspektywie zmian systemu badań naukowych* [w:] *Model awansu naukowego w Polsce*, Warszawa 2006, s. 22 i n.

dla nauki i szkolnictwa wyższego powinny wskazywać na znaczenie mobilności w powyższych obszarach, np. poprzez wprowadzenie kryterium mobilności jako elementu oceny.

Warte rozważenia z punktu widzenia wzrostu mobilności wydaje się również np.: wprowadzenie zakazu zatrudnienia osoby, która w danej jednostce naukowej uzyskała stopień naukowy doktora przez czas określony od momentu uzyskania stopnia doktora; zatrudnianie osób na stanowiskach pracowników naukowych (naukowo-dydaktycznych), nieposiadających tytułu profesora, wyłącznie na podstawie umów o pracę na czas określony, warunkując dalsze zatrudnienie od uzyskiwanych wyników (rozwiązanie to wiąże się z określeniem modelu kariery akademickiej, w którym tytuł profesora – nie stanowisko (!) – byłoby ukoronowaniem kariery naukowej, co w wymiarze zatrudnia przekładałoby się na uzyskanie mianowania).

Należałoby rozważyć wprowadzenie stanowiska „profesora wizytującego” w placówkach PAN oraz jednostkach badawczo-rozwojowych. Szczególnie w przypadku placówek naukowych PAN warto byłoby rozważyć wprowadzenie rozwiązań bliskich szkolnictwu wyższemu. Możliwość zatrudniania w placówce naukowej PAN na stanowisku wzorowanym na uczelnianym stanowisku „profesora wizytującego” osób nieposiadających tytułu naukowego, a legitymujących się znacznymi osiągnięciami naukowymi lub zawodowymi wydaje się warta rozważenia w kontekście zadań instytutów PAN, do których w szczególności należy *„prowadzenie badań, kształcenie pracowników naukowych oraz specjalistów o szczególnych kwalifikacjach w określonych dyscyplinach”* (art. 36 ust. 3 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk*). Ponadto, zgodnie z art. 36 ust. 4 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* instytut może prowadzić studia doktoranckie lub podyplomowe. Przemawiałaby za tym również możliwość tworzenia przez Akademię, zgodnie z art. 56 ust. 1 ww. ustawy, wspólnych instytutów z uczelniami lub innymi instytucjami naukowymi.

Jednostki badawczo-rozwojowe poprzez utworzenie stanowiska wzorowanego na „profesorze wizytującym” zyskiwałyby instrument przyciągania naukowców z sukcesami w pracy naukowej, mającej znaczenie dla praktyki gospodarczej.

Mobilność międzysektorowa

Problematyka międzysektorowej mobilności naukowców należy do grona szczególnie podkreślanych problemów świata nauki. Wartość mobilności pomiędzy sektorem państwowym a prywatnym podkreśla przywoływana już *Europejska Karta Naukowca*, a *Kodeks postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych* wskazuje, że wielowymiarowe ścieżki kariery są „cennym wkładem w rozwój zawodowy naukowca” („Uznawanie doświadczenia w zakresie mobilności”). W pkt 6 zalecenia Komisji w sprawie *Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych* Komisja Europejska wprost zwraca się do państw członkowskich o kontynuację działań „na rzecz pokonania istniejących przeszkód natury prawnej i administracyjnej utrudniających mobilność, w tym przeszkód związanych z mobilnością międzysektorową oraz pomiędzy i w obrębie danych stanowisk, uwzględniając rozszerzoną Unię Europejską.”

Na powyższy problem wskazuje również przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 28 marca 2006 r. dokument „Wstępne założenia do zmiany systemu badań naukowych i prac rozwojowych”⁵⁷.

W tym kontekście regulacje zawarte w omawianych ustawach prezentują się więcej niż skromnie.

Wyjątek stanowi omawiany już przy okazji mobilności międzyinstytucjonalnej art. 115 ust. 1 ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym*. Pozwala on zatrudnić osobę posiadającą stopień naukowy doktora oraz znaczne i twórcze osiągnięcia w pracy naukowej, zawodowej i artystycznej na stanowisku profesora wizytującego lub profesora nadzwyczajnego (zatrudnienie na stanowisku profesora nadzwyczajnego obwarowane jest jednak uzyskaniem pozytywnej opinii Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów). Przepis ten daje możliwość zatrudnienia naukowców, którzy chcą powrócić na uczelnię po doświadczeniach pracy w sektorze gospodarczym lub chcą łączyć te dwie sfery działalności (pracownik naukowy lub naukowo-dydaktyczny uczelni może, zgodnie z art. 129 ust. 1 cyt. ustawy, równoległe do świadczenia pracy w podstawowym miejscu pracy prowadzić działalność gospodarczą).

Wprowadzenie podobnego rozwiązania miałoby szczególne znaczenie w przypadku jednostek badawczo-rozwojowych, u których podstaw działalności leży założenie o współpracy ze sferą gospodarczą i powinny przyciągać naukowców z doświadczeniem w gospodarce.

---

⁵⁷ www.nauka.gov.pl/mein/index.jsp?place=Lead08&news_cat_id=79&news_id=3549&layout=2&page=text

Znaczenie dla mobilności międzysektorowej ma również art. 86 ust. 1 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, który określa, że „w celu lepszego wykorzystania potencjału intelektualnego i technicznego uczelni oraz transferu wyników prac naukowych do gospodarki, uczelnie mogą prowadzić akademickie inkubatory przedsiębiorczości oraz centra transferu technologii.” O ile centrum transferu technologii tworzone jest w celu sprzedaży lub nieodpłatnego przekazywania wyników badań i prac rozwojowych do gospodarki, to akademickie inkubatory przedsiębiorczości służą wsparciu działalności gospodarczej środowiska akademickiego lub pracowników uczelni i studentów będących przedsiębiorcami.

Poza wspomnianymi przepisami *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* pewne znaczenie dla mobilności międzysektorowej można dostrzec w przepisach *ustawy o zasadach finansowania nauki*. Współpraca naukowców ze sektorem gospodarczym jest założeniem konstrukcji projektów celowych⁵⁸ oraz projektów rozwojowych⁵⁹. Ponadto, ustawa ta jako szczególną formę współpracy jednostek naukowych z przedsiębiorcami przewiduje instytucję konsorcjum naukowo–przemysłowego, tj. grupy jednostek organizacyjnych, w której skład wchodzi co najmniej jedna jednostka naukowa oraz co najmniej jeden przedsiębiorca, podejmująca wspólne przedsięwzięcie obejmujące badania naukowe, prace rozwojowe lub inwestycje służące potrzebom badań naukowych lub prac rozwojowych.

Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, podobnie jak to było wskazywane w przypadku mobilności międzyinstytucjonalnej, również odnośnie do mobilności międzysektorowej nie zawiera żadnych relewantnych uregulowań.

Tak jak w przypadku mobilności międzyinstytucjonalnej problem mobilności międzysektorowej nie znajduje bezpośredniego odniesienia w regulacjach prawnych (poza wyjątkiem *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* dotyczącym stanowisk profesora wizytującego i profesora nadzwyczajnego). Istniejące przepisy stwarzają jedynie możliwości dla współpracy nauka – gospodarka, nie zawierając rozwiązań wymuszających lub zachęcających do mobilności międzysektorowej, nie nakładają na naukowców obowiązku

---

⁵⁸ Projekt celowy – przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ustalonym okresie, na określonych warunkach, prowadzone przez przedsiębiorcę lub inny podmiot posiadający zdolność do bezpośredniego zastosowania wyników projektu w praktyce (art. 2 pkt 14 *ustawy o zasadach finansowania nauki*).

⁵⁹ Projekt rozwojowy – projekt mający na celu wykonanie zadania badawczego stanowiącego podstawę do zastosowań praktycznych (art. 2 pkt 12a *ustawy o zasadach finansowania nauki*).

zdobywania doświadczeń zawodowych w sektorze gospodarczym poprzez staże czy stypendia poza jednostkami naukowymi⁶⁰.

Problem ten w szczególności dotyczy kształcenia doktorantów. Art. 197 ust. 2 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* jako jedyną formę praktyk zawodowych przewiduje prowadzenie zajęć dydaktycznych lub uczestniczenie w nich. Dla osób kształcących się w dziedzinach nauk mających silne związki z praktyką gospodarczą, jak chociażby nauki techniczne, medyczne, prawne czy ekonomiczne, ograniczenie praktyk zawodowych do prowadzenia zajęć dydaktycznych jest niezrozumiałe.

Brak ustawowych powiązań pomiędzy nauką a gospodarką jest – paradoksalnie – szczególnie widoczny w jednostkach badawczo-rozwojowych, które tworzone są „w celu prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych, których wyniki powinny znaleźć zastosowanie w określonych dziedzinach gospodarki narodowej i życia społecznego.” (art. 1 ust. 1). Wydaje się, że zwłaszcza naukowcy zatrudnieni w tym pionie nauki powinni legitymować się doświadczeniem zdobytym w sektorze gospodarczym skoro jednostki, w których są zatrudnieni służyć mają temu sektorowi.

Mobilność międzynarodowa

Mobilność polskich naukowców

W przeciwieństwie do mobilności krajowej, mobilność międzynarodowa znajduje swoje odzwierciedlenie, choć nie ujmowane wprost, w przepisach prezentowanych ustaw, jako element współpracy międzynarodowej uczelni i jednostek naukowych.

W przypadku uczelni podstawowe znaczenie ma rozdział IV *Współpraca międzynarodowa uczelni w zakresie kształcenia i badań naukowych ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*. Art. 41 ust. 1 określa, że minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego, w porozumieniu z właściwymi ministrami⁶¹, koordynuje współpracę uczelni z zagranicznymi instytucjami naukowymi w ramach umów międzynarodowych zawieranych przez Rzeczpospolitą Polską.

Sprawy współpracy międzynarodowej uczelni są więc materialem regulacji umów międzynarodowych. W sprawie zaś rozwiązań dotyczących mobilności obywateli polskich

---

⁶⁰ Rozważając tę kwestię trzeba mieć oczywiście na uwadze charakter dziedziny naukowej reprezentowanej przez naukowca.

⁶¹ Ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, do spraw zdrowia, do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, do spraw nauki oraz do spraw gospodarki morskiej.

ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym odsyła do wydanego na podstawie art. 42 ust. 1 tejże ustawy *rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w sprawie warunków kierowania osób za granicę w celach naukowych, dydaktycznych i szkoleniowych oraz szczególnych uprawnień tych osób* (Dz. U. Nr 190, poz. 1405).

Powyższe rozwiązanie jest o tyle zaskakujące, że osobno regulowane są warunki i tryb kierowania za granicę pracowników, doktorantów i studentów uczelni. Określają je, zgodnie z art. 42 ust. 2 ww. ustawy statuty poszczególnych uczelni. Wydaje się, że o ile statut uczelni powinien regulować szczegółowe kwestie związane z wyjazdami czy zawierać dodatkowe uprawnienia/gratyfikacje dla osób kierowanych, to rozporządzenie powinno określać podstawowe obowiązki oraz prawa osób kierowanych i jednostek kierujących.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w sprawie warunków kierowania osób za granicę w celach naukowych, dydaktycznych i szkoleniowych oraz szczególnych uprawnień tych osób dotyczy, zgodnie z § 2, jednostek organizacyjnych należących do sektora finansów publicznych⁶² (określonych jako „jednostki kierujące”). Zakres podmiotowy ww. rozporządzenia obejmuje zaś osoby mające stałe miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej, które spełniają warunki określone przez podmiot zagraniczny (określając je jako „osoby kierowane”).

Celem wyjazdu zagranicznego może być, zgodnie z § 1 ww. rozporządzenia:

- prowadzenie badań naukowych (jeżeli osoba kierowana bierze udział w realizacji badań naukowych w kraju),
- odbycie studiów doktoranckich (jeżeli osoba kierowana posiada odpowiedni dorobek naukowy i co najmniej roczny staż pracy w danej dziedzinie specjalności),
- staż naukowy,
- praktyki zawodowe.

W § 3 – 12 ww. rozporządzenia uregulowane zostały szczegółowe kwestie związane z kierowaniem osób za granicę, w tym kwestie finansowe: możliwość przyznania stypendium na pokrycie kosztów utrzymania i zakwaterowania; zwrot kosztów podróży; zwrot kosztów zakupu polisy ubezpieczeniowej na wypadek choroby lub następstw nieszczęśliwych wypadków; zwrot kosztów zakupu pomocy naukowych; zwrot opłat wizowych lub opłat związanych z legalizacją pobytu za granicą. Rozporządzenie, w § 5, przewiduje możliwość

---

⁶² Zgodnie z art. 4 ust. 1 *ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych* (Dz. U. Nr 249, poz. 2104, z późn. zm.) do sektora finansów publicznych należą: uczelnie publiczne, jednostki badawczo-rozwojowe, Polska Akademia Nauk i tworzone przez nią jednostki organizacyjne. Projekt nowej ustawy o finansach publicznych wyłącza z sektora jednostek finansów publicznych jednostki badawczo-rozwojowe.

pokrycia osobom kierowanym przez jednostkę na studia doktoranckie dodatkowo kosztów przygotowania rozprawy doktorskiej oraz zwrot kosztów przejazdów w kraju odbywania studiów, jeśli wynika to z planu ich odbywania. Ponadto, zgodnie z § 9 ust. 2 ww. rozporządzenia, jeżeli osoba kierowana jest za granicę na okres nieprzekraczający miesiąca to zatrudniający ją pracodawca udziela jej urlopu szkoleniowego płatnego według zasad obowiązujących przy obliczaniu wynagrodzenia za urlop wypoczynkowy.

Wszelkie zobowiązania finansowe jednostki kierującej mają jednak charakter fakultatywny, ich przyznanie uzależnione jest od woli jednostki kierującej. Ponadto, rozporządzenie nie przewiduje udzielenia świadczeń finansowych związanych z przejazdem rodziny osoby kierowanej i kosztami jej utrzymania.

Warto byłoby więc rozważyć zmiany prowadzące do obligatoryjnego przyznawania określonych świadczeń przez jednostkę kierującą, z uwzględnieniem potrzeb związanych z ewentualnym utrzymaniem rodziny osoby kierowanej, oraz wydłużenia okresu, o którym mowa w § 9 ust. 2 (biorąc pod uwagę ewentualną modyfikację rozwiązań finansowych).

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym poza przytoczonymi dwoma przypisami (w tym jednym stanowiącym delegację ustawową do wydania aktu wykonawczego) nie zawiera w rozdziale IV *Współpraca międzynarodowa uczelni w zakresie kształcenia i badań naukowych* więcej przepisów odnoszących się do współpracy międzynarodowej polskich naukowców w rozumieniu ich mobilności międzynarodowej, poświęcając pozostałe cudzoziemcom.

Rozwijanie międzynarodowej współpracy naukowej przez uczestnictwo w międzynarodowych organizacjach naukowych i współdziałanie z zagranicznymi instytucjami naukowymi oraz zawieranie z nimi umów o współpracy naukowej zostało wpisane na listę zadań Polskiej Akademii Nauk, a ich znaczenie podkreśla umieszczenie wśród pierwszych artykułów ustawy (art. 2 ust. 1 pkt 3 – 4 i 6 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk*). Tak ujęte wytyczne funkcjonowania Polskiej Akademii Nauk otwierają możliwości rozwoju mobilności międzynarodowej naukowców pracujących pod auspicjami Akademii.

Rozwinięcie sposobów realizacji zadań wyznaczonych cytowanym art. 2 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* znajduje się w dalszych przepisach ustawy, które pozwalają Akademii wśród swoich placówek naukowych tworzyć instytuty międzynarodowe, na podstawie porozumienia z zagranicznymi instytucjami lub organizacjami naukowymi (art. 55). Instytut międzynarodowy może prowadzić, podobnie jak krajowe instytuty PAN, studia doktoranckie.

Współpracy międzynarodowej, a przez to mobilności międzynarodowej służy również możliwość tworzenia stacji naukowych PAN za granicą (art. 58 ust. 1).

Ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych pomija w swoich uregulowaniach zagadnienie mobilności międzynarodowej.

Podobnie jak w przypadku *ustawy o Polskiej Akademii Nauk* równie wysoko w wewnętrznej systematyce aktu prawnego współpraca międzynarodowa umieszczona została w *ustawie o zasadach finansowania nauki*. Ustawa określając kryteria uwzględniane przy przyznawaniu środków finansowych na naukę wymienia w art. 4 m.in. znaczenie przewidzianych do realizacji prac lub zadań dla rozwoju międzynarodowej współpracy w zakresie nauki i techniki. Jednocześnie w art. 7 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy wymienia się współpracę naukową z zagranicą jako jeden z podstawowych obszarów, na które przeznaczane są środki finansowe na naukę.

Zgodnie z art. 13 ww. ustawy finansowanie współpracy naukowej z zagranicą obejmuje m.in.:

- projekty międzynarodowe realizowane w ramach projektów Unii Europejskiej lub innych programów międzynarodowych oraz działania wspomagające uczestnictwo w tych programach,
- projekty międzynarodowe realizowane w ramach programów lub inicjatyw międzynarodowych albo przy wykorzystaniu przez polskie zespoły badawcze wielkich międzynarodowych urządzeń badawczych.

Wskazane powyżej przepisy *ustawy o zasadach finansowania nauki* znajdują zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio przełożenie na wzrost mobilności międzynarodowej polskich naukowców, ale ich znaczenie uzależnione jest od inicjatywy i aktywności samych naukowców.

Na bardzo ogólnym poziomie, bez dalszego rozwinięcia, aczkolwiek wprost do mobilności międzynarodowej odnosi się *ustawa o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju*. W art. 5 ust. 1 pkt 3 wśród zadań Centrum wymieniona została „realizacja międzynarodowych programów mobilności naukowców”. Realne znaczenie tego przepisu, tak jak w wielu wymienionych wyżej przypadkach, zależne będzie od sprawności i zaangażowania jednostki.

Podobnie jak w przypadku krajowej mobilności międzysektorowej *ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* nie zawiera uregulowań, które można by odnieść do mobilności międzynarodowej.

Pomimo, że problematyka mobilności międzynarodowej polskich naukowców jest mocno akcentowana w omawianych ustawach, wyróżniana jest nawet osobnym rozdziałem jak w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym*, właściwe przepisy – podobnie jak w przypadku mobilności krajowej – nie są ukierunkowane na wzrost mobilności poprzez zawarcie obowiązku zdobywania przez naukowców doświadczenia we współpracy międzynarodowej, stwarzając jedynie możliwości, z których mogą korzystać aktywnie działające uczelnie, jednostki naukowe, zespoły naukowców, jak i indywidualni naukowcy.

Mobilność cudzoziemców

Istotna z punktu widzenia szeroko rozumianej mobilności możliwość zatrudnienia cudzoziemców na uczelni lub w jednostce naukowej, z uwagi na konieczność szczegółowego uregulowania kwestii administracyjnych, a także stanowienie istotnego zagadnienia w polityce naukowej i społecznej UE, znajduje w przepisach prawa najszerze ujęcie.

Odkąd Polska stała się jednym z państw członkowskich UE z uwagi na zasadę pierwszeństwa stosowania prawa wspólnotowego wobec prawa krajowego oraz zasadę bezpośredniego skutku prawa wspólnotowego, nie sposób pominąć przepisów prawa wspólnotowego przy okazji prezentowania przepisów krajowych. Zwłaszcza, że ma ono istotny wpływ na krajowe regulacje odnoszące się do cudzoziemców, zarówno obywateli państw członkowskich UE, jak i cudzoziemców spoza UE (z państw trzecich)⁶³.

Mobilność naukowców, pomijając programy unijne specjalnie im dedykowane (programy badawcze, staże, stypendia) wchodzi w zakres swobody przepływu osób, stanowiącej jeden z fundamentów integracji europejskiej⁶⁴. Znalazła ona swoje umocowanie w art. 39 *Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską* (TWE), który w ust. 1 stanowi: „Zapewnia się swobodę przepływu pracowników wewnątrz wspólnoty.” Swoboda ta, zgodnie z ust. 2 cyt. artykułu, wyraża się w zniesieniu wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową między pracownikami państw członkowskich w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy.

---

⁶³ Zasada pierwszeństwa stosowania oraz zasada bezpośredniego skutku oznaczają, że cudzoziemcy mogą powoływać się na przepisy wspólnotowe nie żądając przestrzegania praw przysługujących im na ich podstawie. Należy podkreślić, że prawa wyrażone w przepisach prawa wspólnotowego odnoszą się również do polskich naukowców, którzy mogą się na nie powoływać przebywając w innych państwach członkowskich UE.

⁶⁴ Z uwagi na to, że ogólne rozważania dotyczące swobody przepływu osób przedstawione są wyczerpująco w licznych publikacjach, podręcznikach akademickich przedstawiających prawo wspólnotowe, w dalszej części rozdziału zostaną zasygnalizowane jedynie najbardziej istotne dla mobilności naukowców akty prawa wspólnotowego, gdyż szersze omówienie przepisów wspólnotowych nie wpisuje się w stanowiącą sedno niniejszego raportu relację: polityka naukowa państwa a wzrost mobilności naukowców.

W dalszej kolejności (art. 39 ust. 3) Traktat wymienia uprawnienia przysługujące pracownikom migrującym, będącym obywatelami Unii Europejskiej:

- ubieganie się o rzeczywiście oferowane miejsca pracy,
- swobodne przemieszczanie się w tym celu po terytorium państw członkowskich,
- przebywanie w jednym z państw członkowskich w celu podjęcia tam pracy, zgodnie z przepisami ustawowymi, wykonawczymi i administracyjnymi dotyczącymi zatrudnienia pracowników danego państwa,
- pozostawanie na terytorium państwa członkowskiego po ustaniu zatrudnienia, na warunkach ustalonych przez Komisję w rozporządzeniach wykonawczych.

Jednocześnie jednak zastrzega możliwość wprowadzenia ograniczeń z uwagi na porządek publiczny, bezpieczeństwo publiczne i zdrowie publiczne⁶⁵.

Z uwagi na jednoznaczność i precyzyjność sformułowań art. 39 TWE stanowi bezpośrednie źródło uprawnień i obowiązków zarówno w relacji państwo – jednostka, jak również pracownik – pracodawca⁶⁶.

Zasada swobodnego przepływu osób wyrażona w art. 39 TWE rozbudowana została w rozporządzeniu Rady (EWG) Nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty (Dz. U. UE L 68, s. 257).

Art. 1 ust. 1 ww. rozporządzenia stanowi, że: *„Każdy obywatel Państwa Członkowskiego, bez względu na miejsce pobytu, ma prawo do podjęcia działalności jako*

---

⁶⁵ W art. 39 ust. 4 TWE ze swobody przepływu pracowników wyłączone zostało zatrudnienie w administracji publicznej, co jednak – zgodnie z orzeczeniem ETS w sprawie C-473/93 *Commission of the European Communities vs Grand Duchy of Luxemburg* – nie ma zastosowania do naukowców (a także stażystów, lektorów języka obcego na uniwersytetach).

⁶⁶ Warto zauważyć, że na gruncie prawa wspólnotowego pojęcie „pracownika” jest szersze niż w prawie polskim. Europejski Trybunał Sprawiedliwości w jednym ze swoich orzeczeń uznał, że „o zakwalifikowaniu określonej osoby do kategorii <<pracownik>> przesądza jego <<aktywność zarobkowa, która może realizować się w ramach różnych podstaw prawnych, nie ograniczając się do wykonywania pracy na podstawie umowy o pracę>>”.

Sprawa C-66/85 *Lawiere-Blum*:

“The terms ‘worker’ and ‘activity as an employed person’ define the sphere of application of one of the fundamental freedoms guaranteed by the treaty and for that reason must be given a broad interpretation; exceptions to and derogations from the principle of freedom of movement for workers, on the other hand, must be interpreted strictly.

Accordingly, where a national of a member state pursues as an employed person within the territory of another member state activities which may in themselves be regarded as effective and genuine work, the fact that he claims financial assistance payable out of the public funds of the latter member state in order to supplement the income he receives from those activities does not exclude him from the provisions of community law relating to freedom of movement for workers.”

Również obywatel państwa członkowskiego zatrudniony na stanowisku objętym specjalnym statusem prawa międzynarodowego, np. pracownik Europejskiej Agencji Kosmicznej, powinien być uznany za pracownika migrującego w rozumieniu art. 39 TWE, jak stwierdził ETS w sprawie przeciwko Ministrowi Edukacji i Nauki Królestwa Niderlandów (sprawa łączona C-389/87 i 390/87, *G.B.C. Echternach and A. Moritz vs Minister van Onderwijs en Wetenschappen*). Nie wymaga się również, aby pracodawca prowadził działalność nastawioną na zysk, mimo że pojęcie pracownika związane jest z aktywnością zarobkową.

pracownik najemny i prowadzenia tej działalności na terytorium innego Państwa Członkowskiego zgodnie z przepisami ustawowymi, wykonawczymi i administracyjnymi dotyczącymi zatrudniania obywateli tego państwa.” Jednocześnie rozporządzenie wyłącza te przepisy państwa członkowskiego, które w sposób bezpośredni lub pośredni mogłyby dyskryminować pracownika migrującego.

Walka z dyskryminacją i równość traktowania pracowników, obejmująca zakaz różnicowania w otrzymywaniu korzyści socjalnych⁶⁷ wynikających z ich zatrudnienia w jednym z państw członkowskich UE jest wyrazem przemian w unijnej polityce społecznej, która staje się coraz bardziej wyrazistą i wieloaspektową, ewoluując od ukierunkowania na walkę z dumpingiem społecznym, poprzez uwzględnianie bezpieczeństwa socjalnego ujmowanego przez pryzmat praw człowieka, po definiowanie polityki społecznej jako elementu zrównoważonego rozwoju gospodarczego⁶⁸. Zwalczeniu dyskryminacji pracowników migrujących Unia Europejska poświęca szereg aktów o charakterze *soft law*⁶⁹.

---

⁶⁷ Przy czym korzyści socjalne w orzecznictwie ETS są szeroko interpretowane, obejmują m.in. naukę w szkole wyższej – zob. Traktat o Unii Europejskiej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz, red. Zdzisław Brodecki, Warszawa 2006, str. 207.

⁶⁸ Prawo Unii Europejskiej (red. J. Barcz), Warszawa 2004, str. 885 i nast.

⁶⁹ Dyrektywa Rady z dnia 5 marca 1962 r. w sprawie swobodnego podejmowania specjalistycznej pracy w dziedzinie energii atomowej (Dz. U. UE L 62). Rada Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej uznała swobodę podejmowania specjalistycznej pracy za warunek osiągnięcia celów Wspólnoty. Państwa Członkowskie zostały zobowiązane do zniesienia wszelkich ograniczeń ze względu na przynależność narodową. Pojęcie „specjalistyczna praca”, zgodnie z art. 2 ww. dyrektywy, odnosi się m.in. do badań dotyczących energii atomowej w dziedzinach wymienionych w załączniku 1 do Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej. Państwa członkowskie zobowiązane zostały do podjęcia wszelkich środków koniecznych w celu automatycznego udzielania zezwoleń wymaganych w celu wykonywania prac określonych w Dyrektywie.

Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. U. UE 2000, L 180, s. 22). Dyrektywa ta zakazuje dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne w zakresie m.in. warunków dostępu do zatrudnienia, do prowadzenia działalności na własny rachunek oraz uprawiania zawodu, warunków zatrudnienia i pracy, wstępowania i działania w organizacjach pracowników lub jakiejkolwiek organizacji, której członkowie wykonują określony zawód, łącznie z korzyściami jakie dają takie organizacje, ochrony społecznej, łącznie z zabezpieczeniem społecznym i opieką zdrowotną, świadczeń społecznych.

Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. U. UE L 303, s. 16). Celem niniejszej dyrektywy jest wyznaczenie ogólnych ram dla walki z dyskryminacją ze względu na religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną w odniesieniu do zatrudnienia i pracy, w celu realizacji w Państwach Członkowskich zasady równego traktowania.

Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz. U. UE L 04, s. 158). Dyrektywa określa warunki regulujące korzystanie z prawa swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich przez obywateli Unii i członków ich rodzin.

Dla omówienia przepisów krajowych dotyczących mobilności cudzoziemców należy dokonać podziału na przepisy dotyczące cudzoziemców będących obywatelami państw członkowskich Unii Europejskiej oraz cudzoziemców obywateli państw trzecich.

Wjazd na terytorium Polski, pobyt oraz wyjazd obywateli Unii Europejskiej i ich rodzin reguluje *ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin* (Dz. U. Nr 144, poz. 1043 oraz z 2007 r. Nr 7, poz. 20)⁷⁰.

Do wjazdu do Polski wymagane jest od obywatela UE posiadanie ważnego dokumentu podróży lub innego ważnego dokumentu potwierdzającego jego tożsamość.

Członek rodziny obywatela UE, sam nie będący obywatelem UE, może wjechać do Polski na podstawie ważnego dokumentu podróży oraz wizy⁷¹. Istotnym jest, że wizę wydaje się niezwłocznie po złożeniu wniosku, zapewniając członkowi rodziny wszelkie dopuszczalne przez przepisy prawa ułatwienia w uzyskiwaniu wizy (art. 10 ust. 3 ww. ustawy).

Odmowa wjazdu na terytorium Polski obywatelowi UE lub członkowi jego rodziny nie będącemu obywatelem UE może nastąpić w przypadku, gdy znajdują się oni w wykazie cudzoziemców, których pobyt w Polsce jest niepożądany⁷² lub nie posiadają dokumentu uprawniającego do wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 11 ust. 1 pkt 1 – 2 ww. ustawy).

Obywatel UE chcący spędzić w Polsce powyżej trzech miesięcy musi spełniać jeden z warunków określonych w art. 16 ust. 1 *ustawy o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin*:

---

⁷⁰ W rozumieniu ustawy obywatelami Unii Europejskiej są obywatele państwa członkowskiego Unii Europejskiej, obywatele państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, obywatele Konfederacji Szwajcarskiej (art. 2 pkt 3 *ustawy o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin*).

⁷¹ Obowiązek wizowy, w przypadku pobytów nie dłuższych niż trzy miesiące łącznie, nie dotyczy części państw (m.in. Japonia, Kanada, Singapur, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej) wymienionych w załączniku nr II do *rozporządzenia Rady (WE) nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 r. wymieniającego państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wizy podczas przekraczania granic zewnętrznych oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu* (Dz. Urz. UE L 81, s. 1), zmienionego *rozporządzeniem Rady (WE) nr 2414/2001 z dnia 7 grudnia 2001 r. zmieniającym rozporządzenie Rady (WE) nr 539/2001* (Dz. Urz. UE L 327, s. 1) oraz *rozporządzeniem Rady (WE) nr 453/2003 z dnia 6 marca 2003 r. zmieniającym rozporządzenie (WE) nr 539/2001* (Dz. Urz. UE L 69, s. 10).

Załącznik nr I do ww. rozporządzenia zawiera listę krajów, których obywatele obowiązani są do posiadania wizy, na liście tej figuruje m.in. Ukraina.

Wiza nie jest wymagana, jeśli osoba posiada kartę pobytu lub wydany przez inne państwo członkowskie UE dokument odpowiadający karcie pobytu lub karcie stałego pobytu, zgodnie z art. 9 ust. 3 pkt 2 omawianej ustawy.

⁷² Wykaz prowadzony na podstawie art. 124 pkt 4 *ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach* (Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 oraz z 2007 r. Nr 120, poz. 818).

- być pracownikiem lub osobą pracującą na własny rachunek na terytorium Polski (pkt 1);
- być objętym powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym albo być osobą uprawnioną do świadczeń opieki zdrowotnej i posiadać wystarczające środki finansowe do utrzymania siebie i członków rodziny na terytorium Polski, tak aby nie stanowić obciążenia dla pomocy społecznej (pkt 2);
- studiować lub odbywać szkolenie zawodowe w Polsce i być objętym powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym albo być osobą uprawnioną do świadczeń opieki zdrowotnej i posiadać wystarczające środki finansowe do utrzymania siebie i członków rodziny na terytorium Polski, tak aby nie stanowić obciążenia dla pomocy społecznej (pkt 3);
- być małżonkiem obywatela polskiego (pkt 4).

Należy uznać, że interpretacja art. 16 ust. 1 pkt 3 ww. ustawy powinna być rozszerzająca wobec braku dookreślenia charakteru studiów i obejmować oprócz studiów pierwszego, drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich także studia doktoranckie. Ponadto, cytowany przepis nie odnosi się do istotnych z punktu widzenia mobilności form studiów i szkoleń, na które mogą być przyjmowani cudzoziemcy, tj. staży habilitacyjnych i staży naukowych, wskazanych w § 1 ust. 1 pkt 4 i 5 omawianego już *rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w sprawie podejmowania i odbywania przez cudzoziemców studiów i szkoleń oraz ich uczestnictwa w badaniach naukowych i pracach rozwojowych*.

Uzyskane przez cudzoziemca – obywatela UE prawo do pobytu przez okres dłuższy niż trzy miesiące, rozciąga się na członków jego rodziny.

Obywatel UE, przy pobycie dłuższym niż trzy miesiące, ma obowiązek zarejestrować swój pobyt, a członek jego rodziny nie będący obywatelem UE uzyskać kartę pobytu. Zarejestrowanie pobytu i wydanie zaświadczenia o zarejestrowaniu pobytu obywatela UE dokonuje się niezwłocznie⁷³.

---

⁷³ Przy rejestracji pobytu lub wydaniu karty pobytu dla członka rodziny, do wniosku należy dołączyć, zgodnie z § 3 ust. 1 *rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie wniosków i dokumentów w sprawach prawa pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli Unii Europejskiej i członków ich rodzin* (Dz. U. Nr 154, poz. 1105):

- w przypadku pracowników (art. 16 ust. 1 pkt 1 ww. ustawy) wymagane jest pisemne oświadczenie pracodawcy lub podmiotu upoważnionego do powierzenia obywatelowi Unii Europejskiej wykonywania pracy o zamiarze powierzenia mu wykonywania pracy lub zaświadczenie o wykonywaniu pracy;
- w przypadku objęcia powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym albo uprawnienia do świadczeń opieki zdrowotnej i posiadania wystarczających środków finansowych do utrzymania siebie i członków rodziny na terytorium Polski, tak aby nie stanowić obciążenia dla pomocy społecznej (art. 16 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy)

Pomimo niedogodności wynikających z konieczności składania wniosków w języku polskim lub w języku obcym z tłumaczeniem na język polski sporządzonym przez tłumacza przysięgłego – art. 7 ustawy o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, sama ustawa nie stwarza przeszkód w swobodnym przemieszczaniu się cudzoziemców – obywateli państw członkowskich na terytorium Polski.

Z powyższych przepisów wyłania się sprzyjający mobilności obraz możliwości podejmowania przez cudzoziemców będących obywatelami UE pracy naukowej, studiów i staży w Polsce.

Osobną grupą unijnych przepisów są regulacje dotyczące naukowców z państw trzecich.

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady (2005/761/WE) z dnia 28 września 2005 r. w celu ułatwienia wydawania przez Państwa Członkowskie jednolitych wiz krótkoterminowych dla naukowców z państw trzecich podróżujących w ramach Wspólnoty w celu prowadzenia badań naukowych (Dz. U. UE L 5, s. 289) podkreśla, że „globalizacja gospodarki wymaga większej mobilności naukowców”, zwracając się do państw członkowskich o podjęcie działań ułatwiających naukowcom pochodzącym spoza Unii Europejskiej wjazd na jej teren w celu prowadzenia badań naukowych.

Szereg postulatów pod adresem państw członkowskich w zakresie: przyjmowania osób w celu prowadzenia badań naukowych⁷⁴, dokumentów pobytowych⁷⁵, łączenia rodzin

---

dokument poświadczający objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym lub uprawnienie do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej oraz dowód potwierdzający posiadanie wystarczających środków do utrzymania siebie i członków rodziny;

- w przypadku studiów (art. 16 ust. 1 pkt 3 ww. ustawy) zaświadczenie uczelni o przyjęciu na studia, dokument potwierdzający objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym lub uprawnienie do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej, pisemne oświadczenie o posiadaniu wystarczających środków finansowych lub dowód potwierdzający ich posiadanie.

Dowodami potwierdzającymi posiadanie wystarczających środków finansowych do utrzymania siebie i członków mogą być w szczególności: karta kredytowa, zaświadczenie o posiadaniu środków płatniczych w banku lub innej instytucji finansowej, potwierdzone pieczęcią i podpisem upoważnionego pracownika banku lub tej instytucji.

Ustawa nie wyklucza możliwości uwiarygodnienia posiadania środków finansowych przez wykazanie, że obywatel UE uzyskał stypendium lub staż.

⁷⁴ Wspieranie przyjmowania naukowców na obszar Wspólnoty poprzez zapewnianie im sprzyjających warunków do prowadzenia badań naukowych, najlepiej zwalniając ich z wymogu uzyskania pozwolenia na pracę lub poprzez automatyczne lub przyspieszone wydawanie pozwoleń na pracę; niestosowanie kwot ograniczających przyjmowanie obywateli państw trzecich na stanowiska naukowe; zagwarantowanie obywatelom państw trzecich możliwości pracy w charakterze naukowców, w tym możliwości, w miarę potrzeby, przedłużania lub odnawiania pozwoleń na pracę.

⁷⁵ Wydawanie, możliwie jak najszybciej, dokumentów pobytowych dla celów prowadzenia badań naukowych w odpowiedzi na wnioski obywateli państw trzecich oraz ułatwianie stosowania procedur przyspieszonych; zagwarantowanie obywatelom państw trzecich pracującym w charakterze naukowców przedłużenia ważności

ułatwianie i wspieranie przyjazdu członków rodzin poprzez zapewnianie im sprzyjających warunków i procedur, współpracy operacyjnej⁷⁶ zawiera *zalecenie Rady (2005/762/WE) z dnia 12 października 2005 r. dotyczące ułatwienia przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych we Wspólnocie Europejskiej* (Dz. U. UE L 5, s. 26).

Dyrektywa Rady 2005/71/WE z dnia 12 października 2005 r. w sprawie szczegółowej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych (Dz. U. UE L 5, s. 289) dotyczy pobytów dłuższych niż trzy miesiące w celu prowadzenia projektu badawczego na podstawie umowy o przyjęciu zawartej z instytucją badawczą (przy czym, zgodnie z art.3 ust. 2 lit. d, wyłączeni z zakresu stosowania dyrektywy są naukowcy oddelegowani przez instytucję badawczą do innej instytucji badawczej w innym państwie członkowskim). Celem jej jest sprawienie, aby Wspólnota stała się bardziej atrakcyjna dla naukowców z całego świata oraz wzmocnienie jej pozycji jako międzynarodowego centrum badań naukowych⁷⁷.

Dyrektywa określa wymogi, jakie musi spełniać naukowiec oraz przyjmująca go instytucja badawcza, procedurę przyjmowania naukowców, przede wszystkim zaś prawa naukowców obejmujące zwłaszcza zasadę równego traktowania (jak obywateli państwa przyjmującego).

Odzwierciedlenie postulatów zawartych w ww. dyrektywach znajduje się w *ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach* (Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 oraz z 2007 r. Nr 7, poz. 20). Przy czym istotne zmiany wprowadzone zostały przez *ustawę z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2007 r. Nr 120, poz. 818), która weszła w życie 20 lipca 2007 r. wprowadzając do *ustawy o cudzoziemcach* pojęcia „badania naukowe”, „naukowiec”, „placówka naukowa” oraz rozwiązania służące mobilności naukowców – cudzoziemców.

Zgodnie z art. 13 ust. 1 *ustawy o cudzoziemcach* obcokrajowiec może przekroczyć granicę oraz przebywać na terytorium Polski, jeżeli posiada ważny dokument podróży oraz wizę. Cudzoziemiec musi również wykazać, że posiada środki finansowe niezbędne do pokrycia m.in. wjazdu, pobytu, przejazdu i wyjazdu z Polski.

---

dokumentów pobytowych; stopniowe angażowanie organizacji naukowych w procedurę przyjmowania naukowców.

⁷⁶ Ułatwienie naukowcom dostępu do odpowiednich informacji i wspieranie ich udostępniania we wszystkich odpowiednich źródłach informacji; promowanie sieci osób kontaktowych we właściwych organach administracyjnych; zachęcanie organizacji naukowych do rozwijania takich sieci; informowanie Komisji o krokach podjętych w celu ułatwienia przyjmowania naukowców z państw trzecich.

⁷⁷ W preambule ww. dyrektywy znalazło się sformułowanie, że istotne jest również wspieranie mobilności naukowców będących obywatelami UE w celu prowadzenia badań naukowych w ramach Unii, w szczególności naukowców z Państw Członkowskich, które przystąpiły do Unii w 2004 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 września 2003 r. w sprawie wysokości środków finansowych, które powinien posiadać cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, i dokumentów, które mogą potwierdzić posiadanie tych środków oraz cel przekroczenia granicy (Dz. U. Nr 178, poz. 1748) w § 5 określa, że cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Polski w celu podjęcia lub kontynuowania studiów, uczestnictwa w badaniach naukowych lub szkoleniach powinien posiadać 1 600 zł (albo równowartość w walutach obcych) na pokrycie kosztów zakwaterowania i wyżywienia przez okres pierwszych 2 miesięcy pobytu oraz 300 zł (albo równowartość w walutach obcych) na pokrycie kosztów leczenia na każdy dzień pobytu przez okres miesiąca od dnia wjazdu do Polski.

Dokumentami poświadczającymi posiadanie wystarczających środków finansowych jest zaświadczenie z banku mającego siedzibę w Polsce, potwierdzone pieczęcią i podpisem upoważnionego pracownika banku, wystawione najpóźniej na miesiąc przed przekroczeniem granicy.

Powyższe jest niewątpliwym utrudnieniem, lecz cudzoziemiec może wykazać posiadanie środków finansowych poprzez przedstawienie zaproszenia, które może wystawić obywatel polski, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, mająca siedzibę na terytorium Polski. W takim przypadku zaproszenie powinno zawierać zobowiązanie zapraszającego do pokrycia kosztów związanych z pobytem i wyjazdem, w tym kosztów ewentualnego leczenia oraz wydalenia z Polski (art. 16 ust. 2 pkt 4 ww. ustawy)⁷⁸. Potwierdzeniem środków na zakwaterowanie i wyżywienie jest również dokument potwierdzający przyznanie stypendium. Posiadanie środków na pokrycie kosztów leczenia może być również potwierdzone dokumentem potwierdzającym pokrycie przez ubezpieczyciela kosztów leczenia na terytorium Polski.

Dokumentem potwierdzającym cel przekroczenia granicy jest zaświadczenie o przyjęciu na studia, uczestniczeniu w badaniach naukowych lub szkoleniu.

Z obowiązku uzasadniania celu wjazdu do Polski, okoliczności pobytu, przedstawiania dokumentów potwierdzających, poświadczania posiadania niezbędnych środków są, co do zasady zgodnie z art. 15 ust. 3 ww. ustawy, zwolnieni cudzoziemcy, którzy przekraczają granicę na podstawie umów międzynarodowych (jeżeli te przewidują zwolnienie z obowiązku posiadania środków finansowych), wizy pobytowej w celu wykonywania pracy.

---

⁷⁸ *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 sierpnia 2003 r. w sprawie wzoru zaproszenia i wzoru formularza wniosku o wpisanie zaproszenia do ewidencji zaproszeń (Dz. U. Nr 150, poz. 1459).*

Dlatego w umowach podpisywanych przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, o których mowa w art. 41 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, powinno być przewidywanie zwolnienia naukowców cudzoziemców z tego obowiązku. Dotyczy to również umów podpisywanych, na zasadach ogólnych, przez ministra właściwego do spraw nauki.

Zgodnie z art. 26 *ustawy o cudzoziemcach* wizę wydaje się m.in. jako wizę pobytową w celu wykonywania pracy, naukowym, szkoleniowym, dydaktycznym.

Cudzoziemcowi, który:

- posiada przyrzeczenie lub przedłużenie przyrzeczenia wydania zezwolenia na pracę⁷⁹,
- przybywa lub przebywa w Polsce w celu podjęcia lub kontynuacji stacjonarnych studiów doktoranckich, także w przypadku, gdy podjął je w innym państwie członkowskim UE⁸⁰,
- jest naukowcem, pragnącym prowadzić badania naukowe na podstawie umowy o przyjęciu w celu realizacji projektu badawczego, zawartej z placówką naukową zatwierdzoną przez ministra właściwego do spraw nauki⁸¹,
- posiada dokument pobytowy określony w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1030/2002 z dnia 13 czerwca 2002 r. ustanawiający jednolity wzór dokumentów pobytowych dla obywateli państw trzecich (Dz. Urz. UE L 157, s. 1) z adnotacją „naukowiec”, wydany przez inne państwo członkowskie UE, jeżeli umowa o przyjęciu w celu realizacji projektu badawczego zawarta z właściwą placówką naukową tego państwa, przewiduje przeprowadzenie badań naukowych w Polsce,

udziela się zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony.

Cudzoziemiec, w ww. sytuacjach, powinien posiadać ubezpieczenie zdrowotne lub potwierdzenie pokrycia przez ubezpieczyciela kosztów leczenia w Polsce oraz stabilne i regularne źródło dochodu wystarczającego na pokrycie kosztów utrzymania siebie i członków rodziny (art. 53b ww. ustawy).

W przypadku udzielenia zezwolenia na osiedlenie na czas oznaczony w karcie pobytu cudzoziemca wpisuje się adnotację „naukowiec” (art. 76 ust. 1 pkt 8).

---

⁷⁹ Nie stosuje się do cudzoziemca zamierzającego prowadzić badania w ramach studiów doktoranckich; oraz oddelegowanego przez placówkę naukową z siedzibą w państwie członkowskim UE do polskiej placówki naukowej.

⁸⁰ J.w.

⁸¹ Przepis jest niejasny. Ustawa zawiera definicję placówki naukowej, która nie pokrywa się z definicją jednostki naukowej z ustawy o zasadach finansowania nauki, por. art. 3 pkt 10 ustawy o cudzoziemcach oraz art. 2 pkt 9 *ustawy o zasadach finansowania nauki*.

Ostatnia nowelizacja *ustawy o cudzoziemcach*⁸² wprowadziła rozwiązania mające sprzyjać mobilności cudzoziemców. Zgodnie z art. 60a – 60d omawianej ustawy placówka naukowa mająca siedzibę w Polsce może zawrzeć z naukowcem umowę o przyjęciu w celu realizacji projektu badawczego. Placówka naukowa musi uprzednio zwrócić się do ministra właściwego do spraw nauki z wnioskiem o zatwierdzenie jej, jako jednostki mogącej przyjmować cudzoziemców.

Umowa o przyjęciu w celu realizacji projektu badawczego może posiadać formę umowy o pracę, umowy o dzieło lub umowy zlecenia, w której naukowiec zobowiązuje się do uczestniczenia w realizacji projektu badawczego, a placówka naukowa do stworzenia mu warunków do realizacji jego zobowiązania. Umowa ta w szczególności określa wynagrodzenie naukowca oraz warunki jego pracy.

Podstawą do zawarcia umowy o przyjęciu w celu realizacji projektu badawczego jest:

- zaakceptowanie projektu badawczego przez właściwe organy placówki naukowej,
- posiadanie przez cudzoziemca – naukowca wystarczających środków finansowych na pokrycie kosztów pobytu i powrotu oraz posiadanie ubezpieczenia zdrowotnego lub potwierdzenie pokrycia przez ubezpieczyciela kosztów leczenia na terytorium Polski.

Możliwość zatrudniania cudzoziemców przewidują wszystkie wyżej omawiane ustawy dotyczące nauki i szkolnictwa wyższego: *Prawo o szkolnictwie wyższym; o Polskiej Akademii Nauk; o jednostkach badawczo-rozwojowych*.

Odwołując się do już wspomnianych przepisów dotyczących zatrudniania na uczelniach, w kontekście cudzoziemców należy dodać, że zgodnie z art. 109 ust. 3 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*: zatrudnienie cudzoziemca w charakterze nauczyciela akademickiego nie wymaga uzyskania zezwolenia i zgody organu zatrudnienia⁸³. Zgody i zezwolenia nie wymaga również powierzenie cudzoziemcowi pracy zarobkowej w ramach kształcenia i wychowywania studentów, prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych, rozwijania twórczości naukowej albo artystycznej.

---

⁸² Wspominana ustawa z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2007 r. Nr 120, poz. 818).

⁸³ Art. 109 ust. 3 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* stanowi jeden z wyjątków od obowiązku uzyskania zezwolenia na pracę wydanego przez wojewodę właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy, o którym mowa w art. 87 ust. 1 pkt 7 *ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz. U. Nr 99, poz. 1001, z późn. zm.)

Cudzoziemiec będący nauczycielem akademickim podlega obowiązkowi ubezpieczeń społecznych i ubezpieczeń zdrowotnych, a także korzysta z uprawnień przewidzianych w *ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym* oraz innych uprawnień na tych samych zasadach co nauczyciele akademicy będący obywatelami polskimi (art. 109 ust. 4).

Ponadto, *ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym* uprawnia rektora do odstąpienia od wymogu, aby osoba nie będąca obywatelem polskim zatrudniana na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub profesora wizytującego posiadała stopień naukowy doktora habilitowanego lub tytuł naukowy profesora (art. 115 ust. 4)⁸⁴.

Możliwość zatrudnienia osoby nie posiadającej obywatelstwa polskiego daje również art. 74 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk*. Cudzoziemcy mogą być zatrudniani jako pracownicy naukowcy placówek Akademii bez konieczności uzyskania stosownego zezwolenia lub zgody. W przeciwieństwie do przepisów regulujących zatrudnianie cudzoziemców na uczelniach, cudzoziemcy zatrudniani w placówkach naukowych Akademii mogą zajmować stanowiska nie tylko profesorskie.

Cudzoziemcy, zgodnie z art. 8 *ustawy o Polskiej Akademii Nauk*, mogą również wchodzić w skład Akademii, obok członków krajowych, jako tzw. członkowie zagraniczni (kategoria ta obejmuje również obywateli polskich, stale mieszkających za granicą). Członkowie zagraniczni nie mogą jednak pełnić funkcji pochodzących z wyboru (art. 8 ust. 5) oraz nie mają głosu stanowiącego na Zebraniu Ogólnym Akademii (art. 15 ust. 2).

Ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych dopuszcza zatrudnienie w jednostce badawczo-rozwojowej osoby nie będącej obywatelem polskim, za zgodą rady naukowej, na podstawie umowy o pracę na czas określony na stanowisku profesora lub docenta (art. 33 ust. 5 pkt 2), musi jednak ona posiadać kwalifikacje równorzędne do tytułu naukowego lub stopnia doktora habilitowanego. W przypadku zatrudnienia w jednostce badawczo-rozwojowej muszą jednak zostać zachowane wymogi ogóle dotyczące zatrudniania cudzoziemców – jednakże § 2 pkt 24 *rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 sierpnia 2006 r. w sprawie wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę* (Dz. U. Nr 156, poz. 1116) zwolnił cudzoziemców wykonujących pracę jako pracownicy naukowcy w jednostkach badawczo-rozwojowych z obowiązku uzyskania zezwolenia na pracę.

---

⁸⁴ W kontekście art. 115 ust. 4 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* w związku z ust. 1 tego artykułu można uczynić uwagę, że cudzoziemcy znajdują się w uprzywilejowanej sytuacji. Obywatel polski musi bowiem legitymować się co najmniej stopniem doktora oraz posiadać znaczne i twórcze osiągnięcia w pracy naukowej, zawodowej i artystycznej, potwierdzone w trybie określonym w statucie uczelni (art. 115 ust. 1), podczas gdy wobec cudzoziemca rektor może odstąpić od ww. wymagań swoja arbitralną decyzją.

Do osób tych, w zakresie ich praw i obowiązków, stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące zatrudniania na stanowiskach nauczycieli akademickich osób nie będących obywatelami polskimi.

Wspomniany już rozdział IV *Współpraca międzynarodowa uczelni w zakresie kształcenia i badań naukowych ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* w art. 43 i 44 reguluje kwestie związane z podejmowaniem studiów doktoranckich i innych form kształcenia oraz uczestnictwa w badaniach naukowych i pracach rozwojowych osób niebędących obywatelami polskimi. Przepisy stanowią, że na zasadach obowiązujących obywateli polskich mogą podejmować i odbywać kształcenie oraz uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych:

- cudzoziemcy, którym udzielono zezwolenia na osiedlenie się,
- cudzoziemcy posiadający status uchodźcy nadany w Rzeczypospolitej Polskiej,
- cudzoziemcy korzystający z ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- pracownicy migrujący, będący obywatelami państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, jeżeli są lub byli zatrudnieni w Polsce, a także członkowie ich rodzin, jeżeli mieszkają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- cudzoziemcy, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich,
- cudzoziemcy, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony w związku z okolicznością, o której mowa w art. 53 ust. 1 pkt 7, 13 i 14 *ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach* (Dz. U. Nr 128, poz. 1175, z późn. zm.).

Cudzoziemcy, nie zaliczeni do jednej z ww. kategorii, mogą podejmować i odbywać kształcenie oraz uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych, o których mowa w ust. 1, na podstawie:

- umów międzynarodowych, na zasadach określonych w tych umowach,
- umów zawieranych z podmiotami zagranicznymi przez uczelnie, na zasadach określonych w tych umowach,

- decyzji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub odpowiedniego ministra wskazanego w art. 33 ust. 2⁸⁵,
- decyzji rektora uczelni.

Jednakże ww. kategoriom osób, będących obywatelami państw członkowskich Unii Europejskiej lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, i członkom ich rodzin, nie przysługuje prawo do stypendium socjalnego, stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych, stypendium mieszkaniowego, stypendium na wyżywienie i zapomóg, w przypadku gdy posiadają środki finansowe niezbędne na pokrycie kosztów utrzymania podczas studiów (art. 43 ust. 5 ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym*).

Kwestie szczegółowe związane z odbywaniem studiów i szkoleń oraz pracą naukową cudzoziemców reguluje *rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w sprawie podejmowania i odbywania przez cudzoziemców studiów i szkoleń oraz ich uczestnictwa w badaniach naukowych i pracach rozwojowych* (Dz. U. Nr 190, poz. 1406), wydane na podstawie art. 44 ust. 1 ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym*⁸⁶. Rozporządzenie, w § 1 ust. 1, przewiduje możliwość przyjmowania cudzoziemców m.in. na studia doktoranckie, staże habilitacyjne i staże naukowe. Warunkiem uczestnictwa w badaniach naukowych i pracach rozwojowych jest uczestnictwo w takich badaniach lub pracach za granicą i posiadanie kwalifikacji wymaganych przez przyjmującą jednostkę. Rozporządzenie, w § 17, stanowi, że cudzoziemcy, którzy na uczelniach publicznych, placówkach PAN oraz w jednostkach badawczo-rozwojowych na zasadach odpłatności podejmują studia doktoranckie, staże habilitacyjne lub naukowe zobowiązani są do wnoszenia corocznych opłat w wysokości równowartości 3 000 euro.

---

⁸⁵ Tj. Ministra Obrony Narodowej, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, do spraw zdrowia, do spraw gospodarki morskiej.

⁸⁶ Rozporządzenie określa:

- formy studiów i szkoleń, na które mogą być przyjmowani cudzoziemcy,
- wymagania, jakie muszą spełniać cudzoziemcy ubiegający się o przyjęcie na studia, studia doktoranckie i szkolenia lub o uczestniczenie w badaniach naukowych i pracach rozwojowych, uwzględniając poziom wykształcenia odpowiedni do podjęcia danej formy studiów lub szkolenia, stan zdrowia i predyspozycje do studiów na określonych kierunkach oraz rodzaje dokumentów, które są obowiązani przedstawić,
- sposób ustalania wysokości stypendiów,
- sposób ustalania w uczelniach publicznych odpłatności za studia, studia doktoranckie, szkolenia i uczestniczenie w badaniach naukowych i pracach rozwojowych, uwzględniając planowane koszty kształcenia, możliwość obniżania i zwalniania z opłat i organy uprawnione do podejmowania decyzji w tych sprawach oraz sposób wnoszenia opłat i przypadki, w których opłaty podlegają zwrotowi.

2.5 Otoczenie administracyjne a mobilność naukowców

Jednym z ważnych czynników negatywnie wpływających na swobodny przepływ pracowników naukowych i rozwój ich kariery zawodowej jest istniejące otoczenie prawno-administracyjne, tak na poziomie europejskim, jak i krajowym. Brak informacji i wsparcia związanego z różnymi aspektami mobilności międzynarodowej, międzysektorowej czy instytucjonalnej ogranicza płynny rozwój kadr naukowych. W wielu krajach **mobilność jest postrzegana jako indywidualna sprawa naukowca**, a zmiana (nawet tymczasowa) miejsca pracy traktowana jest przez instytucje naukowe jako „zło konieczne” stwarzające wewnętrzne problemy. Szczególnie dotyczy to uczelni wyższych, w przypadku których wyjazd pracownika zaburza ustalony system dydaktyczny. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku przyjmowania zagranicznych naukowców na pobyty dłuższe, tzn. nie związane z okazyjnymi wykładami, spotkaniami czy udziałem w konferencjach. Prowadzenie przez nich badań w dłuższym okresie czasowym wiąże się koniecznością zatrudnienia, podpisania kontraktu, stworzenia miejsca pracy czy udzielenia pomocy przy uzyskaniu wizy, pozwolenia na pobyt czy tak „przyziemnych spraw” jak znalezienie mieszkania i odnalezienie się w obcym kulturowo i językowo społeczeństwie. Często tego typu obowiązki (włącznie z tworzeniem umów prawnych) spadają na pracownika naukowego danej instytucji, który zdecydował się na zaproszenie obcokrajowca czy wystąpienie o fundusze zagraniczne lub krajowe na prowadzenie projektu z partnerami zagranicznymi.

Większość krajów europejskich boryka się z problemem braku wystarczającej liczby „krajowych” naukowców i próbuje rozwiązać ten problem, między innymi poprzez zachęcanie obcokrajowców do prowadzenia badań w ich instytucjach naukowych i przedsiębiorstwach. Jak pokazują doświadczenia wielu krajów nie jest to łatwe zadanie, głównie ze względu na istniejącą strukturę nauki i otoczenie administracyjne. Oczywistym wyjątkiem jest tutaj Wielka Brytania, która nie ma problemów z przyjmowaniem naukowców. Przykładem na to mogą być niektóre konkursy na indywidualne stypendia 6.Programu Ramowego, w przypadku których prawie połowa aplikujących naukowców jako kraj goszczący wskazywała Wielką Brytanię. Natomiast na ten problem, już 1993 roku zareagował rząd Francji, który po otrzymaniu wyników zamówionego raportu⁸⁷, utworzył Fundację Kastlera⁸⁸, biorąc za wzór istniejącą od 1953 r. niemiecką Fundację Alexandra von

---

⁸⁷ Rapport : Sur l' Accueil et le Suivi des Scientifiques Etrangers en France; Proposition de Création d'une Fondation, 26 lipca 1993

⁸⁸ Fundacja Kastlera, Francja: <http://www.fnak.fr>

Humboldta⁸⁹. Fundacja pomaga przyjeżdżającym zagranicznym naukowcom, przed i w trakcie ich pobytu na terenie Francji, w różnych aspektach prawnych, administracyjnych i kulturowych, utrzymuje z nimi kontakt po zakończonym pobycie, a dzięki wprowadzonej w 1998 roku Karcie Naukowca (Carte de Chercheur Invité) gromadzi także dane statystyczne.

Działania na poziomie europejskim

Komisja Europejska podjęła konkretne kroki mające na celu stworzenie odpowiedniego otoczenia informacyjnego i administracyjnego wspierającego mobilność kadr naukowych. (aspekty strategiczne dotyczące polityki i zmian legislacyjnych zostały opisane w rozdziale 2.1 niniejszego raportu). Jednym z pierwszych ważnych działań było otwarcie, w lipcu 2003r., **Europejskiego Portalu dla Mobilnych Naukowców** (*The European Researchers' Mobility Portal*)⁹⁰. Jest to obecnie podstawowy instrument na poziomie europejskim gromadzący przede wszystkim oferty pracy i staży dla naukowców oraz informacje prawne i praktyczne rozwiązania związane z realizacją prac naukowo-badawczych w 33 krajach europejskich. Portal umożliwia instytucjom zamieszczanie ofert pracy, a indywidualnym naukowcom swoich CV; dzięki temu łatwiej jest obu stronom nawiązać kontakt i znaleźć tak pracownika, jak i ciekawe miejsce badań. Prezentowana jest na nim także polityka dotycząca mobilności naukowców (np. Europejska Karta i Kodeks postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych), a także strony internetowe przygotowane przez kraje trzecie zachęcające europejskich naukowców do prowadzenia prac badawczych w tamtejszych instytutach badawczych. Uzupełnieniem portalu są strony internetowe przygotowane przez ponad 30 państw europejskich. Ich głównym zadaniem jest prezentowanie krajowych przepisów i różnych aspektów kulturowych i administracyjnych związanych z przyjazdem i pobytem w danym kraju. **Średnia miesięczna liczba wejść na europejski Portal wynosi około 270 tys.** i stale rośnie.

Dzięki inicjatywie i finansowemu wsparciu KE, w 2004 roku rozpoczęła swoją działalność **Europejska Sieć Centrów Informacji dla Naukowców - ERA-MORE** (European Research Area- MOre REsearchers), którą obecnie tworzy około 200 centrów znajdujących się w różnych instytucjach krajów europejskich. Podstawowym ich zadaniem jest udzielanie informacji i pomocy zagranicznym naukowcom oraz ich rodzinom w różnych aspektach związanych z przyjazdem, pobytem i podjęciem pracy w kraju goszczącym, bez względu na rodzaj programu, instytucje przyjmującą czy charakter zatrudnienia. Przez

---

⁸⁹ Fundacja Alexandra von Humboldta, Niemcy: <http://www.humboldt-foundation.de>).

⁹⁰ http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm

pierwsze trzy lata KE współfinansowała działania każdej utworzonej krajowej sieci. Obecnie prowadzi działania koordynacyjno-promocyjne na poziomie europejskim organizując między innymi spotkania, szkolenia i grupy robocze dla członków ERA-MORE. Od września do grudnia 2006 r. zebrano dane statystyczne dotyczące udzielonej pomocy przez pracowników sieci, z których wynika, że w tym 3 miesięcznym okresie, **pomocy udzielono około 17 tys. naukowców odpowiadając na 25 tys. różnych pytań.** Dane te pokazują jak ważne dla wspierania mobilności kadry naukowej na terenie Europy było utworzenie centrów oraz to, że pomimo wielu działań, bariery administracyjno-prawne są wciąż rzeczywistym problemem dotyczącym bezpośrednio naukowców.

Działania na poziomie krajowym

Do roku 2004 jedynym źródłem informacji i pomocy dla mobilnych badaczy były działania współpracy międzynarodowej poszczególnych jednostek naukowych, przy czym zajmowały się one obsługą własnych pracowników lub osób przyjeżdżających do danej instytucji. Pomoc ta z reguły polegała na kupnie biletu czy rezerwacji hotelu dla pracowników uczestniczących w różnego rodzaju krótkich wyjazdach, typu konferencja czy spotkanie projektowe. Sytuacja zaczęła się zmieniać w momencie zwiększenia uczestnictwa Polski w międzynarodowych programach badawczych, przede wszystkim w tych instytucjach, które realizowały projekty badawczo-szkoleniowe Marie Curie finansowane ze środków ramowych programów badawczych UE. Tego typu projekty wymagają bowiem przyjmowania lub wysyłania naukowców na dłuższe okresy czasu, podpisywania z nimi umów zgodnych z wymaganiami stawianymi przez UE oraz stosowania przepisów krajowych związanych z zatrudnianiem pracowników (podatki, ubezpieczenia społeczne i zdrowotne).

Pomimo zwiększającego się udziału polskich instytucji w projektach Marie Curie i innych programach międzynarodowych, rosnącej liczby wyjazdów polskich naukowców na zagraniczne staże oraz coraz liczniejszych przyjazdów do Polski naukowców zagranicznych na dłuższe pobyty, sytuacja w zakresie udzielania pomocy naukowcom w niewielkim stopniu uległa zmianie. **W większości przypadków instytucje naukowe nie są przygotowane do obsługi, tak administracyjnej, jak i prawnej rosnącej liczby wyjazdów i przyjazdów kadry naukowej.** W dalszym ciągu część obowiązków spada na pracowników naukowych, którzy zdecydowali się na udział w międzynarodowych projektach badawczych i szkoleniowych. Obciążenie w tym zakresie działa zniechęcająco na pracowników, których celem powinno być prowadzenie badań, a nie rozwiązywanie problemów związanych np. z taką czy inną formą konstruowania kontraktu zgodnego z przepisami krajowymi i unijnymi.

Tym bardziej, iż polski system prawny jest niespójny, przepisy często ulegają zmianie, regulacje dotyczące tego samego aspektu znajdują się w różnych aktach.

Trzeba jednak zauważyć, że powoli sytuacja ulega zmianie, a niektóre instytucje zaczynają podejmować systemowe działania w zakresie obsługi prawnej, tym bardziej, że odpowiedzialność, również finansowa, np. za źle skonstruowane umowy z indywidualnymi naukowcami spada na daną instytucję, jako pracodawcę, a nie jej pracownika. Braki w zakresie wyspecjalizowanej obsługi administracyjno-prawnej i polityki w tym zakresie będą coraz mocniej dotykały poszczególne instytucje ze względu na zapisy znowelizowanej ustawy o cudzoziemcach⁹¹, kiedy to część działań **związanych z wydawaniem pozwoleń na pobyt dla naukowców i studentów z krajów trzecich będą musiały przedsięwziąć polskie instytucje naukowe** (Zobacz rozdział 2.2).

W związku z powyższym istnieje pilna konieczność tworzenia wyspecjalizowanych komórek zajmujących się obsługą mobilnych naukowców oraz wzmocnienia i skoordynowania działań służb administracyjnych, finansowych, kadrowych i prawnych w poszczególnych placówkach badawczych. Sprawna obsługa projektów międzynarodowych, w tym przyjeżdżających zagranicznych naukowców, będzie miała wpływ na dalszy ich rozwój kadrowy i pozyskiwanie funduszy ze źródeł zewnętrznych na prowadzenie badań naukowych. Obecnie większość instytucji, a szczególnie uczelni wyższych jest głównie zainteresowana pozyskiwaniem środków z funduszy strukturalnych, które dają możliwość zniwelowania zapaści infrastrukturalnej. Wydaje się jednak, że równolegle należy wzmacniać międzynarodową współpracę badawczą, tym bardziej, że obecnie ma miejsce konsolidacja współpracy sfery B+R na poziomie europejskim i za parę lat będzie trudno ponownie zaistnieć na forum międzynarodowym. Należy także pamiętać o tym, że większość krajów europejskich borykających się z problemem braku kadry naukowej podejmuje wiele działań w obszarze finansowym, prawnym i administracyjnym celem zachęcenia zagranicznych naukowców do prowadzenia badań w ich placówkach naukowych.

Kolejnym problemem jest niewystarczająca promocja badań naukowych i osiągnięć polskich naukowców i instytucji. Szczególnie widoczny jest **brak aktualizowanych informacji na stronach internetowych polskich placówek badawczych**, głównie uczelni, skierowanych do zagranicznych partnerów czy zachęcających obcokrajowców do prowadzenia badań w Polsce lub realizacji wspólnych międzynarodowych projektów. W

---

⁹¹ Ustawa z dnia 24 maja 2007 o zmianie ustawy o o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw; Dz. U. 2007 r. Nr 120, poz. 818

dzisiejszej dobie, internet jest podstawowym źródłem danych, szczególnie w przypadku młodszego pokolenia naukowców, doktorantów oraz studentów. Sytuacja ta może mieć wpływ na problemy z rekrutacją naukowców, z jaką borykają się polscy partnerzy realizujący np. projekty badawczo-szkoleniowe w programach ramowych UE. Należy tutaj podkreślić, że inaczej wygląda sytuacja **studentów** biorących udział w europejskich programach wymiany, takich jak Erasmus czy Tempus. Odpowiednie informacje (w językach obcych) znajdują się na stronach internetowych polskich uczelni biorących udział w wymianie, odnoszących się do oferty edukacyjnej i udzielanej indywidualnej pomocy. Jest to związane z długoletnim udziałem w tego typu programach, jak i z większą liczbą osób biorących w nich udział.

Polska Sieć Centrów Informacji dla Naukowców i Portal dla Mobilnych Naukowców

Indywidualnym polskim i zagranicznym naukowcom, administracji poszczególnych instytucji oraz osobom realizującym międzynarodowe projekty badawcze od 2004 roku pomocy udziela nowoutworzona struktura, czyli **Polska Sieć Centrów Informacji dla Naukowców (CIN)**, która także odpowiada za powstanie i funkcjonowanie **dwujęzycznego** (jęz. polski i angielski) **Polskiego Portalu dla Mobilnych Naukowców**⁹². Obie inicjatywy są efektem działań zaproponowanych przez KE w 2003 r. Polska sieć jest członkiem europejskiej sieci ERA-MORE, opisanej powyżej. Do stycznia 2007 r. sieć finansowana była ze środków KE⁹³ oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW). Obecnie koszty jej działania są pokrywane całkowicie przez środki asygnowane przez MNiSW na działalności KPK i Regionalnych Punktów Kontaktowych, wspierających realizację 7. Programu Ramowego.

Polska Sieć składa się z Krajowego Centrum Informacji dla Naukowców oraz 10 centrów regionalnych⁹⁴ i zatrudnia 13 osób, w tym 3 prawników⁹⁴. Prace sieci są koordynowane przez Krajowy Punkt Kontaktowy Programów Badawczych UE, który jest także łącznikiem pomiędzy KE, MNiSW oraz poszczególnymi centrami regionalnymi. Do zadań sieci należy:

- udzielanie konsultacji i pomocy administracyjno-prawnej związanej z przyjazdem, pobytem i zatrudnieniem w polskich instytucjach, jak też z różnymi aspektami w zakresie wyjazdu na zagraniczne staże naukowe przez polską kadrę naukową;

⁹² Polski Portal dla Mobilnych Naukowców: www.eracareers-poland.gov.pl

⁹³ Projekt europejski o akronimie: PL-MOC NETWORK i numerze: MOBI-CT-2004-003746

⁹⁴ Instytucje w których działają Centra Informacji dla Naukowców: Politechnika Gdańska, Politechnika Szczecińska, Fundacja Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Politechnika Wrocławska, Politechnika Śląska, Politechnika Krakowska, Instytut Agrofizyki PAN w Lublinie, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, IPPT PAN w Warszawie

- informowanie o ofertach stypendialnych, pracy i staży zagranicznych oraz propozycjach krajowych w tym zakresie;
- informowanie o polityce i działaniach związanych ze swobodnym przepływem pracowników naukowych na poziomie europejskim i krajowym;
- organizowanie szkoleń dedykowanym różnym grupom odbiorców (np. BWZ, indywidualni naukowcy, administracja, koordynatorzy i partnerzy międzynarodowych projektów badawczych) dotyczących aspektów prawnych mobilności naukowców oraz ofert wyjazdowych;
- współpraca z KE, siecią centrów ERA-MORE oraz informowanie i promowanie jej działań na arenie krajowej;
- współpraca z MNiSW, organami administracji publicznej (ZUS, NFZ, urzędy skarbowe) i innymi organizacjami (fundacje, ambasady);
- przygotowanie materiałów informacyjnych związanych z mobilnością naukowców, w tym promujących polski potencjał badawczy, np. broszura „*Poland step-by-step. Guide for foreign researchers*”⁹⁵, dostępna na polskim portalu;
- opracowywanie i uaktualnienia informacji, porad i rozwiązań prezentowanych w jęz. polskim i angielskim na Polskim Portalu dla Mobilnych Naukowców.

W trakcie dotychczasowej 3 letniej działalności⁹⁶ pracownicy Centrum **zorganizowali 113 szkoleń, spotkań i dni informacyjnych dla 6500 uczestników** oraz brali udział w licznych wydarzeniach organizowanych przez różne organizacje. W latach 2005-2006 udzielili odpowiedzi na pytania i problemy zgłoszone przez ponad **3 700 polskich naukowców, 745 obcokrajowców, 1220 polskich i 112 zagranicznych instytucji**. W ciągu dwóch lat (listopad 2004 - styczeń 2007) liczba użytkowników Polskiego Portalu wyniosła **przeszło 312 tys.** W chwili obecnej do kompetencji poszczególnych pracowników Polskiej Sieci Centrów Informacji dla naukowców nie tylko należą powyżej wymienione zadania przypisane ERA-MORE, ale także informowanie i pomoc przy realizacji projektów badawczo-szkoleniowych Marie Curie finansowanych w ramach programów ramowych.

W związku z coraz większym zainteresowaniem mobilnością pracowników naukowych, zmieniającymi się regulacjami prawnymi oraz zwiększaniem krajowych i międzynarodowych funduszy i programów wspierających mobilność naukowców jest konieczne zwiększenie

⁹⁵ Broszura: „*Poland step-by-step. Guide for foreign researchers*”, Krajowy Punkt Kontaktowy, Warszawa 2006 (ISBN 83-89-687-10-0)

⁹⁶ Projekt MOBI-CT-2004-003746: Publishable Final Activity Report for period 01.02.2004-31.01.2007

finansowych i kadrowych zasobów polskiej sieci oraz włączenie jej działań do polskiej strategii w zakresie mobilności kadry naukowej. Lawinowo rosnąca liczba pytań, tak ze strony polskich, jak i zagranicznych naukowców, administracji instytucji, KE oraz krajowych organów publicznych wyczerpuje zasoby polskiej sieci. Obecnie należy zastanowić się nad jej przyszłymi zadaniami i kompetencjami oraz strategią rozwoju.

3. Wspieranie mobilność kadry naukowej na poziomie krajowym

3.1 Wpływ mobilności na karierę naukową

Słabe strony polskiej nauki związane są z wieloma czynnikami. Do najważniejszych należą: niewystarczający poziom finansowania, niedostateczna ilość naukowców, rozproszenie potencjału naukowego i słabe związki nauki z gospodarką. Do tego należy dołożyć znikomą w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej mobilność polskich naukowców.

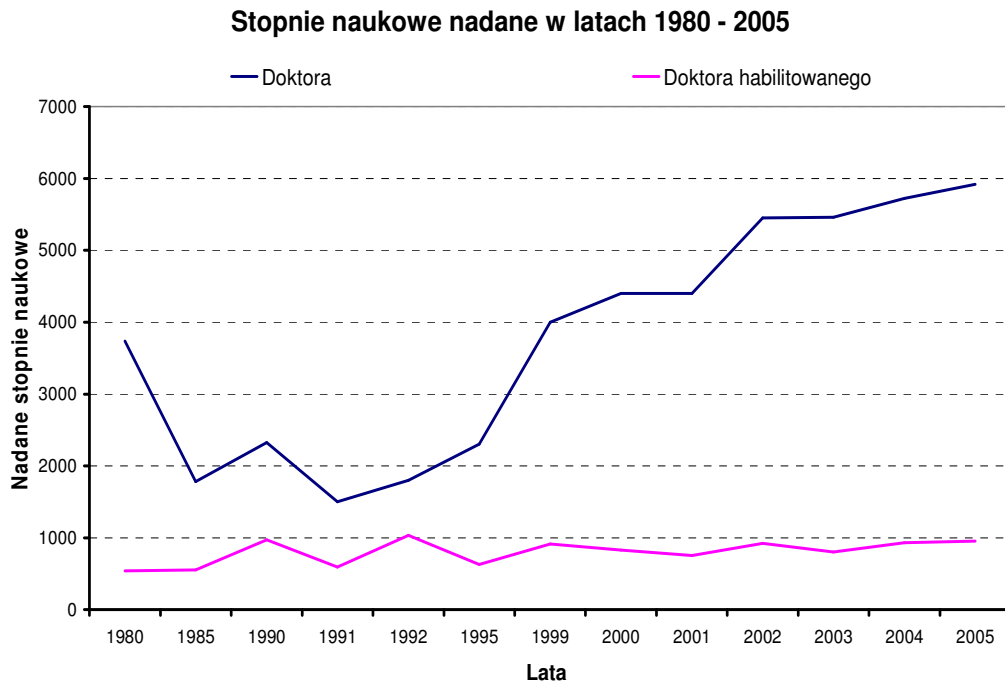
Europejska Karta Naukowca zaleca mobilność pracowników naukowych, podkreślając jej znaczenie dla rozwoju nauki i osobistego rozwoju kariery naukowców. Mobilność geograficzna, międzysektorowa oraz trans- i inter-dyscyplinarna jest bardzo istotnym sposobem poszerzenia wiedzy naukowej oraz wspierania rozwoju zawodowego naukowców na każdym etapie kariery⁹⁷. Pobyty naukowe w innym ośrodku badawczym czy to krajowym, czy też, przede wszystkim, zagranicznym odgrywają kluczową rolę w naukowym rozwoju pracowników. Także mobilność sektorowa ma dużą wartość dla rozwoju naukowego.

Z powodu niedostatecznej liczby naukowców w Europie i ich małej mobilności Komisja Europejska opracowała i rozpoczęła wprowadzanie strategii długofalowego rozwoju kariery naukowej. Zwiększenie mobilności badaczy ma ogromne znaczenie dla wzrostu potencjału naukowego, gospodarczo-społecznego oraz technologicznego krajów europejskich (wzrost konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy) i służy nie tylko podnoszeniu kwalifikacji indywidualnego naukowca, lecz jednocześnie stymuluje rozwój i działalność instytucji go przyjmującej. Jednocześnie prowadzone są dalsze prace (legislacyjne, opracowywanie nowych programów stypendialnych), mające na celu ułatwienie swobodnego przepływu naukowców, szeroką wymianę wiedzy i doświadczeń oraz zwiększenie potencjału naukowego Europy. Wielu naukowców przejdzie wkrótce na emeryturę, a zainteresowanie pracą naukową wśród młodego pokolenia nie jest zbyt duże. Tymczasem dystans pomiędzy gospodarką Stanów Zjednoczonych i Japonii a Europą stale się powiększa, pomimo wprowadzenia Strategii Lizbońskiej i innych instrumentów mających zapewnić innowacyjność i rozwój Europy.

---

⁹⁸ Zalecenie Komisji Wspólnot Europejskich w sprawie Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych (11 marca 2005 r.) – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

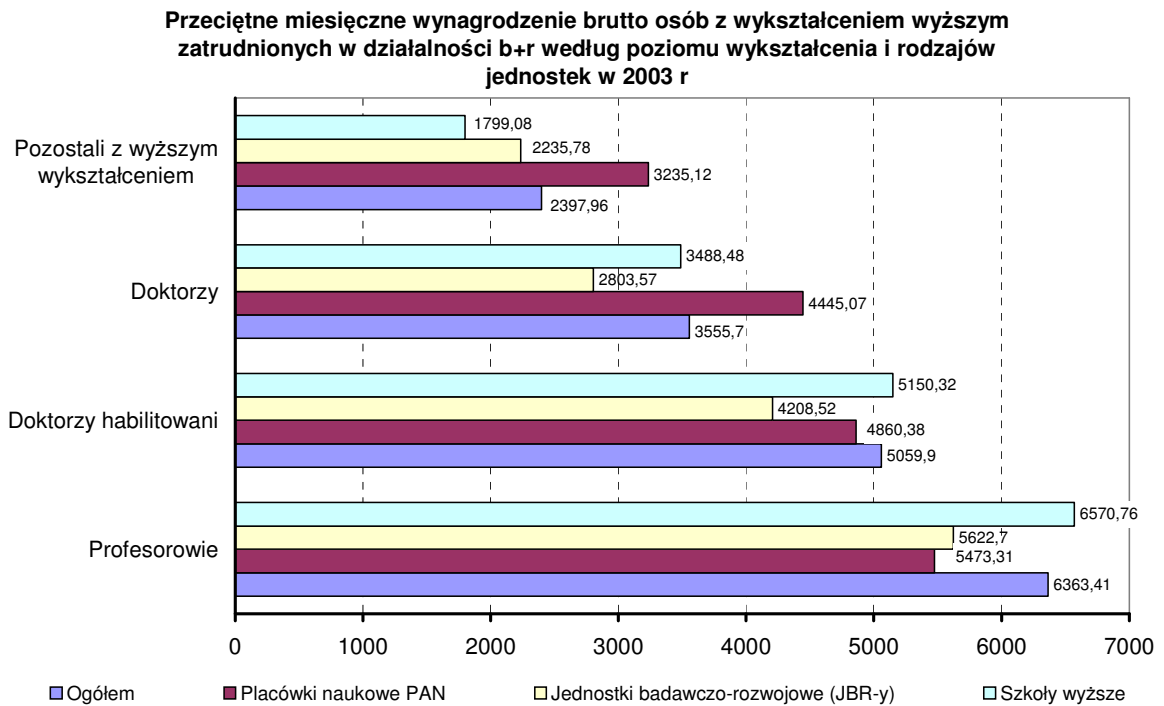
Problemem jest również brak tzw. "środkowej" grupy pracowników naukowych, choć od początku lat 90-tych systematycznie rośnie liczba wypromowanych doktorów w Polsce (Rysunek 1).

Rysunek 1 (Główny Urząd Statystyczny „Nauka i Technika w 2005 r.”)

W Polsce nie ma przeciwwskazań dla mobilności, ale nie jest ona popularna, czy nawet dobrze widziana. Za wzorcową uważa się karierę - od studenta do profesora na tej samej uczelni. Zwykle pozytywnie podkreśla się permanentny związek z uczelnią przy wyborach na stanowiska uczelniane. Ktoś, kto od studenta spędził wiele lat w tej samej instytucji, ma większe szanse i zwykle podkreśla, że dzięki temu zna najlepiej jej problemy. Poważną barierą dla mobilności naukowców jest zatem sposób rozstrzygnięcia konkursów na stanowiska w placówkach naukowych i kwestia organizowania autentycznych konkursów z przestrzeganiem reguł powszechnej dostępności.

Często podnoszonym w Polsce argumentem przeciwko mobilności międzyinstytucjonalnej naukowców jest sytuacja ekonomiczna kadr akademickich (Rysunek 2) i związana z tym konieczność zmiany miejsca zamieszkania.

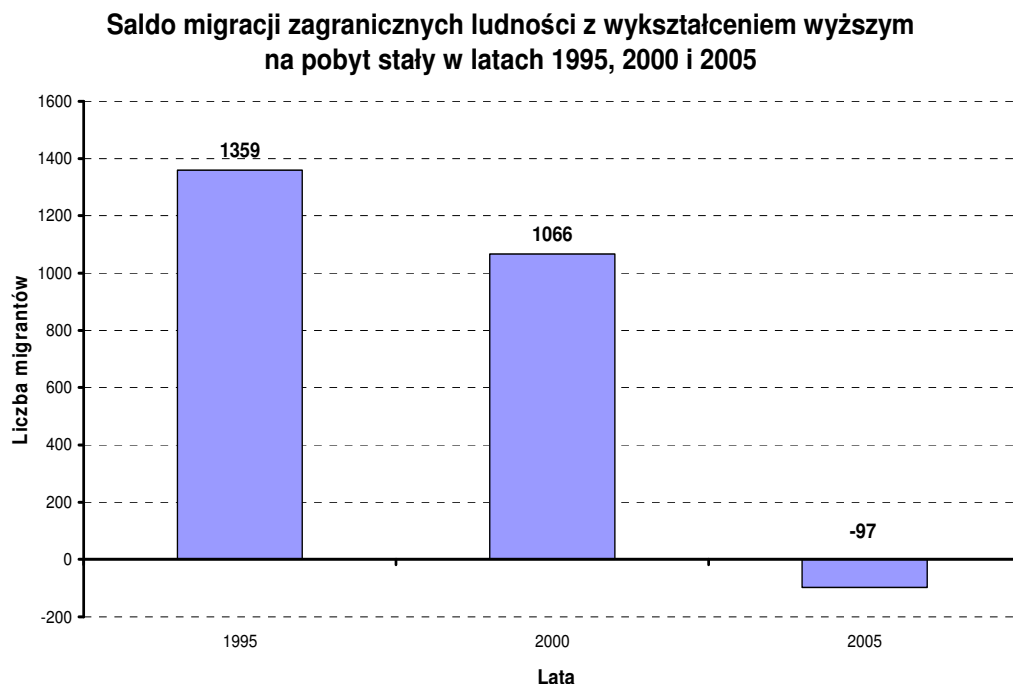

Rysunek 2 (Główny Urząd Statystyczny „Nauka i Technika w 2005 r.”)

W międzynarodowej wymianie doświadczonych oraz młodych naukowców Komisja Europejska widzi szansę rozwoju Europejskiej Przestrzeni Badawczej (*ERA- European Research Area*). ERA stanowić może jednak pewne zagrożenie dla rozwoju nauki w Polsce jeśli nie będzie wypracowanej polityki mobilności zapewniającej rozwój szczególnie młodej kadry naukowej (groźba migracji poza granicę kraju) – Rysunek 3.

Od wczesnych etapów kariery naukowcy mogą bowiem korzystać z bogatej oferty naukowej i szkoleniowej udostępnianej przez liczne programy a także poszczególne instytucje (zobacz rozdział 2.3). Dostępne są liczne stypendia indywidualne zachęcające naukowców do uzyskania niezależności zawodowej i prowadzenia współpracy międzynarodowej. Do starań o udoskonalanie badań i wspólną pracę zachęcają ich granty, możliwość objęcia katedr oraz nagrody. Europejskie organizacje badawcze chcące rozwijać swoje kompetencje są wspierane przez krajowe i międzynarodowe fundusze, zwykle dostępne dla najlepszych z nich.

Instrumentem wychodzącym naprzeciw naukowcom jest europejski portal dla mobilnych naukowców (<http://europa.eu/eracareers>), który stanowi bogate źródło wiedzy, pomagając im w rozwijaniu światowej kariery dzięki dostarczaniu informacji na temat stypendiów i grantów oraz praktycznych informacji związanych z mobilnością między krajami, bazę danych wolnych stanowisk dla mobilnych naukowców oraz szereg innych usług.

Rysunek 3 (Główny Urząd Statystyczny „Nauka i Technika w 2005 r.”)

Mobilność warunkiem rozwoju kariery naukowej

Konieczność wzmocnienia sfery badań w Polsce wymusza uczestnictwo naukowców w zintegrowanych, międzynarodowych projektach badawczych, często pozyskiwanych w warunkach ostrej rywalizacji z najlepszymi zespołami w Europie. W tej sytuacji wydaje się niezbędnym oparcie badań naukowych na prężnych zespołach badawczych. Prężność ta opiera się na dostępie do nowoczesnej aparatury badawczej oraz wysokokwalifikowanej kadry naukowej. Rozwój tej kadry powinien odbywać się w oparciu o sprawdzone w wielu krajach rozwiązania. Różnią się one nieznacznie pomiędzy Europą Zachodnią, Stanami Zjednoczonymi czy Japonią, jednak ich wspólna cecha to:

- wiodąca rola liderów,

- mobilność kadry naukowej,
- ograniczenie do minimum awansu naukowego w tej samej jednostce,
- konkurencja pomiędzy uczelniami (ukończenie najlepszej gwarantuje znalezienie lepszej pracy).

Zatrudnianie pracowników na stałych etatach wpływa na zmniejszenie aktywności naukowej szczególnie młodszych pracowników. W tym kontekście naturalną konsekwencją rozwoju naukowego młodych pracowników jest ich mobilność. Powinna ona być warunkiem uzyskiwania kolejnych kwalifikacji i stopni naukowych.

Wydaje się, że w nowym modelu kariery naukowej (akademickiej) niezwykle istotnym jest uwzględnienie mobilności jako czynnika stymulującego jej rozwój. W tzw. ustawach akademickich powinny znaleźć się zapisy o preferowaniu zatrudnienia osób mobilnych, mających doświadczenie w pracy w innych ośrodkach (przede wszystkim zagranicznych) (rozdział 2.4).

Wsparcie rozwoju karier młodych doktorów powinno uwzględniać ich mobilność. Młody człowiek po ukończeniu doktoratu nie powinien odbywać stażu podoktorskiego, ani wykonywać pracy habilitacyjnej w macierzystej placówce naukowej. Po ukończeniu stażu podejmuje zaś decyzję: opuszcza uczelnie i podejmuje pracę w przemyśle lub własnym przedsiębiorstwie lub też stara się o uzyskanie finansowania na grant habilitacyjny i po jego uzyskaniu rozpoczyna główną karierę naukową w placówce naukowej na uczelni lub w przemyśle. Oczywiście tematyka naukowa habilitacji nie może być prostą kontynuacją badań podczas doktoratu czy też stażu podoktorskiego.

W celu zapewnienia rozwoju karier młodych naukowców uruchomiono wiele programów wspierających ich mobilność (patrz rozdział 2.3). Mają one na celu ułatwienie nabycie kompetencji, umiejętności i wiedzy wymaganych dla samodzielnego badacza. Służą one ponadto młodym badaczom jako instrument umożliwiający nadanie dynamiki ich karierze naukowej.

Wymóg mobilności sprzyja samodzielności, pomoże zwalczać patologie, uaktywni całe środowisko naukowe i usprawni przepływ informacji naukowej. Konieczność zdobycia grantu habilitacyjnego i dobrego miejsca pracy uruchomi aktywność naukową i kreatywność kandydatów.

Mobilność – zapewnienie przyszłej kariery naukowej

Jedną z głównych przeszkód dla mobilności międzynarodowej naukowców jest obawa przed utratą szans rozwoju kariery naukowej, jakie stwarza pobyt w kraju (osiąganiu kolejnych stopni naukowych, stanowisk i funkcji). Naukowcy, którzy przez jakiś czas przebywali poza krajowym systemem badawczym, często mają trudności w uzyskaniu stanowiska po powrocie do kraju. Bardziej doświadczeni naukowcy czasami odkrywają, że spędzanie czasu w instytucie badawczym za granicą może okazać się niekorzystne dla ich kariery, a ich praca poza krajem nie jest w sposób wystarczający uznawana przez krajowe placówki badawcze.

Aspekt ekonomiczny jest jednym z powodów opuszczania kraju przez młodych, zdolnych naukowców. Jednak zaobserwować można niechęć do powrotów związanych nie tylko z możliwym pogorszeniem sytuacji ekonomicznej, ale także obecnymi regulacjami prawnymi niesprzyjającymi powrotom. Trzeba mieć także na uwadze przypadki dyskryminacji powracających z zagranicy naukowców, ze względu na ich wysokie kwalifikacje, które stanowią zagrożenie dla pozycji zawodowej potencjalnych przełożonych, którzy wolą zatrudniać pracowników o mniejszym dorobku i stopniu samodzielności.

Mobilność naukowców powinna być kluczowym elementem na szybkiej ścieżce kariery naukowej. Umożliwia ona:

- dostęp do unikatowej aparatury badawczej;
- większy udział w prestiżowych, międzynarodowych projektach badawczych;
- podniesienie poziomu badań poprzez wymianę myśli w środowisku międzynarodowym;
- opracowanie nowych zagadnień badawczych na podstawie zdobytych doświadczeń;
- porównanie własnej pracy z tematyką i poziomem prac prowadzonych za granicą oraz konfrontacja opinii i koncepcji;
- poznanie nowych środowisk zajmujących się określoną dziedziną wiedzy;
- przeniesienie najlepszych praktyk zagranicznych na grunt krajowy;
- wzrost znaczenia polskiej nauki na arenie międzynarodowej.

3.2. Rozwijanie mobilności doktorantów

Przepisy prawne w obszarze mobilności na studiach doktoranckich

W Polsce mamy do czynienia z dość nietypową sytuacją prawną, zgodnie z którą istnieją dwa niezależne typy studiów doktoranckich, uregulowane różnymi ustawami i rozporządzeniami. Studia doktoranckie, stacjonarne i niestacjonarne, prowadzone przez jednostki organizacyjne uczelni charakteryzuje zorganizowany program, którego zakres jest autonomicznie określany przez poszczególne jednostki prowadzące te studia. Elementem programu są wspomniane w rozdziale 2.4 („mobilność międzysektorowa”) praktyki zawodowe, które polegają na prowadzeniu przez uczestnika studiów doktoranckich zajęć dydaktycznych lub uczestniczeniu w ich realizacji. Studia trwają 4 lata (z możliwością przedłużenia o 1 rok) i opierają się na ustawie z dnia 27 lipca 2005 Prawo o szkolnictwie wyższym. Ich celem jest umożliwienie uzyskania zaawansowanej wiedzy w określonej dziedzinie lub dyscyplinie nauki, przygotowanie do samodzielnej działalności badawczej i twórczej oraz do uzyskania stopnia naukowego doktora. Doktorant może otrzymać stypendium doktoranckie w wysokości minimum 60%, a maksimum 100% minimalnego zasadniczego wynagrodzenia asystenta. Stypendium nie jest opodatkowane, nie są z niego odprowadzane składki na świadczenia społeczne, ani ubezpieczenie zdrowotne. Doktorant pobierający stypendium może podjąć pracę zawodową w niepełnym wymiarze czasu pracy. Dodatkowo doktoranci jednostek organizacyjnych uczelni wyższych mają do dyspozycji system pomocy materialnej, a w nim m.in. stypendium socjalne i stypendium za wyniki w nauce.

Studia doktoranckie w placówkach naukowych Polskiej Akademii Nauk reguluje ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz rozporządzenie wydane na mocy tej ustawy. Studia te są zdefiniowane jedynie jako przygotowujące do uzyskania stopnia doktora i są pozbawione praktyk zawodowych dla doktorantów. Doktorant placówki naukowej również może otrzymać stypendium doktoranckie w wysokości nie niższej niż 60% minimalnego zasadniczego wynagrodzenia asystenta, ale górna granica nie jest określona. Doktorant może podejmować pracę zarobkową wyłącznie po uzyskaniu zgody kierownika tych studiów, a system pomocy materialnej dla tej grupy doktorantów nie istnieje. W przypadku studiów doktoranckich prowadzonych przez placówki PAN nie istnieją żadne przepisy o samorządności tego środowiska.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym a mobilność doktorantów

Obecne przepisy obowiązującej ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym nie regulują kwestii mobilności doktorantów, natomiast praktyka wynikająca z doświadczeń Krajowej Reprezentacji Doktorantów (organizacji działającej w oparciu o art. 209 ustawy) wskazuje, iż takie regulacje są potrzebne. Przykładowo nie istnieją formalne możliwości do przenoszenia się doktorantów pomiędzy uczelniami, a także mobilności pomiędzy uczelnią a przemysłem. Wprowadzenie takich możliwości wydaje się cenne dla doktoranta: w momencie, gdy okaże się, że jego badania naukowe wymagają uzupełnienia o elementy, których nie może realizować w macierzystym ośrodku naukowym, mógłby kończyć je w innym miejscu. Chociaż taką mobilność (aczkolwiek w bardzo niewielkim zakresie) można zaobserwować, droga, którą należy przebyć w celu zamknięcia formalności jest dla wielu doktorantów drogą nie do przejścia. Fakt nieobjęcia doktorantów przepisami z zakresu mobilności dziwi tym bardziej, że przepisami w tym zakresie są objęci studenci. Zarząd Krajowej Reprezentacji Doktorantów, w przedstawionych Ministrowi Nauki i Szkolnictwa Wyższego autorskich pomysłach zmian do ustawy (maj 2007 r.), proponuje przepis, który można zawrzeć w art. 196 poprzez odpowiednie zastosowanie przepisów regulujących mobilność studentów. Proponowane zmiany mają na celu właściwą organizację studiów doktoranckich w kwestiach dotąd nieuregulowanych, zwiększają mobilność doktorantów oraz tworzenie studiów o charakterze interdyscyplinarnym. Odpowiednie stosowanie:

- art. 165 pozwalałoby na przenoszenie się doktoranta z uczelni do uczelni oraz uczelni zagranicznej oraz objęcie doktorantów systemem przenoszenia osiągnięć, co ułatwiłoby odbywanie staży zagranicznych i zaliczanie zrealizowanych tam kursów i zdobytych ocen. Zwiększyłoby także konkurencję pomiędzy ośrodkami prowadzącymi studia doktoranckie, co bezpośrednio przyczyni się do poprawy jakości studiów doktoranckich.
- art. 168 pozwoliłoby na organizację studiów doktoranckich na danym kierunku przez kilka uczelni, jak również na tworzenie wspólnych studiów interdyscyplinarnych przez uczelnie krajowe i zagraniczne,
- art. 171 pozwalałoby na odbywanie studiów doktoranckich wg indywidualnego planu i programu nauczania oraz podejmowanie studiów doktoranckich na więcej niż jednym

kierunku. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy doktorant może wyjechać na stypendium zagraniczne lub odbycie części programu studiów np. w wybranym przedsiębiorstwie (mobilność międzysektorowa),

- art. 172 pozwalałoby na korzystanie z urlopu w odbywaniu studiów – również w sytuacji, jeśli warunkiem koniecznym skorzystania z oferty stypendialnej byłaby przerwa w toku studiów w jednostce macierzystej.

Proponuje się również, aby minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określił w drodze rozporządzenia warunki i tryb przenoszenia i uznawania osiągnięć doktoranta z uczelni krajowej lub zagranicznej, mając na uwadze konieczność zapewnienia możliwości kontynuacji kształcenia na innej uczelni krajowej bądź zagranicznej.

Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki a mobilność

Proponuje się ujednoczenie studiów doktoranckich w Polsce lub zmianę modelu odbywania ich. Jednym z diskutowanych pomysłów jest ograniczenie możliwości prowadzenia studiów doktoranckich jedynie do jednostek organizacyjnych uczelni, natomiast otwieranie przewodu doktorskiego (który jest niezależny od toku studiów) w uczelniach lub w innych ośrodkach naukowych. Proponowane rozwiązanie siłą rzeczy wymusi mobilność wśród pewnej grupy doktorantów, która studia będzie realizować w innej jednostce, niż prowadzi badania naukowe.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni

Rozporządzenie ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, które reguluje liczne kwestie związane ze studiami doktoranckimi prowadzonymi przez uczelnie wyższe, również nie wspiera mobilności wśród doktorantów. Zgodnie z tym aktem prawnym studia doktoranckie trwają 4 lata i istnieje możliwość ich przedłużenia w szczególnych przypadkach jedynie o rok. Często dla doktorantów, którzy prowadzą ambitne badania naukowe i chcą korzystać z licznych ofert stypendialnych oraz współpracy z przemysłem, maksymalny czas trwania studiów doktoranckich w wymiarze 5 lat może okazać się niewystarczający lub zniechęcający do podejmowania inicjatyw związanych z mobilnością. Tym większe ma to

znaczenie, gdy doktorant w okresie trwania studiów skorzysta z przedłużenia ich z powodów losowych (np. choroba lub macierzyństwo). Wtedy nie ma już możliwości przedłużenia ich o kolejny rok z powodu prowadzenia długotrwałych badań naukowych.

Mobilność a samorządność doktorantów

Od momentu wejścia w życie ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym rozwija się samorządność doktorantów (dotyczy jedynie doktorantów jednostek organizacyjnych uczelni wyższych). Jeśli w uczelni funkcjonowały dotąd nieformalne Rady Doktorantów to teraz przekształcają się one w organizacje formalnie umocowane w statutach uczelni, gdzie indziej organy wykonawcze samorządu zawiązują się. W świetle obowiązujących przepisów uczelnia jest zobowiązana do przyznawania środków pieniężnych na funkcjonowanie organów samorządu doktorantów. Rady Doktorantów, mając na uwadze wspieranie działalności naukowej doktorantów, wykorzystują część przyznanych środków na takie przedsięwzięcia, których celem jest zwiększenie mobilności uczestników trzeciego stopnia kształcenia pomiędzy uczelniami a przemysłem.

Przykładem wspomnianego przedsięwzięcia jest projekt „Edison”, realizowany obecnie przez Radę Doktorantów Politechniki Wrocławskiej. Celami projektu są: nawiązanie współpracy badawczej pomiędzy doktorantami a podmiotami gospodarczymi, wprowadzenie centralnego punktu informacyjnego dla doktorantów oraz przedsiębiorstw, promocja aktywnego starania się o zewnętrzne finansowanie na prowadzenie badań oraz na stypendia dla doktorantów. Organizatorzy przedsięwzięcia zakładają, że uda się pewnej grupie doktorantów nawiązać takie kontakty z przedsiębiorstwami, które zaowocują realizacją doktoratu pod zapotrzebowanie przedsiębiorstwa na konkretną technologię. Dzięki temu doktorant będzie nie tylko otrzymywał stypendium od przedsiębiorstwa (lub część etatu na określonym stanowisku), ale będzie miał swobodny dostęp do wiedzy przedsiębiorstwa i jego zaplecza technologicznego. W dalszej perspektywie współpraca pomiędzy doktorantem a podmiotem gospodarczym zaowocuje prawdopodobnie zatrudnieniem młodego doktora w tym przedsiębiorstwie.

Oprócz przytoczonego przykładu poszczególne samorządy doktoranckie, dysponujące budżetem, dofinansowują doktorantom ich indywidualne inicjatywy związane z mobilnością. Odbywa się to na zasadach określonych w regulaminach tychże samorządów.

Rzecznik Praw Doktoranta

Krajowa Reprezentacja Doktorantów, działająca na podstawie art. 209 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, 12 grudnia 2006 powołała w drodze uchwały Rzecznika Praw Doktoranta. Do jego zadań należy podejmowanie interwencji w indywidualnych sprawach doktorantów oraz w sytuacji niemożności rozwiązania wewnętrznego problemu na uczelni przez organy samorządu doktorantów danej uczelni. Ponadto Rzecznik Praw Doktoranta występuje w sprawach, kiedy zagrożone są interesy doktorantów, bądź łamane ich prawa.

Do momentu powstania niniejszego raportu Rzecznik Praw Doktoranta interweniował w kilkunastu sprawach, jednak żadna z nich nie dotyczyła mobilności. Wynika to z opisanego powyżej braku regulacji prawnych z zakresu mobilności doktorantów, co powoduje dla doktorantów komplikacje w tym obszarze, a często niemożność zrealizowania zamierzeń.

Dużym problemem w funkcjonowaniu Rzecznika Praw Doktoranta jest brak jakichkolwiek środków finansowych na prowadzenie działalności. Prawo o szkolnictwie wyższym nie nakłada na Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego obowiązku finansowania ze środków budżetu państwa działalności Krajowej Reprezentacji Doktorantów i jej organów tak, jak ma to miejsce w przypadku analogicznej reprezentacji dla studentów – Parlamentu Studentów RP. Brak środków na prowadzenie działalności niezwykle utrudnia podstawowe czynności, jak prowadzenie rozmów telefonicznych czy korespondencja pocztowa. W przyznaniu środków finansowych dla KRD, a co się z tym wiąże na działalność Rzecznika Praw Doktorantów, należy upatrywać szansę na istnienie oficjalnego i niezależnego rzecznika wspomagającego doktorantów w przypadku na przykład potrzeby zmiany opiekuna. Rekomendacja ta jest zgodna z zaleceniami Komisji Europejskiej.

3.3 Inne formy mobilności

Osobną kategorię mobilności, która dopiero się kształtuje jest tworzy mobilność interdyscyplinarna.

Niespotykane dotychczas szybki rozwój nauki wymusza na naukowcach, szczególnie zajmujących się tzw. *frontier research*, wyjście nie tylko poza swoją specjalizację czy dyscyplinę naukową, w której zdobyli wykształcenie i kolejne stopnie naukowe, lecz nierzadko również dziedzinę nauki.

Polityka państwa w zakresie nauki i szkolnictwa wyższego powinna uwzględniać tę tendencję i wychodzić naprzeciw problemom napotykanym przez naukowców prowadzących interdyscyplinarne badania naukowe.

Potrzebę taką dostrzegła już Unia Europejska oraz niektóre państwa członkowskie UE proponując naukowcom ukierunkowane na interdyscyplinarność badań staże i stypendia:

- HFSP (Human Frontier Science Program)
  - *Research grants* przeznaczone są dla międzynarodowych zespołów badawczych złożonych z 2-3 osób, z których każda pochodzi z innego kraju. Zapewniają finansowanie 3-letnich interdyscyplinarnych projektów badawczych łączących biologię, fizykę, chemię, matematykę, informatykę i nauki inżynierskie. W ramach programu przyznawane są *Young Investigators' Grants* (dla młodych zespołów) oraz *Program Grants* (dla samodzielnych badaczy w dowolnej fazie naukowej kariery). Wysokość grantu waha się od 250.000 do 450.000 USD. Rocznie udzielanych jest 18 stypendiów,
  - *Cross-Disciplinary Fellowships* - stypendia przyznawane młodym naukowcom po doktoracie w dziedzinie fizyki, chemii, matematyki, informatyki i nauk inżynierskich, którzy chcą odbyć studia w dziedzinie biologii. Warunki stypendium są takie, jak w przypadku *Long-term Fellowships*;
- IIASA (The International Institute for Applied Systems Analysis)
  - stypendia dla młodych naukowców po doktoracie umożliwiające pobyt (12-24 miesięcy) w Instytucie i prowadzenie interdyscyplinarnych badań w dziedzinie nauk społecznych, środowiska i nowych technologii;
- Austria, Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society (IAS-STS)
  - stypendia dla młodych naukowców umożliwiające pobyt badawczy (do 9 miesięcy) w Instytucie. Prowadzone w ramach stypendium badania muszą mieć

charakter interdyscyplinarny, łącząc zagadnienia naukowe z technologicznymi i społecznymi. Wysokość stypendium to 1.000 euro miesięcznie. Fundacja przyznaje ok. 12 stypendiów rocznie;

- Wielka Brytania, Medical Research Council
  - *Special Research Training in Bioinformatics, Neuroinformatics and Computational Biology* – program skierowany do młodych naukowców, bezpośrednio po uzyskaniu doktoratu oraz doktorantów, którego celem jest zapewnienie interdyscyplinarnych studiów w dziedzinie bioinformatyki, neuroinformatyki i biologii obliczeniowej. Stypendium przyznawane jest na 4 lata. Rocznie organizacja przyznaje 6 stypendiów.

Pomijając możliwość prowadzenia badań interdyscyplinarnych w ramach stypendiów i grantów o charakterze ogólnym, polscy naukowcy nie mają oferty krajowej ukierunkowanej na interdyscyplinarność.

Należałoby również dokonać stosownych nowelizacji ustaw z zakresu nauki i szkolnictwa wyższego, zwłaszcza *ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, w celu ułatwienia polskim naukowcom rozwoju karier naukowych (zdobywania kolejnych stopni i tytułów) oraz prowadzenia badań w dziedzinach zainteresowań, bez ograniczenia do tych, co do których naukowiec może wylegitymować się dyplomem uzyskanego stopnia lub tytułu.

3.4 Usuwanie barier ograniczających mobilność kadry naukowej

Problematyka mobilności jest w znacznej mierze sprawą wykraczającą poza sferę przepisów i norm prawnych. Znacznie większą rolę odgrywa tzw. dobra praktyka, przyjęte wzorce i standardy będące częścią norm społecznych obowiązujących w środowisku akademickim i naukowym, które powinny podkreślać rolę doświadczenia zdobywanego we współpracy z różnymi jednostkami naukowymi oraz przedsiębiorstwami, w tym zagranicznymi. Prawo nie powinno zbyt daleko ingerować w sferę indywidualnego rozwoju naukowego.

Postulat większej mobilności naukowców mógłby być realizowany przy obecnym stanie przepisów prawnych – omawiane akty prawne nie stawiają barier dla mobilności naukowców (dla uwzględniających znaczenie mobilności polityk kadrowych jednostek naukowych ani aktywnym naukowcom).

Jednakże, uznając, że mobilność naukowców stanowi istotny problem z punktu widzenia polityki naukowej państwa, trudno uznać taki stan za optymalny. Mobilność krajowa naukowców pozostawiona została w sferze indywidualnego wyboru i aktywności samych naukowców oraz polityce kadrowej i naukowej uczelni oraz jednostek naukowych. Podobnie rzecz się przedstawia z mobilnością międzynarodową. W przytoczonych aktach prawnych brak jest regulacji – stanowiących zarazem spójny mechanizm – w postaci określenia pewnych standardów czy zasad, które wpływałyby na wzrost mobilności, czyniąc z niej immanentny element rozwoju kariery naukowej.

Żadna z omawianych ustaw: *Prawo o szkolnictwie wyższym; o Polskiej Akademii Nauk; o jednostkach badawczo-rozwojowych* nie nakłada na pracowników naukowych obowiązku odbycia stażu, praktyki zawodowej, czy stypendium jako niezbędnych w rozwoju naukowym. Kwestia mobilności nie jest brana pod uwagę przy formułowaniu wymagań stawianych naukowcom budującym swoją karierę zawodową.

Jest to szczególnie widoczne w przypadku studiów doktoranckich. Żadne z dwóch rozporządzeń: *rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez placówki naukowe* (Dz. U. z 2007 r. Nr 1, poz. 2) ani *rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni* (Dz. U. z 2007 r. Nr 1, poz. 3) nie zawiera odniesień do problematyki mobilności, poprzez chociażby prowadzenie studiów doktoranckich przez jednostki z różnych

pionów nauki – choć dopuszczalne jest to w przypadku studiów pierwszego i drugiego stopnia. Wręcz za niezrozumiałą należy uznać cytowany już art. 197 *ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* określający, że praktykę zawodową doktorant odbywa poprzez prowadzenie zajęć dydaktycznych lub uczestniczenie w nich.

W procesie nowelizacji szczególną uwagę należałoby poświęcić *ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, która zwłaszcza powinna zawierać rozwiązania służące wzrostowi mobilności polskiej kadry naukowej, w tym mobilności interdyscyplinarnej.

Należy również przeprowadzić wnikliwą analizę przepisów z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych w celu wyeliminowania przeszkód utrudniających mobilność naukowców, zwłaszcza cudzoziemców.

Reasumując, akty prawa polskiego, mające znaczenie dla problematyki mobilności naukowców, wymagają raczej korekty niż rewolucyjnych zmian. Korekty, która poprzez wprowadzenie generalnie określonych wymogów, sformułowanie kryteriów i zasad usankcjonowałaby istniejącą praktykę wśród dobrych i najlepszych jednostek naukowych, wymuszając tym samym na słabszych konieczność dostosowania się do standardów obowiązujących we współtworzonej przez Polskę Europejskiej Przestrzeni Badawczej.

Mobilność powinna być naturalnym etapem rozwoju kariery dla większości badaczy. Mobilność nie może być jednak rozumiana jako cel sam w sobie. Istnienie otwartego systemu naukowego wiąże się z ryzykiem pozostania zagranicą części odbywających tego typu staże naukowców (ryzyko „brain drain”). Ryzyko to powinno być rekompensowane zyskami wynikającymi z korzyści odniesionych przez społeczeństwo dzięki badaczom, którzy zdecydują się na powrót do kraju („knowledge gain”). Należy zatem stworzyć mechanizmy zachęcające do wyjazdów do najlepszych ośrodków naukowych, umożliwić osobom powracającym pełne wykorzystanie zdobytego potencjału badawczego w kraju oraz dalszą współpracę z ośrodkami, w których odbywały one staż. Celem zwiększenia konkurencyjności i otwartości polskiej nauki należy także stworzyć różnego rodzaju instrumenty zachęcające zagranicznych naukowców do prowadzenia badań w Polsce. Takie rozwiązania miałyby korzystny wpływ na polskie środowisko naukowe, w szczególności na przygotowanie młodych kadr do rywalizacji o fundusze międzynarodowe na prowadzenie badań.

Wspieranie mobilności badaczy nie może być także rozpatrywane w oderwaniu od wspierania mobilności studentów (brain circulation), którzy w przyszłości mogą zasilić kadre naukową. Wspieranie mobilności naukowej powinno także, przynajmniej do pewnego stopnia, zapobiegać procesowi odchodzenia badaczy do innych sektorów (w kraju lub zagranicą), na stanowiska nieodpowiadające ich kwalifikacjom (brain waste), wynikającemu np. z braku miejsc pracy, w danym momencie, w sektorze nauki lub odpowiednim sektorze gospodarki. Rozwiązanie tego ostatniego problemu wymaga również obniżenia barier hamujących transfer międzysektorowy, a w szczególności możliwości powrotu do pracy naukowej, po okresie zatrudnienia w innych sektorach.

Wyznaczanie kierunków wspierania mobilności musi być w strategicznej perspektywie prowadzone w oparciu o badania – którymi obecnie nie dysponujemy – pokazujące skalę i dynamikę zmian mobilności polskich naukowców, główne źródła finansowania wyjazdów, bariery, na które się natykają, średni czas trwania wyjazdów, wskaźnik powrotów, stopień migracji międzysektorowych, itd. Badania takie mogłyby także służyć identyfikacji programów i funduszy, z których polscy naukowcy z przyczyn proceduralnych lub pozamerytorycznych korzystają w małym stopniu. Niezwykle istotne jest, aby badania takie miały charakter ciągły (tzn. powtarzane były w określonych interwałach czasowych).

Po tym zastrzeżeniu, w dalszej części opracowania zajmiemy się próbą zasygnalizowania najważniejszych priorytetów dotyczących mobilności, z punktu widzenia interesów nauki, jak i państwa, zaproponowania metod wsparcia tych obszarów mobilności, które nie są lub są w zbyt małym stopniu wspierane przez obecnie istniejące programy oraz identyfikacji głównych barier ograniczających mobilność badaczy.

Oferta programów wspierających wyjazdy międzynarodowe (patrz rozdział 2.3) jest prawdopodobnie najbogatsza. Programy takie oferują polskie i zagraniczne organizacje pozarządowe (Fundacja Kościuszkowska, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej), Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, instytucje reprezentujące rządy innych państwa (np. ambasady), zagraniczne instytucje pozarządowe, w końcu organizacje ponadnarodowe z UE na czele. Nie można również pominąć możliwości wyjazdów na zaproszenia liderów zagranicznych zespołów naukowych, finansowane z grantów badawczych. **Przy tak szerokiej ofercie wydaje się szczególnie istotne, aby polskie programy rządowe i**

pozarządowe skupiały się na umożliwianiu wyjazdów zagranicznych najlepszym kandydatom do najlepszych ośrodków zagranicznych. Powinny skupiać się również na stwarzaniu najlepszych warunków i zachęt do powrotu.

Austriackie badania nad mobilnością naukowców (Heintel et al. 2006) potwierdzają niestety aktualność wcześniejszych spostrzeżeń KE (zobacz rozdział 2.1) i pokazują, że kraje członkowskie w dalszym ciągu mają dużo do zrobienia na tym polu. Badania te wskazują główne bariery hamujące mobilność naukowców, które – zapewne w innym nasileniu – odnoszą się także do sytuacji polskiej. Te bariery to (w kolejności od najważniejszej do najmniej ważnej w opinii respondentów): brak finansowania lub zbyt niskie finansowanie, problemy z przeniesieniem dzieci do przedszkoli lub szkół zagranicą, brak ofert pracy, kwestie ubezpieczeń społecznych, prawo pracy, prawo podatkowe, prawo emigracyjne, zakwaterowanie, problemy językowe. Poza problemami finansowymi, kwestia kłopotów związanych z koniecznością przeniesienia dzieci do nowych przedszkoli lub szkół, bariera językowa, na którą napotkają oraz kosztu opieki nad dziećmi lub ich edukacji zagranicą stanowiły najczęściej podnoszoną kwestię. Problemem jest także możliwość znalezienia pracy przez partnera życiowego przy wyjeździe zagranicznym. Badani naukowcy stwierdzali często, iż wyjazd zagraniczny jest dla nich nierzadko wyborem „mniejszego zła” związanym z brakiem miejsc pracy w Austrii. Możliwości znalezienia pracy w nauce po powrocie ze stażu zagranicznego wcale nie wzrastają, a starsze pokolenie naukowców wręcz zniechęca do wyjazdów zagranicznych. W odniesieniu do kwestii finansowych zwracano uwagę nie tylko na niedofinansowanie wyjazdów, ale także skomplikowaną procedurę pozyskania grantu oraz trudności w harmonizacji programu badawczego z terminami składania wniosków i rozstrzygnięć konkursów. Zbyt niskie finansowanie stypendiów wyjazdowych czyni je szczególnie mało atrakcyjnymi dla osób ze stałym zatrudnieniem. Dodatkowe problemy związane są z ciągłością zatrudnienia gwarantującą określone korzyści wynikające z ubezpieczenia społecznego i emerytalnego. Problemy te są często wynikiem zbyt dużej różnorodności stosowanych rozwiązań prawnych przez instytucje krajowe i zagraniczne finansujące wyjazdy. Brak zrozumienia i klarowności tych rozwiązań był również wymieniany jako jedna z barier ograniczających mobilność.

W przypadku naukowców polskich podnoszona jest także często kwestia podatkowa. **Różne przedziały podatkowe w różnych krajach powodują, iż nawet w przypadku umów o unikaniu podwójnego opodatkowania, po powrocie do kraju, naukowiec zmuszony jest zapłacić wysoki podatek wynikający z różnicy opodatkowania określonej wysokości**

dochodu⁹⁸. Kolejną kwestią jest brak jednolitej wykładni obowiązującego prawa co niestety prowadzi do wydawania wzajemnie sprzecznych orzeczeń przez poszczególne organa podatkowe (urzędy oraz izby skarbowe, jak również MF). Sygnalizowany problem należałoby rozwiązać w drodze negocjacji z Ministerstwem Finansów np. poprzez uwzględnienie wyższych kosztów uzyskania dochodu podczas pobytu zagranicą (wynikających z wyższych kosztów utrzymania) oraz wydania przez MF jednolitej wykładni prawa.

Kolejnym problemem prawnym jest zaliczanie okresu pobytu zagranicą do uprawnień emerytalnych. Przy dłuższych wyjazdach polscy badacze zwykle decydują się na wzięcie urlopu bezpłatnego na cały okres wyjazdu. O ile w przypadku zatrudnienia w instytucji goszczącej znajdującej się w krajach UE i opłacającej składki emerytalne okres ten jest zaliczany przez polski ZUS, to w innych przypadkach, włącznie z pobytem poza UE, okres ten nie jest wliczany do uprawnień emerytalnych.

Specyficzne bariery mobilności naukowej istnieją w przypadku kobiet pragnących łączyć pracę zawodową z obowiązkami rodzinnymi. Badania francuskie (Moguèrou, 2004) pokazują, iż badaczki są mniej mobilne międzynarodowo, szczególnie w kierunku Stanów Zjednoczonych. Moguèrou powołuje się także na badania wskazujące na to, iż mobilność międzynarodowa, może odbić się niekorzystnie na karierze naukowej kobiety-badacza. Szczególnie założenie rodziny i przyjęcie przez kobietę roli matki, ogranicza jej skłonność do wyjazdów zagranicznych.

W badaniach nad mobilnością naukowców w Polsce, które zostały zaproponowane wcześniej, należałoby uwzględnić różnice wynikające z płci oraz z posiadania lub nieposiadania rodziny. **Jeżeli, co wysoce prawdopodobne, istnieje zależność pomiędzy posiadaniem rodziny (w szczególności dzieci) oraz płcią badacza a ograniczeniem jego mobilności, należy przedsięwziąć w programach krajowych kroki przeciwdziałające takiej sytuacji na przykład poprzez zróżnicowanie wysokości stypendiów (pokrycie dodatkowych kosztów związanych z opłatami za przedszkola i szkoły lub za wynajęcie opiekunki do dzieci oraz związanych z koniecznością zmiany miejsca pobytu) oraz bardziej elastyczne podejście do kwestii limitów wiekowych osób starających się o wyjazdy.** Problem ten może mieć coraz większe znaczenie dla nauki polskiej, biorąc pod uwagę, iż w latach 1999-2003 liczba

---

⁹⁸ Np. osoba, która w Stanach Zjednoczonych płaciła podatek według I skali podatkowej, po powrocie do Polski musi zapłacić podatek wyliczony według III skali podatkowej.

promocji doktorskich w grupie kobiet wzrosła o 10%, a w grupie mężczyzn tylko o 7%. O 1% wyższy jest również wskaźnik wzrostu liczby uczonych kobiet w tych latach w Polsce (3% dla kobiet, 2% dla mężczyzn) (European Commission, 2006b)

W kontekście usuwania barier administracyjnych i prawnych istotnym jest zwrócenie uwagi na całość otoczenia prawno-administracyjnego, w tym na działalność polskiej sieci Centrów Informacji dla Naukowców (zobacz rozdział 2.5). Wydaje się, że rola centrów oraz dalsza strategia ich rozwoju powinna być wpisana w ogólną politykę państwa mającą na celu wspieranie mobilności i rozwoju kariery naukowej.

Koherentna polityka naukowa wymaga oprócz rozwijania programów wyjazdowych podjęcia działań ułatwiających powrót do pracy naukowej w Polsce oraz do dalszego utrzymywania kontaktów z miejscem odbywanego zagranicznego stażu. Oprócz pokonania oczywistych barier administracyjno-kulturowych (otwarte konkursy na stanowiska pracy w instytucjach naukowych, automatyczna nostryfikacja dyplomu, uznawalność stopni naukowych zdobytych zagranicą, staż zagraniczny jako ważny element oceny rozwoju naukowego), **rozwiązanie tej kwestii wymaga także uruchomienia finansowania tzw. programów powrotowych (przykładem takiego działania –prowadzonego jednak w dosyć ograniczonej skali- jest program Homing/Powroty FNP oraz działania Marie Curie w PR) i przyjazdowych oraz tzw. welcome packages, zachęcających osoby, które uzyskały wysokie granty naukowe do prowadzenia badań w Polsce.**

W odniesieniu do programów przyjazdowych, zachęcających do przyjazdu i pracy w Polsce bądź uczonych zagranicznych bądź polskich naukowców, którzy wyjechali z kraju (programy powrotowe) należy pamiętać, iż głównym czynnikiem wyjazdu do innego kraju jest dla naukowca możliwość pracy w ośrodku lepszym niż ten, z którego pochodzi oraz możliwość przyspieszenia rozwoju naukowego. Polskie ośrodki naukowe (z nielicznymi wyjątkami) nie są postrzegane jako najlepsze w swoich dziedzinach na świecie. Aby zapobiec sytuacji, w której staż lub praca w Polsce będzie interesująca jedynie dla badaczy, którzy z różnych powodów nie byli w stanie wyjechać do lepszych ośrodków, należy promować i podejmować działania w tych obszarach, w których możemy być konkurencyjni. Należy wspierać rozwój najlepszych centrów badawczych w strategicznych dla kraju obszarach oraz promować je na forum międzynarodowym. **Należy podkreślać nowoczesną w wielu przypadkach bazę laboratoryjną oraz możliwość współpracy z młodymi naukowcami („puste laboratoria” są dotkliwym problemem w wielu krajach zachodnich). Należy stworzyć bardzo dobre**

warunki pracy dla naukowców zagranicznych, a także możliwość wcześniejszego usamodzielnienia się naukowego dla młodych zagranicznych badaczy. Oczywiście sytuacja, w której naukowiec przyjeżdżający z zagranicy będzie miał lepsze warunki pracy niż ten pozostający w kraju może prowadzić do powstawania napięć w krajowych instytucjach naukowych. **Ich rozładowanie jest możliwe tylko w sytuacji zapewnienia mocnej konkurencji, dzięki której do Polski będą przyjeżdżać osoby o wysokiej pozycji naukowej lub wysokim potencjale rozwoju.** Po raz kolejny należy podkreślić, iż o ile wspieranie wymiany naukowej jest zawsze warte poparcia, to dopiero współpraca na najwyższym poziomie naukowym przynosi rzeczywistą wartość dodaną. Istotną kwestię stanowią bariery administracyjne i prawne zniechęcające naukowców z europy i państw trzecich do przyjazdu i pracy w Polsce, jak i polskich naukowców do wyjazdów na staże zagraniczne. W tym celu należy dokonać analizy licznych aktów prawnych dotyczących mobilności naukowców i podjąć kroki, które wyeliminowałyby istniejące niespójności oraz prowadziłyby do jednolitej wykładni istniejących przepisów przez różne organa administracji. Przykładem może być tutaj brak definicji prawnej „stypendium” jako takiego. Ustawowo zdefiniowane są tylko niektóre stypendia (np. sportowe, za wyniki w nauce) regulowane odrębnymi aktami prawnymi, co powoduje, że inne działania (np. stypendia naukowe) mogą być uznane lub nie na podstawie woli poszczególnych organów państwowych (szczególnie jest to istotne z punktu widzenia podatkowego). Aktualną potrzebą jest również jak najszybsze ustalenie jasnych procedur związanych z wydawaniem wiz dla naukowców z krajów trzecich, zgodnie ze znowelizowaną ustawą o cudzoziemcach.

Budowaniu „marki” nauki polskiej powinny służyć długofalowe programy wspierania przyjazdów studentów zagranicznych na polskie uczelnie, finansowanie „visiting professorships”, udzielanie grantów na badania o Polsce (np. na napisanie książki dotyczącej spraw polskich), tworzenie międzynarodowych studiów doktoranckich, jak również wspieranie tworzenia katedr studiów polskich zagranicą (katedry takie inkorporowane w strukturę uczelni zagranicznych mają zasięg oddziaływania znacznie szerszy niż tylko studenci i badacze zajmujący się humanistyką lub badaniami społecznymi). W celu likwidacji barier językowych należy wspierać programy studiów prowadzonych w językach obcych.

Mobilność krajowa nadal stanowi problem. Paradoksalnie łatwiej uzyskać dofinansowanie wyjazdu zagranicznego, niż wyjazdu do innego laboratorium w Polsce. Doświadczenia

programu „Wyjazdów krajowych” i programu „Nestor” FNP pokazują, iż także ze strony badaczy nie występuje duże zapotrzebowanie na tego typu wyjazdy. Tymczasem wymiana kadry naukowej pomiędzy jednostkami pozwala stosunkowo niskim kosztem na zdobycie wiedzy, wymianę doświadczeń dotyczących kultury pracy w różnych jednostkach, łamie bariery pomiędzy trzema „pionami” nauki w Polsce (JBR, instytuty PAN, uniwersytety), przyczynia się do zwiększenia długofalowej migracji naukowców (krótkoterminowy wyjazd do innego ośrodka ułatwia ewentualną decyzję o przeniesieniu się tam na stałe), powoduje lepsze wykorzystanie aparatury badawczej, owocuje nawiązaniem nowych kontaktów naukowych. Tworzenie nowych programów nakierowanych jedynie na wyjazdy krajowe wydaje się mało efektywne. **Potrzebny jest cały zespół instrumentów wspierania mobilności krajowej, począwszy od włączenia tego typu pobytów jako jednego z elementów warunkujących zdobycie kolejnych stopni, uwzględnienia kosztów zaproszenia lub wysłania współpracownika do innego ośrodka naukowego w grantach badawczych, poprzez zabezpieczenie środków na finansowanie przyjazdów naukowych przy zakupach unikatowej aparatury badawczej, po zagwarantowanie miejsc dla młodych badaczy w przypadku wszystkich konferencji naukowych współfinansowanych ze środków publicznych.** Znowu jednak warto podkreślić znaczenie barier kulturowych, hamujących rozwój mobilności krajowej, takich jak: wsobność rozwoju naukowego w wielu polskich placówkach. Problem ten nie jest tylko polską specyfiką. Z badań przeprowadzonych przez Nawarro i Rivero wynika, iż w Hiszpanii tylko 5% stanowisk assistant profesor („Profesor Titular” w Hiszpanii lub „Lecturer” według nomenklatury brytyjskiej) obsadzanych jest przez kandydatów spoza jednostki, w której to stanowisko istnieje, w porównaniu z 93% w Stanach Zjednoczonych, 83% w Wielkiej Brytanii i 50% we Francji. Swoiste „zamknięcie” środowiska naukowego stanowi szczególnie poważną przeszkodę przy zmianie miejsca zatrudnienia. Na drodze administracyjnej można ten stan zmienić poprzez konieczność zmiany miejsca pracy przy staraniu się o osiągnięcie kolejnych stopni w karierze naukowej. Obowiązkowa zmiana jednostki badawczej w określonych interwałach czasowych wydaje się jednak w warunkach polskich o tyle pożądana, co trudna do realizacji. Problem ten powinien zostać zatem rozwiązany nie na drodze administracyjnej, ale poprzez mechanizmy wymuszające na jednostkach badawczych większą rotację kadr. Przede wszystkim znacznie większą niż w chwili obecnej część budżetu instytucji naukowych powinny stanowić pochodne od grantów zdobytych przez pracujące w nich zespoły naukowe (zmiany w ocenie parametrycznej jednostek). Mechanizm ten powinien zachęcić do większej konkurencji pomiędzy instytucjami naukowymi w pozyskiwaniu najlepszych badaczy

(istniałaby w tej sytuacji jasna relacja pomiędzy poziomem naukowym zatrudnianych pracowników a zamożnością instytucji). Otwarte konkursy na stanowiska w instytucjach naukowych, które de facto powinny stanowić publiczną prezentację i ocenę dorobku naukowego kandydatów, mogłyby stać się ważnym elementem selekcji najlepszych badaczy, prowadzącym być może z czasem do odejścia od konieczności przeprowadzania przewodu habilitacyjnego.

Mobilność międzysektorowa jest w większym stopniu pojęciem psychologicznym niż przestrzennym. Nie może być ona także ograniczana do zwykłego transferu wiedzy z uczelni lub instytutów badawczych do gospodarki poprzez okresowe lub permanentne zatrudnienie naukowców. Mobilność międzysektorowa nie oznacza jedynie przełamywania barier pomiędzy nauką a przemysłem, ale również nauką i organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami rządowymi i międzynarodowymi. Proces transferu wiedzy może zachodzić także w drugą stronę, tzn. ze sfery praktycznych zastosowań nauki do sfery stricte badawczej, przyczyniając się jednocześnie do podniesienia poziomu kształcenia na uczelniach. W praktyce istnieje potrzeba usunięcia barier lub zachęcenia obu stron do ich pokonywania w celu nieustającej wymiany doświadczeń i wiedzy pomiędzy sektorami. Nie można jednak ulegać złudzeniom, iż istnieje jedna, uniwersalna procedura umożliwiająca efektywną współpracę nauki z innymi sektorami. Podobnie jak w innych obszarach ludzkiej aktywności system ten, aby być efektywny musi opierać się na konkurencji i nieustannym kwestionowaniu przyjętych założeń w celu wypracowania bardziej efektywnych modeli współpracy dopasowanych do konkretnych potrzeb. Nie może być także oparty na życzeniowości prowadzącej do fund-driven cooperation, lecz na jasno sformułowanych i możliwych do udokumentowania korzyściach wynikających ze współpracy dla obu stron. Samo zwiększanie mobilności pomiędzy sektorami nie poparte analizą potrzeb oraz barier ograniczających przepływ wiedzy pomiędzy sektorami może okazać się nieproduktywne lub mało efektywne. Podstawowe problemy jakie można napotkać przy tworzeniu programów zwiększających mobilność to: inna kultura organizacyjna panująca w instytucjach B&R oraz w firmach, jak również brak rozeznania w potrzebach i oczekiwaniach obu stron. **Programy wspierania mobilności międzysektorowej mogą przybrać postać zmian w prawie podatkowym, przyznających ulgi podatkowe tym przedsiębiorcom, którzy część swojego przychodu przeznaczają będą na inwestycje w B+R (w tym właśnie na inwestycje, z którymi łączyć się będzie tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach dla naukowców – jest to mechanizm pośredni, ale zarazem prosty i przejrzysty), dofinansowanie współpracy pomiędzy zespołami naukowymi a firmami (na bazie wspólnych projektów**

badawczych, członkowie zespołów z firmy i z zespołu naukowego czasowo „wymieniają” się miejscami pracy), dofinansowanie zdobywania stopni naukowych przez osoby już zatrudnione w przemyśle (wiąże się to także z usuwaniem barier uniemożliwiających wielokrotne transfery pomiędzy przemysłem a nauką), tworzenie w instytucjach badawczych „laboratoriów do wynajęcia”, w których mogłyby pracować tworzone ad hoc zespoły powołane do rozwiązania konkretnego problemu (co bardzo istotne, zespoły takie powinny podlegać organizacyjnie firmie zlecającej zadanie, a nie instytucji naukowej), tworzenie programów studiów doktoranckich na drodze uzgodnień pomiędzy instytucjami naukowymi i biznesem i możliwości współprowadzenia (cotutor) prac doktorskich przez odpowiednio merytorycznie przygotowane osoby z tego sektora, itd. (patrz także zalecenia European Commission, 2006a). Wybór zastosowanego narzędzia musi być jednak poprzedzony rzetelną analizą potrzeb, jak też monitorowaniem programu w trakcie jego trwania, a również regularnie przeprowadzanymi ewaluacjami.

Programy mobilności międzysektorowej powinny być także rozpatrywane w ramach całej polityki wspierania innowacyjności, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. brokerów technologicznych. Osoby takie powinny swobodnie poruszać się zarówno w świecie nauki, jak i przemysłu. W najlepszym wariantcie powinny być to osoby ze stopniem naukowym, które odbyły długotrwały staż w przemyśle lub w instytucjach finansowych. **Wyedukowanie takich osób wymaga uruchomienia odpowiednich narzędzi w postaci np. specjalnych programów Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.**

Odnosząc się do przepisów prawa krajowego należy zauważyć, że problematyka mobilności jest w znacznej mierze sprawą wykraczającą poza sferę norm prawnych, a kluczową rolę odgrywać powinna przede wszystkim dobra praktyka, przyjęte wzorce i standardy będące częścią norm społecznych obowiązujących w środowisku akademickim (naukowym). Prawo nie powinno zbyt daleko ingerować w sferę indywidualnego rozwoju naukowego.

Postulat większej mobilności naukowców może być realizowany w obecnym stanie prawnym. Obowiązujące przepisy nie stanowią bowiem przeszkody dla rozwoju mobilności naukowców, ale też nie są zachętą do jej rozwijania. Ciężar zagadnienia spoczywa po stronie właściwego kształtowania polityki kadrowej w jednostkach naukowych.

Oczywiście, prezentowany stan uregulowań (rozdz. 2.4.) nie jest optymalny. W aktach prawnych dotyczących sfery nauki i szkolnictwa wyższego brak jest mechanizmów w postaci określenia pewnych standardów czy zasad, które wpływałyby na wzrost mobilności, czyniąc z niej immanentny element rozwoju kariery naukowej. Ustawy: *Prawo o szkolnictwie wyższym; o Polskiej Akademii Nauk; o jednostkach badawczo-rozwojowych* nie nakładają na pracowników naukowych obowiązku odbycia stażu, praktyki zawodowej, czy stypendium jako niezbędnych w rozwoju naukowym, a kwestia mobilności nie jest brana pod uwagę przy formułowaniu wymagań stawianych naukowcom budującym swoją karierę zawodową.

Szczególne uwagę przy kolejnej nowelizacji należałoby poświęcić studiom doktoranckim (zob. rozdz. 3.3.) oraz *ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*.

Żadne z dwóch rozporządzeń: *rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez placówki naukowe* (Dz. U. z 2007 r. Nr 1, poz. 2) ani *rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni* (Dz. U. z 2007 r. Nr 1, poz. 3) nie zawiera odniesień do problematyki mobilności, poprzez chociażby prowadzenie studiów doktoranckich przez jednostki z różnych pionów nauki – choć dopuszczalne jest to w przypadku studiów pierwszego i drugiego stopnia. Wręcz za niezrozumiały należy uznać cytowany już art. 197 ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym* określający, że praktykę zawodową doktorant odbywa poprzez prowadzenie zajęć dydaktycznych lub uczestniczenie w nich.

W procesie nowelizacji szczególną uwagę należałoby poświęcić *ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, która zwłaszcza powinna zawierać rozwiązania służące wzrostowi mobilności polskiej kadry naukowej, w tym mobilności interdyscyplinarnej.

Należałoby również przeprowadzić pogłębioną analizę przepisów z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych w celu wyeliminowania przeszkód utrudniających mobilność naukowców, zwłaszcza cudzoziemców.

4. Rekomendacje

1. Opracowanie krajowej strategii wspierającej swobodny przepływ pracowników naukowych.
2. Uruchomienie stałego programu monitorowania i ewaluacji mobilności naukowej w Polsce zgodnych z zasadami proponowanymi przez KE.
3. Określenie priorytetów działań na rzecz zwiększania mobilności, które powinny być finansowane ze źródeł publicznych, w tym wsparcie dla Polskiej Sieci Centrów Informacji dla Naukowców.
4. Wprowadzenie jednego modelu studiów doktoranckich w miejsce dwóch niezależnych i stworzenie przepisów ułatwiających doktorantom mobilność.
5. Stworzenie zintegrowanego programu promocji polskiej nauki w celu przyciągnięcia najlepszych badaczy pracujących zagranicą.
6. Rozwój programów powrotnych oraz przyjazdowych i tworzenie pakietów powitalnych (*welcome packages*), dla osób które decydują się na wybór miejsca prowadzenia badań w Polsce.
7. Stworzenie mechanizmów zachęcających polskie instytucje naukowe do promowania i informowania o międzynarodowej współpracy badawczej, a także wspierania osiągnięć naukowych i zmian administracyjnych związanych z mobilnością naukowców.
8. Podjęcie monitorowania różnych źródeł finansowania mobilności oraz poszukiwania możliwości współfinansowania przedsięwzięć osób powracających ze staży zagranicznych.
9. Przeprowadzenie szczegółowej analizy istniejącego w Polsce stanu prawno-administracyjnego z uwzględnieniem zaleceń KE i podjęcie działań w celu likwidacji istniejących barier mających negatywny wpływ na międzynarodową i krajową mobilność kadry naukowej.
10. Zintensyfikowanie działań na rzecz upowszechniania informacji o funduszach i programach wspierania mobilności (m.in. rozbudowa polskiej wersji Portalu dla Mobilnych Naukowców, podjęcie wspólnych działań ze środkami masowego przekazu).
11. Podjęcie działań legislacyjno-administracyjnych służących przełamaniu barier ograniczających mobilność naukową, w tym przede wszystkim dotyczących uznawalności stopni naukowych uzyskanych zagranicą oraz uznanie pobytu za granicą jako koniecznego elementu rozwoju naukowego.

12. Rozbudowanie systemów finansowania wyjazdów zagranicznych o elementy ułatwiające podjęcie decyzji o wyjeździe przez kobiety-badaczki oraz naukowców z rodzinami (np. poprzez dodatki rodzinne zróżnicowane w zależności od liczby dzieci).
13. Rozwiązanie problemów podatkowych, nie uwzględniających rzeczywistych kosztów uzyskania przychodu w różnych krajach.
14. Zróżnicowanie w szczególnych przypadkach wysokości stypendiów zagranicznych oferowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz podniesienie ich do poziomu konkurencyjnego w stosunku do innych źródeł finansowania w przypadku najlepszych kandydatów.
15. Uwzględnienie w ocenie jednostek współpracy międzynarodowej mobilności pracowników i realizacji zaleceń zawartych w Europejskiej Karty Naukowca i Kodeksie Postępowania Przy Rekrutacji Pracowników Naukowych.
16. Zwiększenie przejrzystości i konkurencyjności procedur rekrutacyjnych w jednostkach naukowych, z uwzględnieniem zaleceń Europejskiej Karty Naukowca i Kodeksu Postępowania Przy Rekrutacji Pracowników Naukowych. Uwzględnienie podstawowych wytycznych, uwzględniających mobilność, co do trybu rekrutacji i kryteriów oceny kandydatów na poziomie ustawowym.
17. Utworzenie stanowisk „profesora wizytującego” w placówkach naukowych Polskiej Akademii Nauk i w jednostkach badawczo-rozwojowych, co sprzyjałoby mobilności pomiędzy jednostkami naukowymi oraz między sferą nauki a gospodarki.
18. Przeprowadzenie wnikliwej analizy przepisów z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych w celu wyeliminowania przeszkód utrudniających mobilność naukowców, zwłaszcza cudzoziemców. Wsparcie osób kierowanych za granicę w celach naukowych, a także ich rodzin.

Aneksy

1. Bibliografia

1. red. Andrzej Wróbel „Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)” kantor wydawniczy Zakamycze 2002)
2. prof. M. Szulczewski, „Drogi kariery w perspektywie zmian systemu badań naukowych Model awansu naukowego w Polsce, , Warszawa 2006
3. red. Zdzisław Brodecki. „Traktat o Unii Europejskiej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz, Warszawa 2006
4. Opracowanie GUS „Nauka i technika w 2005r.”
5. Wspieranie mobilności naukowców pomiędzy sektorem nauki i gospodarki w Polsce , SOOIP, listopad 2006

6. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 : projekt zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 27 czerwca 2006
7. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności – dokument przyjęty przez radę Ministrów w dniu 1.08.2006 –Ministerstwo Rozwoju regionalnego
8. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 28 lipca 2006
9. Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007-2013, Ministerstwo Gospodarki, 19 sierpnia 2006
10. Navarro, A., Tivero, A. (2001) “high rate of inbreeding in Spanish universities”. *Nature* 410:14
11. Maguerou, P. “A double gender-family inequality phenomenon in the international mobility of young researchers” *ESRM* 2004, Lizbon 25-27 Feb., Portugal
12. Heintel, S., Hahn Ch and Fischer R. (2006) „Austrian survey on obstacles for the mobility of researchers“
13. , European Commission (2006b) „Figures 2006. Women & Science. Statistics and Indicators”
14. Communication „Towards a European Research Area”, 18 stycznia 2000; *COM(2000)6 final*
15. Final Report “High-level Expert Group on Improving Mobility of Researchers”, 04 kwietnia 2001
16. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament “A mobility strategy for the ERA”, 20.06.2001 *COM 2001, 331 final*
17. Council Resolution concerning the reinforcement of the mobility strategy within the European Research Area 21 grudnia 2001; *2001/C 367/01*
18. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament “Commission’s Action Plan for skills and mobility , 13.02.2002 (*COM 2002, 72 final*)
19. „Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development”, Frascati Manuel, OECD, 2002
20. Communication „Investing in research: an action plan for Europe”, 03 kwietnia 2002; *COM(2003)226 final* oraz *SEC(2003)489*
21. Communication „Researchers in the European Research Area: one profession, multiple careers”, 18 lipca 2003; *COM(2003)436 final* zwana “Career Communication”
22. Komunikat “Nauka i technologia-kluczowe dziedziny dla przyszłości Europy-kierunki polityki wspierania badań naukowych w Unii, 16 czerwca 2004: *COM(2004)353 final*
23. Zalecenie KE w sprawie Europejskiej Karty Naukowca oraz Kodeksu Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych, 11 marca 2005: *C(2005)576 final*
24. European Commission, Research Directorate-General, Note for the File - Inventory of Post-doctoral Schemes in Europe, Brussels, October 2005
25. Dyrektywa Rady z 13 grudnia 2004r. w sprawie warunków przyjmowania obywateli państw trzecich w celu odbywania studiów, udziału w wymianie młodzieży szkolnej, szkoleniu bez wynagrodzenia lub wolontariacie; 2004/114/WE

26. Komunikat Komisji „Badania naukowe i innowacje jako inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia – wspólna koncepcja” *COM(2005)488 final*
27. Zielona Księga. Europejska Przestrzeń Badawcza: Nowe perspektywy”, 04 kwietnia 2007; *SEK(2007) 412*
28. 1 RAPORT: Implementation report on „A Mobility Strategy for the European Research Area”, 4 luty 2003; *SEC(2002) 146*
2 RAPORT: Implementation report on „A Mobility Strategy for the European Research Area”, 1 kwietnia 2004; *SEC(2004) 412*
3 RAPORT: Implementation report 2004 on „A Mobility Strategy for the European Research Area” and “Researchers in the ERA: one profession, multiple careers”, 6 kwietnia 2005; *SEC(2005) 474*
4 RAPORT: Mobility of Researchers and Career Development. Implementation report 2005, 10 lipca 2006; *SEC(2006)971*
5 RAPORT: Mobility of Researchers and Career Development- Implementation Report 2006, 8 sierpnia 2007; *SEC(2007)1074*
29. Dyrektywa Rady z dnia 12 października 2005 w sprawie szczegółowej procedury przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych; *2005/71/WE*
Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 września 2005 r. w celu ułatwienia wydawania przez Państwa Członkowskie jednolitych wiz krótkoterminowych dla naukowców z państw trzecich podróżujących w ramach Wspólnoty w celu prowadzenia badań naukowych; *2005/761/WE*
Zalecenie Rady z dnia 12 października 2005 r. dotyczące ułatwienia przyjmowania obywateli państw trzecich w celu prowadzenia badań naukowych we Wspólnocie Europejskiej; *2005/762/WE*
30. Regulation (EEC) No 1408/71 on the coordination of social security systems; 14 czerwca 1971
31. Communication “Tax Policies in the EU-Priorities for the Years Ahead”, 23 maja 2001; *COM(2001) 260*
32. Komunikat KE “W kierunku bardziej skutecznego stosowania zachęt podatkowych na rzecz badań i rozwoju”, 22 listopada 2006: *SEC(2006) 1515*
33. Dyrektywa Rady z dnia 5 marca 1962 r. w sprawie swobodnego podejmowania specjalistycznej pracy w dziedzinie energii atomowej (Dz. U. UE L 62)
34. Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. U. UE 2000, L 180)
35. Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz. U. UE L 303, s. 16)
36. Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz. U. UE L 04, s. 158)
37. Główny Urząd Statystyczny „Nauka i Technika w 2005 r.”

2. Wybrane polskie akty prawne dotyczące mobilności naukowców (stan na dzień 11.10.2007 r.)

Wjazd i legalizacja pobytu w RP:

1. Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. **o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin** (Dz. U. 2006 r. Nr 144, poz. 1043 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. **o cudzoziemcach** (tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 234, poz. 1694 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. **o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Systemie Informacji Wizowej** (Dz. U. 2007 r. Nr 165, poz. 1170)
4. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. **o ewidencji ludności i dowodach osobistych** (tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 139, poz. 993 z późn. zm.)

5. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 sierpnia 2003 r. **w sprawie wiz dla cudzoziemców** (Dz. U. 2003 r. Nr 150, poz. 1462 z późn. zm.) - obowiązuje do 30.06.2008 r.
6. Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 15 września 2003 r. **w sprawie ogłoszenia listy państw, z którymi Rzeczpospolita Polska zawarła umowy o całkowitym lub częściowym zniesieniu obowiązku wizowego lub dla obywateli których został jednostronnie zniesiony obowiązek wizowy** (Monitor Polski 2003 r. Nr 45, poz. 691)
7. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 sierpnia 2006 r. **w sprawie wniosków i dokumentów w sprawach prawa pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli Unii Europejskiej i członków ich rodzin** (Dz. U. 2006 r. Nr 154, poz. 1105 z późn. zm.)
8. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji dnia 31 sierpnia 2006 r. **w sprawie opłat za wydanie lub wymianę zaświadczenia o zarejestrowaniu pobytu obywatela Unii Europejskiej oraz karty pobytu członka rodziny obywatela Unii Europejskiej** (Dz. U. 2006 r. Nr 160, poz. 1133)
9. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 sierpnia 2006 r.
10. **w sprawie opłat za wydanie lub wymianę dokumentu potwierdzającego prawo stałego pobytu lub karty stałego pobytu członka rodziny obywatela Unii Europejskiej** (Dz. U. 2006 r. Nr 160, poz. 1134)
11. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 września 2003 r. **w sprawie wysokości środków finansowych, które powinien posiadać cudzoziemiec wjeżdżający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, i dokumentów, które mogą potwierdzić posiadanie tych środków oraz cel przekroczenia granicy** (Dz. U. 2003 r. Nr 178, poz. 1748 z późn. zm.) - obowiązuje do 20.07.2008 r.
12. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 5 sierpnia 2003 r. **w sprawie wzoru formularza wniosku o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony oraz fotografii dołączanych do wniosku** (Dz. U. 2003 r. Nr 147, poz. 1435)

Ubezpieczenia społeczne:

1. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. **o systemie ubezpieczeń społecznych** (Dz. U. 2007 r. Nr 11, poz. 74 późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. **o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych** (Dz. U. 2004 r. Nr 210, poz. 2135 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. **o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa** (tekst jednolity: Dz. U 2005 r. Nr 31, poz. 267 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 30 października 2002 r. **o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych** (Dz. U. 2002r. Nr 199, poz. 1673 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. **o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych** (tekst jednolity: Dz. U. 2004 r. Nr 39, poz. 353 z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. **o świadczeniach rodzinnych** (tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 139, poz. 992 z późn. zm.)

7. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie **szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe** (Dz.U.1998 r. Nr 161, poz. 1106 późn. zm.)

Opodatkowanie:

1. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. **ordynacja podatkowa** (tekst jednolity: Dz. U. 2005 r. Nr 8, poz. 60 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. **o podatku dochodowym od osób fizycznych.** (tekst jednolity: Dz. U. 2000 r. Nr 14, poz. 176 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. **o podatku dochodowym od osób prawnych** (tekst jednolity: Dz. U. 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. **o podatku od towarów i usług** (Dz. U. 2004 r. Nr 54, poz. 535 z późn. zm.)
5. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 22 sierpnia 2005 r. w sprawie **właściwości organów podatkowych** (Dz. U. 2005 r. Nr 165, poz.1371)

Zatrudnienie i praca:

1. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. **Kodeks pracy** (tekst jednolity: Dz. U. 1998 r. nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. **o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy** (Dz. U. 2004. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.)
3. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 sierpnia 2006 r. w sprawie **wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę** (Dz. U. 2006 r. Nr 156, poz. 1116)
4. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie **trybu i warunków wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca** (Dz. U. 2006 r. Nr 141, poz. 1002 z późn. zm.)

Akty szczególne:

1. Ustawa z dnia 25 kwietnia 1997 r. **o Polskiej Akademii Nauk** (Dz. U. 1997 r. Nr 75, poz. 469 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. **Prawo o szkolnictwie wyższym** (Dz. U. 2005 r. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. **o jednostkach badawczo-rozwojowych** (tekst jednolity: Dz. U. 2001 r. Nr 33, poz. 388 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o **Narodowym Centrum Badań i Rozwoju** ([Dz. U. 2007 Nr 115 poz. 789](#))
5. Ustawa z dnia 8 października 2004 r. **o finansowaniu nauki** (Dz. U. 2004 r. Nr 238, poz. 2390 z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. **o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki** (Dz. U. 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.)
7. Ustawa z dnia 7 października 1999 r. **o języku polskim** (Dz. U. 1999 r. Nr 90, poz. 999)

8. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o **prawie autorskim i prawach pokrewnych** (tekst jednolity: Dz. U. 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)
9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w **sprawie warunków kierowania osób za granicę w celach naukowych, dydaktycznych i szkoleniowych oraz szczególnych uprawnień tych osób** (Dz. U. 2006 r. Nr 190, poz. 1405)
10. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 października 2006 r. w **sprawie podejmowania i odbywania przez cudzoziemców studiów i szkoleń oraz ich uczestniczenia w badaniach naukowych i pracach rozwojowych** (Dz. U. 2006 r. Nr 190, poz. 1406)
11. Rozporządzenie Ministra nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w **sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez placówki naukowe** (Dz. U. 2007 r. Nr 1, poz. 2)
12. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o **ochronie danych osobowych** (tekst jednolity: Dz. U. 2002 r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.)
13. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 o **zasadach prowadzenia polityki rozwoju** (Dz. U. Nr 277, poz. 1658)
14. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o **niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej** (Dz. U. Nr 179, poz. 1484 z późn. zm.)

Podziękowania

Zespół przygotowujący niniejszy raport pragnie podziękować osobom, które przyczyniły się do jego powstania na etapie poszukiwania źródeł, zbierania danych oraz redakcji:

Pani Marcie Łazarowicz

Panu Piotrowi Bednarowi

